

A CÉLTÁBLÁKAT SZŐLŐ DÍSZÍTSE!

SZŐLŐ- ÉS LÖVÉSZÜNNEPEK MAGYARORSZÁGON
A 16–19. SZÁZADBAN

TRAUBEN SOLLEN SCHEIBEN ZIEREN!

TRAUBENFESTE UND FREYSCHIESSEN
VOM 16. BIS 19. JAHRHUNDERT IN UNGARN

Összeállította, a német szövegeket fordította:
KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

BUDAPEST, 2009

A kötet megjelenését
Budaörs Város Önkormányzata
és
Sopron Város Önkormányzata
támogatta

A kötet megalkotói ez úton mondanak köszönetet:
WITTINGHOFF TAMÁS polgármester úrnak (Budaörs)
FODOR TAMÁS polgármester úrnak (Sopron)
CSEPREGI KLÁRÁNAK (Országos Széchényi Könyvtár)
GRÓSZ ANDRÁSNAK (Jakob Bleyer Heimatmuseum, Budaörs)
SÁNDOR TIBORNAK (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjtemény)
TURBULY ÉVÁNAK (Soproni Levéltár)

Szerkesztette:
HORVÁTH RÓBERT

Ferdinand Dobner verseit fordította:
SARKADY SÁNDOR

A *Christophori Lackneri (...) vitae curriculum* két latin értekezését fordította:
DALLOUL ZAYNAB valamint FÜLÖP RÉKA és KASZA PÉTER

A német nyelvű közléseket az eredetikkel összevetette:
KOZMA KATALIN, SÜVEGH VERONIKA és TÓTH FERENC TIBOR

ISBN 978-963-200-564-5

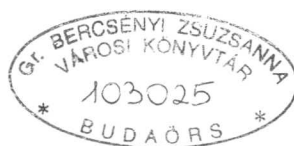
Hungarian translation © KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ
Hungarian edition © ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

Kiadta az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó:
MONOK ISTVÁN főigazgató

Borítóterv:
FÁBIÁN GYÖRGY

Nyomdai előkészítés:
KORPÁS ISTVÁN

Nyomdai munkák:
AKAPRINT Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető:
Freier László ügyvezető igazgató

TARTALOMJEGYZÉK

Kovács József László: Polgárok és parasztpolgárok lövészünnepei <i>(Előszó helyett)</i>	7
---	---

I. rész **Sopron, 16–18. század**

Dobner Ferdinánd: Lövészünnep és szőlőlövészet (1698) <i>(Magyar fordítás)</i>	11
Ferdinand Dobner: Frey- und Trauben-Schiessen (1698) <i>(Az eredeti kiadás hasonmása [RMK III. 4101] és latin betűs német szövege)</i>	21

Dobner emblemikus versei és sírfelirata (17–18. sz.) <i>(Magyar fordítás)</i>	43
Dobners emblematische Gedichte und seine Grabstein Inschrift (17–18. Jh.) <i>(Az eredeti német szövegrészletek latin betűs változatai)</i>	49

A céllövészet rendje (1542, átírva: 1577) <i>(Magyar fordítás)</i>	55
Schützen Ordnung (1542, 1577) <i>(A kézirat latin betűs német szövege)</i>	59

Fegyverfogó polgárok. Feljegyzések a lövészekről (16–17. sz.) <i>(Magyar fordítások)</i>	63
Bewaffnete Bürger. Aufzeichnungen über die Schützen (16–17. sz.) <i>(Az eredeti német szövegrészletek latin betűs változatai)</i>	65

Csányi János: Az 1704. év eseményei. Ocskay kurucai (1704) <i>(Magyar fordítás)</i>	67
Hanns Tschány: Anno 1704 Begebenheit. „...war angekommen der Ocskay“ (1704) <i>(Az eredeti német szövegrészletek latin betűs változatai)</i>	69

Diarium. Sopron Szabad Királyi Város kétszer is elkezdett és abbahagyott ostromáról, amelyet a fő rebellis Vak Bottyán és Ocskay vezetett (1706) <i>(Magyar fordítás)</i>	71
Diarium. Der zweymaligen unter Anführung beeder Ertz-Rebellen Vak Bottyan und Ocskay, beschehenen und aufgehobenen Belagerung der Königlich-Ungarisch-freyen Stadt Oedenburg (1706) <i>(Az eredeti kiadás [App. H. 2383] hasonmása és latin betűs német szövege)</i>	83
	
Levélkivonat. Bécsújhelyről 1706. január 15-én (1709) <i>(Magyar fordítás)</i>	89
Extract – Schreiben. Aus der Neustadt bey Wien vom 15. Januarii 1706 (1709) <i>(Az eredeti kiadás [App. H. 2384] hasonmása és latin betűs német szövege)</i>	91
	
Johann Georg Ritter: Soproni krónika Rákócziék 1704-es ostromáról. „Rákóczi-féle zavargás” (1704) <i>(Magyar fordítás)</i>	97
Johann Georg Ritter: Oedenburger Chronik zur Geschichte der Rákóczy-schen Belagerung im Jahre 1704. „Rákóczi-sche Unruhen“ (1704) <i>(Az eredeti német szövegrészlet latin betűs változata)</i>	99
	
Csányi János: Lipót császár Sopronban 1681-ben (1681) <i>(Magyar fordítás)</i>	101
Hanns Tschány: 1681 – Landtag, Krönung, Leopold der I. in Oedenburg (1681) <i>(Az eredeti német szövegrészlet latin betűs változata)</i>	105
	
Artner Leopold: Értekezés a Kúria belső falain kiállított képekről és feliratokról (1714) <i>(A Christophori Lackneri [...] vitae curriculum [OSZK, App. H. 2396] részletének magyar fordítása)</i>	109
	
Pamer Mihály: Értekezés a belváros és a Kúria két kapujára írt feliratról (1714) <i>(A Christophori Lackneri [...] vitae curriculum [OSZK, App. H. 2396] részletének magyar fordítása)</i>	119

II. rész
Budaörs és környéke, 19. század

- Schams Ferenc: A budai hegyvonulat és Promontór (1833) *(Magyar fordítás)* 131
Franz Schams: Ofner Gebirgszug und Promontorium (1833) *(Az Ungarns Weinbau [OSZK, 228.016] két részletének hasonmása)* 137
-
- Josef Vinzenz Haeufler: Buda-Eörs és környéke (1854) *(Magyar fordítás)* 151
Josef Vinzenz Haeufler: Buda-Eörs und seine Umgebung (1854) *(A Buda-Pest, historisch-topographische Skizzen [OSZK, 218.646] részletének hasonmása)* 155
-
- Hunfalvy János: Buda-Eörsről (1859) *(A Budapest és környéke [OSZK, 229.783] két részlete)* 161
-
- Hevesi Lajos: Bor és Promontór (1876) *(A Budapest és környéke [OSZK, 216.303] két részlete)* 163
-
- Dulácska Géza és Gerlóczy Gyula (szerk): Tétény és vidéke (1879) *(A Budapest és környéke... [OSZK, 118.321] két részlete)* 165
-
- Krúdy Gyula: Krónprinc Ferdinánd (1917) *(Az Őszi utazások a vörös postakocsin [OSZK, 83.545/9] részlete)* 167
-
- Krúdy Gyula: Szüret a Sashegyen (1909) *(A Régi szélkakasok között [In: OSZK, HB 4.915] VII. fejezetéből)* 171
-
- Nikolaus Seiler: A szüret (1952) *(Magyar fordítás)* 175
Nikolaus Seiler: Bei der Weinlese (1952) *(A Budaörser Heimatbuch [OSZK, OB 35.674] német szövege)* 179
-
- Luntz Ottokár: Budaörs szőlőtermesztése egykor (1990-es évek) 183
-

Kovácsné Paulovits Teréz: A szőlőművelés néprajza Budaörsön (1990)	189
	
Ritter Mihály: Egy naptári év szokásai Budaörsön. Budaörsi lövészek (1993)	201
	
Bonomi Jenő: Német lövészegyletek a budai hegyvidéken (1941) <i>(Magyar fordítás)</i>	205
Eugen Bonomi: Schützengesellschaften im Ofner Bergland (1941) <i>(Az eredeti német szöveg)</i>	213
	
Az óbudai római katolikus polgári lövészegylet rendszabályai (1872) <i>(Magyar fordítás)</i>	221
Verhaltensregeln für den römisch katholischen Bürgerschützenverein in Altofen (1872) <i>(Az eredeti kiadás [FSZEK, B 799/16] hasonmása)</i>	227
	
Kovács József László: Utószó	239
	
Említett utcák, falvak és városok földrajzi nevei / Geographische Namen der erwähnten Strassen, Dörfer und Städte	263
Képek jegyzéke	267

KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ

POLGÁROK ÉS PARASZTPOLGÁROK LÖVÉSZÜNNEPEI

A lőporos puska feltalálása utáni legkorábbi adatokat az 1330-as évekből ismerjük. Az elöltöltős fegyverbe a lövészek külön töltötték és fojtották a lőport és a gömbölyű lövedéket. Kanóccal vagy kovás szikrával gyújtották be. Bártfán már 1429-ben dolgoztak puskát és ágyút készítő mesterek. 1439-től két mázsa anyagból voltak kötelesek új kézi puskát önteni és puskaport készíteni. A soproni források először 1466-ban jegyzik fel a puskaporos zacskó szót. A *ladung* (töltés) kifejezésnek a magyar lóding szóváltozat felel meg. Felső- és Nyugat-Magyarország lövészegyleteiről a 15. századból ismerjük a legkorábbi adatokat. Spervogel krónikája szerint Lőcsén a lövészegylet (*Schützen-Bruderschaft*) tagjai 1516-ban már pénzzel támogattak egy házvételt. Besztercebányán 1549-ben a képviselő testület elhatározta, hogy új lövőházat kell építeni a régi helyett. A Felvidéken háborús időkben fegyverforgatásra ösztönözték a polgárságot. Ezt az utasítást általában Szent György napján hirdették ki. A lövészegyleteknek hármas feladatot kellett ellátniuk: a városvédelmet, a lovagi fegyverhasználatot és a vallási szertartások fényének emelését. A soproni céllövészet rendjének első írásos szabályzata 1542-ben született. A Buda eleste utáni évben sűrűsödött újralejegyzése. A szabályzatot gyakran forgatták, elhasználandó kéziratát 1577-ben újra leírták. A 17. század folyamán többször kiegészítették. A céllövészek városnegyedenként kötelesek voltak védelmi feladatok ellátására.

A céllövész egyletek tagjai a 16. századtól évenként ünnepségeket rendeztek hazai és külföldi lövészek részvételével. Faut Márk krónikája szerint, Sopronban 1581-ben számos hazai és külföldi lövész érkezett a városi ünnepségre. Linzből tréfamestert is hívtak, aki zászlóikkal a lőállásba kísérte a lövészeket. A versenyzőket alfabetikus névsorrendben rímbe szedve énekelte meg. A céllövészet népünnepély jellegét Johann Fischart svájci költő a 16. században „Glückhaft Schiffart” című költeményében örökítette meg. Leírása szerint a céllövők olyan gyorsan eveztek Zürichből Strassburgba, hogy a lőversenyre magukkal hozott kása még melegen érkezett a verseny helyszínére. Az 1581-es soproni céllövő verseny fődíja egy ökör volt. 1616-ban Sopron városa újfent céllövészet rendezését támogatta. E versenyen a környékbeli falusi jobbágyok is részt vehettek, de első díjas lövés esetén is csak a második díjat kaphatták meg. Az 1678-as lövészünnep első díja egy 50 lat súlyú, kívül-belül aranyozott kehely volt. A soproni céllövészet legnevezetesebb irodalmi emléke a Dobner Ferdinánd által megénekelte *Frey- und Trauben-Schiessen* című emblémás füzet (Regensburg, 1698). A szerző a céllövészet emblematikáját négy kerek, szőlőfürttel díszített emblémával örökítette meg a leírások mellett. A céllövő egyletek háborús időkben védelmi céllal újjászerveződtek a századok során. A soproni céllövő egylet 1791-ben, a napóleoni háborúk idején alakult újjá. Az 1542-ben megfogalmazott soproni céllövészeti szabályzat szerint a hajdani katolikus oltáregyletek is céllövő testvériséggé alakultak át. Ezt bizonyítja a fennmaradt írásos szabályzat és Wolfgang

Fochter városi plébános végrendelete, melyben számos kardot és lőfegyvert hagyományozott örökösére. A soproni céllövészet rendje (1542) pontosan megfogalmazza a puskás lovagi lövészversenyek előírásait. Leírja a lövéshez használható golyófajtákat, a lövészverseny részvételi díját, a versenyzőktől elvárt viselkedési formákat és az irányító tüzemesterek jogait. A 18. század végétől a lövészegyletek ünnepélyes felvonulások díszítő szerepét vállalták, vallási szertartások fényét emelték. A 19. század hetvenes éveiben a budaörsi lövészegylet is vallási céllal alakult meg. Ezek a parasztpolgári lövészegyletek főleg egyházi ünnepek fényét emelték. A budaörsi egylet tagjai is díszes ünnepi egyenruhában vonultak fel a körmeneteken, egészen 1944-ig. A harmadik korszakban, a 19. század közepén és végén újjászületett, vagy akkor alapított céllövő egyleteket főként az egyházi ünnepek díszére, azok fényesebb kísérésére szervezték. A parasztpolgári lövészegyletek közül legtovább a budaörsi lövészek működtek. A hazai németiség kényszer-kitelepítése után már parádé céljára sem kaphattak szerepet. A hagyományok felújítása idején talán újra szerephez juthatnának a hagyományörző településeken. A magyarországi lövészünnepek múltjából összeállított gyűjteményünk emléküket megörökítéséhez szeretne hozzájárulni.

KIADÁSOK

Dobner, Ferdinand: *Frey- und Trauben-Schiessen*. Regensburg, 1698. (RMK III. 4111.)
Kovács József László: *Lövészünnep és szőlőlövészet*. Dobner Ferdinand soproni városbíró emblematikus füzete. *VÁRhely* (Sopron), 1998. 2. sz. (Különlenyomatban is.)

IRODALOM

Bonomi, Eugen: *Deutsche Schützengesellschaften*. Budapest, 1941.
Demko Kálmán: *A felső-magyarországi városok életéből a 15–17. században*. Budapest, 1890.
Kovács József László: *A szülőföld nem enged*. Sopron, 2002.
Mollay Károly: *Német–magyar nyelvi érintkezések a 16. század végéig*. Budapest, 1982.
Verebély Kincső: *Célra tarts! Festett lőtáblák Magyarországon*. Budapest, 1988.

I. RÉSZ

SOPRON, 16–18. SZÁZAD

TEIL I.

ÖDENBURG, 16–18. JAHRHUNDERT

DIE . DOBNER .
V: Ran . tcnhoff

DOBNER FERDINÁND CSALÁDI CIMERE

DOBNER FERDINÁND

LÖVÉSZÜNNEP ÉS SZŐLŐLÖVÉSZET*

Alsó-magyarországi
Sopron Szabad Királyi Város
lövészünnepe és szőlőlövészete,
amit a méltán nemes és tekintetes, a nagyon és valóban bölcs,
nagy tudományú és igen pallérozott
Dobner Ferdinánd úr
adott elő,
– aki ez idő szerint szülőhelyének és felnevelő városának
nagyérdemű városbíró ura –,
azon nagytekintélyű gyülekezet tagjai előtt, akik a közeli
és nevezetes helységekből jöttek itt össze, valamint
a helybeli lövész urak és lövész-barátok előtt
szeptember 14-én egy
ékes,
és 17-én egy ugyancsak jól sikerült
köszönetmondó és záróbeszédben
a városbírói tisztség viselése okán, az úgynevezett
Lackner-féle kertben, a közismert lövészkerthben.
Ezt, a lövészetet kedvelő vendégurak kívánságára,
annak
EMBLÉMÁIVAL
együtt,
az itteni lövészmeister tette közzé
az üdvösség és a béke évében, 1698-ban.

Regensburgban nyomtatta Johann Georg Hofmann¹

* Ferdinand Dobner: *Frey- und Trauben-Schiessen*. Regensburg, 1698, Johann Georg Hofmann alapján. (RMK III. 4101)

¹ Az emblematikus füzetnek ma két példánya ismert. A Soproni Levéltárban és Sárospataki Református Nagykönyvtárban található. A jelen fordítás és hasonmás kiadás a Soproni Levéltár példánya alapján készült. (T4/788)

ELŐLJÁRÓ BESZÉD

Nagyra becsült és nagytekintélyű
Lövész-gyülekezet!

Hogy milyen hasznos a lövészek rendje egy Respublikában,² mindezt hosszadalmasan, szabályok és példák által ki lehetne fejteni, de hogy csak néhány szóval foglaljam össze, ez alkalommal így szólok: ez a mesterség

HONESTUS (TISZTES) ÉS NAGYON DICSÉRETES.

Mert a világ nagyjai, kikben különleges erény és tisztesség lakozik, becsben tartják, a római jog kiváltságokat juttat neki, a birodalmi Hansa-városok és más, szilárd szabadságuk miatt nagyra becsült városok előnyökben részesítik. Továbbá ez a mesterség:

UTILE (ÜDVÖS) ÉS NAGYON HASZNOS.

Ahogy ugyanis a törvények a belülről támadt erőszak, azaz az igazságtalanság belső erőszaka ellen viaskodnak, úgy védik a hűséges lövészek a várost a külső erőszak, azaz a kívülről jövő támadások ellen, és a lövész-barátokat, kiknek neve a védelmezőktől származik, méltán, alappal és joggal nevezik őket a város falainak és bástyáinak,³ s egy polgár lőfegyver nélkül hasonlatos a nyelv nélküli haranghoz. Laertiusnál azt olvashatjuk, hogy egykor a kiváló Diogenes elment egy lőtérre,⁴ ahol egy ügyetlen céllövővel találkozott a gyakorlaton, s amikor a lőállásba lépett, ő a felállított táblához helyezkedett el, és amikor bizalmasan megkérdezték tőle, hogy miért választotta ezt a veszélyes helyet, miközben a többi néző ettől a kockázattól óvakodott, ezt válaszolta: Hogy el ne találhasson. Mert biztos volt abban, hogy a lövész mindazt, ami mellette és körülötte van, sokkal előbb eltalálhatja, mint a scopust, más néven a céltábla közepét. Ez aztán minden mértéket meghaladó látványosság lehetett! Mi jó van tehát az ilyen ügyetlenkedésben és annak szidalmazásában? Erre azt válaszolom: Ez a Tiszteletreméltó Felsőbbségtől elrendelt, nagyon magasztalt gyakorlat az összegyűlt lövész-barátokat oly mértékben ügyesíti, hogy egyetlen önfejű Diogenesnek sem tanácsolhatnánk, hogy a céltábla közepéhez álljon, mert mint a tapasztalat is bizonyítja majd: a mindenkire jellemző ügyesség miatt egy helyen sem lenne az élete oly kevésbé biztonságban, mint itt. Végül ez a mesterség:

JUCUNDUS (VIDÁM) ÉS KELLEMETES.

Hivatkozom ez esetben a lövész urak tagadhatatlan tanúskodására, akik szívesen kiállnak amellett, hogy a lövészetben nagy örömet találnak. Így bárki messze hangzó szóval bizonyítaná, hogy a lövészet örvendetes felüdülés, ez azonban csak annyit érne, mint ha azt akarná bizonyítani, hogy a nap délben süt a legfényesebben vagy azt, hogy a pénz valami hasznos lehet, mert mindkettő a nélkül is magától értetődik, és semmi további bizonyítást nem igényel. Nos, az itteni tiszteletremélt-

² Dobner Ferdinánd 1698–1699-ig és még kétszer volt városbíró. 1700 és 1721 között négy alkalommal pedig polgármester. A Respublika elnevezéssel arra utal, hogy Sopront város-köztársaságnak tartja.

³ Sopronban 1542 óta (Buda 1541. évi eleste után egy évvel) már működött lövészegylet.

⁴ Diogenes Laertios Krisztus előtt a 3–2. században élt görög történész volt.

tó Városi Magistratus is mérlegelte, hogy ez egyszerre mennyi jóval jár, és a mostani cél-lövészetet, amennyire a sietség és a mostani idők természete szerint lehetséges és megtehető volt, nagylelkűen engedélyezte és megrendezte, hogy a különböző nagyra becsült vendégeket ide illendő tiszteletadással meghívhassa. Kegyes megjelenésüket szívesen látjuk, és örömünkre szolgál. Éppen ezért tehát: Irányítsuk szemünket a célra! Szemünket szögezzük a kiválasztott céltáblára, és kívánjuk azt, hogy ez a dicséretes szándék mindenki meglegedésére, szerencsésen és békességgel valósuljon meg. Óh, igen!

*Vivát, barátaink, szilaj lövész legények!
Ma még a haragos felek is térjenek meg!
Minden derék fiút, aki belép e helyre,
Kísérje Istenünk jóságos kegyelme!*

AQUILAE SECURA SUBALIS⁵

*„Bármilyen ellenében
Ez a szárny oltalmat ad”*

⁵ A sas biztos védelme alatt. A sas gyakran használt emblematikus kép. Arthur Henkel-Albrecht Schöne: *Emblemata*. Stuttgart, 1967: Bildregister 1941–1943. hasáb. A Habsburg család címerállata. A szőlőről ld. Weinrebe Bildregister, 2024. hasáb. A szőlővel koszorúzott városcímer Dobner önálló emblematikus képe.

QUO FOECUNDIOR EO HUMILIOR⁶

„Minél több édes fürtöt tartok,
Annál inkább a földre hajlok”

PRO HAC SUDAVI

„Izzadva túrt –
Szebb lett a fürt!”

PRO VITÆ VITAM

„Édes szőlőm gyarapodj –
Tolvaj kutya, takarodj!”

⁶ Minél termékenyebb, annál jobban lehajlik. A földre hajló gyümölcsfa ága képet már Janus Pannonius is használja!

ZÁRÓ- ÉS KÖSZÖNETMONDÓ BESZÉD

Nagyrabecsült, nagy és becses tekintélyű
lövész-rokonság!

*METAS SIC BOTRUS ADORNAT
A CÉLTÁBLÁKAT SZŐLŐ DÍSZÍTSE!*

*Céltáblánknak fűrt az éke –
Győztesünknek lesz a bére!*

Azt mondom én, szőlő fonta be az összes kihelyezett lőtáblát, együtt a legjobbival (amelyen szőlőformájú kehely állt) a jelenlegi, a Felsőbbség kegyes beleegyezésével rendezett, és immár, Istennek hála, szerencsésen végbevitt cél-lövészet alkalmával. És én szívem mélyéből kívánom, hogy bár azzal kedveskedhattünk volna drága vendégeinknek, hogy olyan szőlőfürtöket helyezhettünk volna ki, melyekhez hasonlót egyedülálló kincseskamrájában egykor Darius birtokolt, amelyen tömör aranyból formált szőlőtökén mindenféle nemes drágakőből készített, fényesen csillogó szőlőfürtök függtek körös-körül. Mivel azonban a jövedelmünk lelke és a mi itteni legfőbb táplálékunk nem arany- vagy ezüstbányákból, hanem csak a szőlőhegyekből származik, ezért teljes tisztelettel azt kell kérnünk, hogy a jelenlevő nemes vendégek kegyeskedjenek a bennük lakozó jóságuk szerint mind az emblemikus, mind a mi szőlőhegyeinken Isten kegyelmével, áldásával nőtt szőlőfürtöket kegyesen elfogadni. Ezeknek leve egyébiránt egy szomorú szívet jobban megörvendeztethet, mint az összes drágakő királya, a gyémánt. Mi azonban nem azok közül valók vagyunk, kik arra születtek, hogy a szőlőt elfogyasszák, azaz a szőlőfürtök termését csak kiélvezzék, hanem az ilyen gyümölcsök védelmezőihez fordulunk. Inkább azt nézzük, hogy Isten kegyelméből nyugodtan ülhessünk szőlőtöveink árnyékában, azt mondván: A védelem Ausztriából jó. És mi ennek a veleszületett jóságnak az útmutatását, hasonlóképpen kötelességünket és tartozásunkat attól a fő céltáblától akarjuk átvenni, mely a soproni városi címert foglalja magában, amint azt az egykori dicsőséges királyok annak teljes hatalmával és teljességével a szegény városnak, annak nagyobb és kisebb titkos pecsétjein és középületein nyilvánosan és ünnepélyesen használni legkegyelmesebben engedélyezték. Ezek fölé a következő feliratot helyezem:

*SUB ALIS ET STELLIS
SZÁRNYAK ÉS CSILLAGOK ALATT!*

*A sas és a két csillag óvja és uralja
a három tornyot és a nyitott kaput, melyet a címeren látunk.*

A legdrágább koronás sas szárnyai védelmének köszönhetjük, aki a mi menedékünk, természetesen Isten mellett (akit örökös dicsőség illet), hogy mi itt a szőlő városában a mostani cél- és szőlőlövészetet jó nyugalomban és csendben megünnepelhattük. Ez a sas méltó, hogy mindenki keblében egyként éljen, akinek egyedülvaló keblében élünk mindnyájan, s miként a sas megfiatalítja önmagát, úgy újítsa meg a Mindenható is (ezt kívánjuk szívünk egész mélyéből) életéveit és erejét Isteni uralkodónknak, Ő Római Császári és Királyi Fenségének, a mi urunknak, a legkegyelmesebb királynak és úrnak, mert számomra kétségtelenül bizonyos, hogy a hűséges szolgák és alattvalók azzal is megbékélnének, ha életéveikből valamennyit elvonnék.

nek, hogy illetően módon Isten életükből azt Őfelsége életéhez hozzáadná. Isten ékesítse az Ő szent fejét minden ragyogó győzelmi koronával, hatalmas védő karjait pedig hervadhatatlan béke-pálmával, a birodalom, az ország és az emberek üdvére és javára, ellenségeinek rémületére és pusztulására! Akinek szent neve, I. LIPÓT (aki a dicsőségre méltó L. I. betűkkel a címet, mint annak lelke, élővé teszi, sőt Isten ujja által régóta, kiolthatatlan betűkkel az eget magasára írva olvasható), ki ne hulljon soha a mi és a mi utódaink emlékezetéből! Az uralkodók mindenható Istene helyezze mindnyájunkra, Őfelségével együtt, Ő Császári és Királyi Hitvesére, a mi legkegyesebb asszonyunkra, valamint a Felső Főhercegekre, mint az ország felbecsülhetetlen ékességeire az igazi ájtatosság erénykoronáját, az evilági és az örökkévaló szerencse bőségét, mert Őfelsége isteni adottságai olyan természetűek, hogy a föld minden századánál nagyobbak, s egyedül az örökkévalóságra méltók; ezért hagyja őket Isten, amikor a jelenvaló időben beteltek élettel, a túlvilági időben a határtalan örökkévalóságig kiteljesedni!

VOX HAEC, VOX POPULI, SIT LEOPOLDE DEI!
A NÉP SZAVA ZENGI: LIPÓT, ISTENI LÉGY MAGAD IS!

Ez a mi kívánságunk, ez a mi szívünk forró óhaja. Ez legyen az oklevél és a pecsét: napi imánk és ámenünk. Igen, így van, ebben maradunk:

*Fenséges, büszke sas, kitárult szárnya fénylik,
Éljen Ausztria – viruljon öröklétig!*

Megpillantjuk továbbá ebben a városcímerben a két fényesen ragyogó csillagot is. Ott, József álmában a csillagok Jákob fiait jelentik; én nem álmodom, hanem egész biztonsággal tudom, hogy a két csillag a városcímerben, az első és a harmadik torony felett, Ők a legkegyelmesebb császár-fiak, Ő Királyi Fensége I. JÓZSEF úr, a mi legkegyelmesebb király urunk, a föld gyönyörűsége, kinek királyi arcára a legalázatosabb hódolat, szeretet és csodálat nélkül senki rá nem tekinthet; valamint Őkegyelmessége, Károly főherceg, aki a mi legkegyelmesebb urunk vér és szellem szerinti örököse, akinek Isten szerencsét és koronához méltó károlyi dicsőséget (*Felicitatem Gloriam Carolinam*) kölcsönözzön mindenkor! E két csillag

MICANT INTER OMNES
RAGYOGJON, MINDENEK FELETT!

A természetben fénylő csillagok napvilágnál az őket elsötétítő napfény miatt nem láthatók, noha Galilei feltalált egy távcsövet, mellyel nappal is megfigyelhetjük őket, a most említett két csillagot, mint a tisztesség égének legfőbb tekintélyeit, azonban nappal és éjjel egyaránt teljes pompájukban szemlélhetjük, megpillantásukhoz sem Tycho, Copernicus vagy Galilei távcsöve nem szükséges. A valóságban a szegény Sopron városának csillaga és szerencséje e két csillagtól függ; mert hiszen a vándor is boldognak tartja magát, ha útját még a nap ragyogó fényénél járhatja meg, azonban ha az lenyugszik, megvigasztalódik, ha csillagfényes éjszakában reménykedhet. Óh, mi éppen azt óhajtjuk, testünk minden csepp vérével, engedje meg Isten, hogy a mi legkegyelmesebb Világ-Napfényünk a török hold teljes elsötétetésére és a tisztesség kereszténység vigaszára még számtalan éven át hatalmasan és pompásan ragyogjon, ha azonban végső nyugovójára térne, elhagyná a földet és az égen ragyogna majd, akkor az egész világot elszomorító éjszakát a fent említett legfenségesebb két csillag úgy világítsa majd meg, hogy az első királyi csillag hamarosan a birodalom és az ország

napja legyen, a másik pedig birodalmát és országát hercegi erényeivel mint fényes hajnalcsillag ragyogja be. Oh, boldog várostornokok, melyeket a hatalmas sas és ily kiválasztott csillagok védelmeznek és kormányoznak! De hogyan is hívják őket? Engedtessék meg nekem, hogy megnevezem az elsőt:

TURRIM JUSTITLÆ
AZ IGAZSÁG TORNYÁT.

E toronynál mindenki, gazdag és szegény, hatalmas és jelentéktelen menedéket találhat, jogot és igazságot nyerhet. Az igazság e tornyához tér vissza ma is minden lövészbarát, mert itt igazságosan mindenkinek a magáét, amit éles szemmel, biztos kézzel és megfelelő lövésével e céllövészeten elnyert, felajánlják és átadják.

A következő torony valamivel magasabb, és méltán áll közepén, tekintélyével minden jó emberi szándékot, amely sikerre érdemes, felemelhet és közvetíthet, s ha nem lenne a tisztelt jelenlevők ellenére, ezt én úgy nevezném, hogy

TURRIM CONCORDIÆ
AZ EGYETÉRTÉS TORNYA.

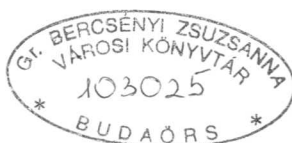
Mert e toronynak itt és mindenütt az egyházi, világi és az otthoni rendet kell megszilárdítania. Ha ez, amitől Isten óvjon, ingadozna, elsüllyedne vagy összeomlana, óh, úgy ezt a várost nemcsak Pusztavárnak (*Ödenburg*) neveznék, de valóban pusztává is válna.

Ha a dicséretes lövész-gyakorlatra gondolok, mely miatt itt összegyűltünk, úgy épp az egyetértés tornyának kell ezt megvédelmeznie; a bölcs férfiú a három legszebb dolog közé számítja, ha a lövész-testvérek valójában egységben vannak, elnézéssel, mértékletességgel és méltányossággal, ami minden ezügyben felmerülő intézkedni-valónak segítő mértéket adhat, melyben egy morzsányi egyetértés többet elérhet, mint egy mázsa méreg és civódás, mert jaj annak a lövész-társaságnak, ahol oly emberek gyűlnek össze, kiknek természetük olyan, mint a tűzkő, és ha valaki őket szikrázó szóval csak kissé is gorombán megbántja, azonnal lánggra lobbannak, és köszönjük a Mindenhatónak, hogy az egyetértés tornyával e szabadlövészeti kezdetét, folytatását és végét megerősítette. De mi akadályoz meg minket, hogy a harmadik tornyot meg ne nevezzük:

TURRIM CONSTANTLÆ
AZ ÁLLHATATOSSÁG TORNYÁT.

Úgy legyen! Neveztessek így, mert hasonlatosan mint a mi tiszteletreméltó elődeink, különösen az osztrák királyi és hercegi ház hűséges szolgája, doktor Lackner Kristóf úr, egykori nagyérdemű polgármester, akinek emlékét nem feledhetjük, aki e szegény városnak néhány más nevezetes hagyatékon kívül ezt a kertet is hagyta, melyet imhol lőtérre alakítottuk, kötelességszerű legalázatosabb odaadással, rendíthetetlen hűséggel és állhatatossággal tartoznak, nem is lennénk igazi soproniak, ha lábuk nyomát nem igazi állhatatossággal követnénk, amikor ez okból a tiszteletreméltó városka-pun található arany betűkre – A. E. I. O. U. – a legalázatosabb tisztelettel pillantunk, s arra kötelezzük magunkat, együtt és külön-külön, hogy színét nem változtató lelki állhatatossággal vérünkkel pecsételjük meg ez öt betű latin és német magyarázatát:

AUSTRIA ERIT IN ORBE ULTIMA!
AUSZTRIA ÖRÖK IDŐKRE FENNMARAD!
Aller Ehren Ist Oesterreich Voll!

És éppen ez állhatatosság tornyának megbecsülése bírta arra az itteni tiszteletreméltó városi Magistratust, hogy ne csak az évenkénti rendszeres, hanem ezt a cél-lövészetet is rendelje el, hogy az egész kedves polgárság, és más lövész-barátok hűségüket és állhatatosságukat ne csak szóval bizonygassák, hanem ha a haza általános szüksége követeli, tetteikkel is tanúsíthassák, és az ellenségeket löveggel és fegyverrel ettől a kimondhatatlanul hűséges várostól elkergethessék, ebben ügyesek és gyakorlottak legyenek.

Ez legyen pedig a három torony, de mielőtt abbahagyom a beszédet, azt kívánom kedves szülővárosomnak, melyben én legkegyelmesebb császárom és királyom és a haza legkegyelmesebb atyja legkegyesebb védelmében születtem, nagyobbrészt felnevelkedtem, és ahol, ha az isteni gondviselésnek nincs ellenére, meghalni is óhajtok: Bőség legyen tornyaidban és palotáidban!

Kiválik végül a város címerén e három torony mellett, a legdrágább sasszárnyak védelme és kormányzása alatt, a város címerben ragyogva fénylő csillagaival:

*APERTA PORTA REVERENTLÆ
A TISZTELETADÁS NYITOTT KAPUJA.*

A legalattvalóbb hódolat kapuja.

Mert valahányszor e városból kimegyünk, majd visszatérünk, gondoljunk a legmélyebb tisztelettel a nemrég felépített első városkapu feliratára:

*AUGUSTISSIMO LEOPOLDO I.
PATRI PATRLÆ
PIO, IVSTO, BENIGNO.
EIUSQUE GNATO IOSEPHO I.
ORBIS ET URBIS SOPRONIENSIS SOLATIO
POSITA.*

ÁLLÍTTATOTT
A LEGFENSÉGESEBB I. LIPÓTNAK,
A KEGYES, IGAZSÁGOS, JÓSÁGOS HAZAATTYÁNAK.
S SZÜLÖTTÉNEK, I. JÓZSEFNEK,
A VILÁG ÉS SOPRON VÁROS OLTALMÁNAK.

Mert ezáltal arra emlékeztetünk, hogy Istenen kívül a városkapuk megvédését ezeknek a legkegyelmesebb és örök értékű uralkodóknak köszönhetjük.

Azt a nagy kegyet se feledjük el, melyet tizenhét évvel ezelőtt élveztünk [1681. május 22-én]; amikor Ő Császári és Királyi Fensége, a mi legkegyelmesebb királyurunk, császári és királyi feleségével együtt pompával a legkegyesebben bevonulni méltóztatott e városkapukon át, mikor az itteni Magistratus akkoriban a városkulcsokkal együtt mind a maga, mind a polgárok és lakosok hűségtől áthatott szívét a legalattvalóibb alázattal átnyújtotta, adja meg a Mindenható kegyesen e városkapuknak azt a dicsőséget, hogy rajtuk Ő Királyi Felsége I. JÓZSEF, a mi legkegyesebb királyunk, urunk, mint a dicsőség és győzelem királya a legörömtelibb diadalmenettel a legkegyesebben bevonulhasson!

A sas és a csillagok ilyen hatalmas védelme alatt a külső városkapu és a lélek belső kapuja illendő tiszteletadással, hódolattal nyitva áll a mi nagytekintélyű szomszédos díszvendégeink számára, és könnyűszerrel kitalálható, hogy milyen köszö-

netnyilvánításra vagyunk kötelezve, hogy velük találkoztunk, hogy ők oly figyelemreméltó sokassággal, dicséretes jelenlétükkel kegyeskedtek ezt a löteret ékesíteni. És miként az itteni „lövész-rokonság”, hasonlóképpen maga a dicséretes Magistratus nagyértékű megjelenése a kegyes jószándék félreismerhetetlen jelét mutatja, ezért együtt és egyenként azt kívánják, engedje meg az Isten, hogy elegendő erejük teremtsjön, hogy minden elképzelt módon ezt az udvariasságot viszonyozhassák, s azt kérjük illendő tisztelettel, hogy vendégeink tartsák meg jóindulatú emlékezetükben ezt a várost, és különösen a dicséretes lövész-egyesülés tagjait.

Nos! A lényeg a díjakban van! És én nem vetem meg a becses lövész-barátokat, ha szemükkel és gondolatukkal az előttünk álló díjra és nem az én sürgősen összeírt és gyatra beszédemre figyelnek, ezért nem is tartom fel őket tovább, zárom szavaimat és azt mondom:

*UVA CORONAT OPUS
SZŐLŐFÜRT KORONÁZZA A TELJESÍTMÉNYT!*

*Sopron szegény, s ha díjt ad, csak egy borágra futja,
De minden jó lövész áhít e koszorúra.
Ajánlom versenyünk vendégeinek kegyébe:
Köszönjük! Ez legyen a lövésztorna
VÉGE*

Der Königlichen Frey-Stadt
Gedenburg in Nieder-Ungarn

Frey

Und

Vrauben-Schiessen/

Durch

Den WohlEdel-Gesirengen / Hoch- und Wohlweisen /
Hoch- und Wohlgelährten Herrn /

Herrn Ferdinand Dobner/

Der Seit in dieser seiner Geburth und Batter-Stadt
wohl-meritirten Herrn Stadt-Richtern /

Bei hochansehnlicher Versammlung / der von umbligenden und
vornehmen Orten hieher gekommenen sowol als hiesigen Herren Schützen
und Schieß-Freunden / den 14. Septembris in einer zierlichen

Einleitung

Den 17. ejusdem aber in einer wohlgestellten

Danck- und Schluß-Rede /

Von tragenden Stadt-Richterlichen Ampts wegen in dem so genannten
Lacknerischen Garten / als der ordinari Schieß-Statt / vorgetragen.

So auf verschiedener des Schiessens Liebhabern fremder Herren Verlangen /
schriftlich / sammt denen

EMBLEMATIBUS,

von dem Schützenmeister allhier communiciret worden.

In dem 1698sten Hehl- und Frieden-Jahr.

Regenspurg / gedruckt bey Joh. Georg Hofmann.

PRÆLIMINAR-Rede.

Großgeschäfte / Hoch- und Wohlansehnliche Schützen-Versammlung.

Als das werthe Schützen-Besen / in einer Republic, vor Ersprießlichkeit nach sich ziehe / könnte zwar weitläuffig / per Præcepta & Exempla, vorstellig gemacht werden; doch es nur mit wenigen zu concentriren / spreche ich bey dieser Occasion: Diß Exercitium ist:

Honestum und ganz Lößlich.

Demn die Hohen in der Welt / bey welchen sonderlich Tugend und Ehre wohnet / æstimiren es / die Römische Rechte privilegiren es / die Reichs-Hanse / und andere / wegen ihrer wolersessenen Freyheiten hochgepriesene Städte / secundiren es. Es ist ferner dieses Exercitium:

Utile und sehr Nützlich.

Gleichwie nemlich die Geseze / contra vim internam, wider den innerlichen Gewalt der Ungerechtigkeit streiten / also defendiren die theuren Schützen eine Stadt / contra vim externam, wider den äusserlichen Gewalt; und mögen wol die Schützen-Freunde / (die den Nahmen von Beschützen überkommen /) mit Grund der Wahrheit Mœnia & Propugnacula Civitatis, Stadt-Mauern und Passeten einer Stadt benahmet werden; und ist gleichsam ein Bürger ohne Geschütz / wie eine Glocke ohne Schwengel. Man liest bey Laertio, daß einmals der seltsame Diogenes auf eine Schieß-Statt gerathen / und als er einen ungeübten und dannenhero ungeschickten Schützen angetroffen / sich / da derselbe in Stand getretten / allernächst zum aufgegebenem Centro logiret; und
da

Da man ihm / warum er sich an einen so unsichern Ort verfügte / vertraulich befragte / da doch andere Zuseher gern von dieser Gefährlichkeit entfernt seyen / antwortete er: Ne me feriat, damit er mich nicht treffen möge; glaubende / daß derselbe Schuß / alles was er neben und um sich hat / viel eher als den Scopum oder Zweck treffen werde. Diß mag ein über die massen schlechtes Spectacul gewesen seyn! Was ist nun gut vor solche Ungeschicklichkeit und Beschimpfung? Ich antworte: Diese von der Löbl. Obrigkeit angeordnete hochgepriesene Übung / welche die gesammte Schützen-Freunde dermassen qualificirt gemacht / daß keinen eigensinnigen Diogeni zu rathen stünde / sich nahe an das Centrum zu machen; denn er / wie es die Erfahrung bezeugen wird / wegen der ohngemeinen Geschicklichkeit / an keinen Ort weniger / als daselbst / seines Lebens gesichert seyn würde. Endlich ist dieses Exercitium auch:

Jucundum und Annehmlich.

Und beruffe mich hierinnfalls auf der Herren Schützen unlaugbares Gezeugnuß / die gern gesehen werden / daß sie am Schiessen ein grosses Vergnügen haben; und so jemand mit weitläufftigen Worten darthun würde / daß Schiessen eine erfreuliche Recreation seye / wäre eben soviel / als ob er beweisen wollte / daß die Sonne am Mittag am hellsten scheine / oder / daß um das Geld etwas nütliches seye / weilen beydes ohne dem außgemacht / und keines weitem Beweißthums bedürfftig ist. Nun / dieser Concurfus bonorum, hat auch den allhiefigen Löbl. Stadt-Magistrat bewogen / gegenwärtiges Frey-Schiessen / soviel in der Eyle / auch jeziger Zeit Beschaffenheit nach / möglich und thuelich war / großgünstig zu verwilligen und zu veranstalten / daß verschiedene hochtheuere Gäste hierzu / in geziemender Observanz / eingeladen werden mögen / Dero hochgeneigte Præsenz / demselben höchst-willkommen und erfreulich fällt. Derowegen nun: Oculos ad metam! Wir richten unsere Augen zu den abgezielten Zweck / und wünschen / daß dieses löbliche Vorhaben / zu jedermans Contento, glücklich und friedlich außschlagen möge! Ach ja!

Es leben alle wol / die wahren Schützen-Freunde!

Befehren sollen sich die abgesagten Feinde!

All / die nur diesen Orth mit ihren Fuß beschreiten /

Die wolle Gottes Huld und Gnaden-Schütz begleiten.

Schluß

E. Nünzer. Sculp. Noribergae.

Schluß- und Dank-Rede.

Großgeschäfte/ Hoch- und Wohlansehnliche
Schützen- Verwandte.

Metas sic botrus adornat!

Trauben zieren / werthe Gäste /
Unsre Scheiben / und das Beste.

It Trauben / sage ich / sind alle aufgesteckte Scheiben/
samt dem Besten (so in einem auf Trauben-Art for-
mirten Becher bestunde) bey gegenwärtig / auf Obri-
keitliche großgünstige Verwilligung / angestellten und
nunmehr / Gott Lob ! glücklich vollzogenen Frey-
Schiessen / umgeben worden. Und ich möchte herz-
gründlich wünschen/ daß wir unsern wertheften Gästen/
zu dero höchstvergönnnten Vortheil und Ergößlichkeit / solche Weintrau-
ben hätten aufsetzen können / dergleichen jenesmals Darius, in seinem
vortrefflichen Cabinet gehabt / gestaltsam an einem auß gedichtem Gol-
de bestandenen Weinstock / eitel hellglänzende Trauben / von allerhand
kostbaren Edelgesteinen / um und um voll gehangen. Weilen aber ani-
ma proventuum, und unser allhiefig hauptsächliches Nahrungs-Mit-
tel / nicht in Gold- oder Silber-Bergwercken / sondern nur in Weinbergen
bestehet; Als haben wir ganz diensflich zu bitten / die anwesende Edelste-
Gäste geruhen / nach dero beywohnenden Gütigkeit / sowol mit den Em-
blematischen als auch in unsern Wein- Gebürgen / durch Göttlichen
Gnaden-Seegen gewachsenen Weintrauben (derer Saft gleichwol ein
trauriges Herz mehr / als der König aller Edelgesteinen / der Diamant
selbst / aufheitern und erfreuen kan /) hochgeneigt vor Willen zu nehmen;
Doch wir sind nicht von denen / die da uvas consumere nati, nur die

B

Trauben

Trauben genießen / sondern wenden uns und sehen vielmehr auf den Beschützer solcher Früchte / durch dessen Gnade wir unter unsern Weinstock ruhig sitzen / sagende: Auxilium ab AUSTRO venit! und wollen die Anleitung / zur Beobachtung dessen angebohrner Gütigkeit / wie auch unserer Pflicht und Schuldigkeit / von der Haupt-Scheiben entlehnen / in welcher die Sedenburgische Stadt-Wapen enthalten / so die weyland Glorwürdigste Könige / nach dero höchsten Macht und Vollkommenheit / der armen Stadt / in dero größern und kleinern Secret-Insigeln / wie auch in Public-Gebäuden / öffentlich und solenniter zu führen / allergnädigst conferiret. Über welche ich folgende Benschrift setze:

Sub ALIS & STELLIS!

Der Adler und zwey Stern / beschirmen und regieren
Drey Thürn und offnes Thor / so wir im Wapen führen.

Dem Schutz der theuersten gekrönten Adler-Flügel / zu welchem wir unsere Zuflucht nehmen / haben wir es freylich / nechst GOTT (deme unsterblicher Ruhm gebühret) zu dancken / daß wir in dieser Trauben-Stadt / gegenwärtiges Frey- und Trauben-Schießen / in guter Ruhe und Stille haben celebriren können. In Wahrheit / Digna hæc est Aquila, ut in omnium pectoribus vivat una, cujus in unius pectore vivimus omnes, wie der Adler sich verjüngert / so wolle der Höchste auch (wünschen wir von ganzem Seelen-Grund) die Lebens-Jahr und Kräfte des Göttlichen Monarchens / Ihro Röm. Kaysersl. und Königlichen Majest. unsers allergnädigsten Königs und Herrn Herrn erneuen; denn ich bin allerdings versichert / es werden treue Vasallen und Unterthanen hauptsächlich wol zufrieden seyn / wann gleich denenselben an ihren Lebens-Jahren etwas abgehet / daferne nur sothane / von GOTT / dem Leben ihres Lebens / Ihro Majestät zugesetzt werden. GOTT schmücke Dero heilige Scheitel mit immerglänzenden Sieges-Cronen / die mächtigsten Schutzhände aber mit unverwelcklichen Freuden-Palmen / Dero Reich / Land und Leuten zu Heyl und Volksahrt / denen Feinden aber zum Schröcken und Untergang! Dero heiliger Name LEOPOLDUS I. (welcher mit den glorwürdigsten Buchstaben L. I. die Wapen / als dero Seele / belebet / ja vorlängst durch den Göttlichen Finger / mit ohnaußlöschlichen Buchstaben / im Himmel hoch angeschrieben stehet) komme nimmer auß unsern noch unserer Nachkommen Gedächtnuß! Der allgewaltige Regenten-GOTT überschütte Dieselbe / sammt Ihro Majest. Dero Kaysersl. und Königl. Gemahlin / unserer allergnädigsten Frauen / der wahren Andacht- und Tugend-Crone / wie auch denen Durchleuchtigsten Erzhertzoginnen / als ohnschätzbahren Landes-

Landes-Kleynodien / mit dem Überfluß zeitlicher und ewiger Glückseligkeit / mit ewiger Glückseligkeit / spreche ich; denn Ihre Majestäten Göttliche Gaben sind so beschaffen / daß sie omnibus Mundi Seculis majora, & solâ æternitate digna, darumben lasse Sie Gott / wann Dieselbe in dieser Zeit Lebens-satt / jene Zeit / ohne Zeit / das ist / die graue Ewigkeit / aufleben!

Vox hæc, vox populi, sit LEOPOLDE, DEI!

Dieser Wunsch / und heiße Herz-Außschüttung / sey der Brief / das kräftigste Sigill hierzu aber wird unser aller tägliches Gebeth und Amen seyn. Ja / ja / es bleibt darbey:

**Deß Adlers Majestät wird ohnverwelcklich bleiben /
An Oestereich wird selbst die Ewigkeit bekreiben!**

Wir erblicken aber ferner in dieser Stadt-Wapen die zwey helleuchtende Sterne. Dorten bedeuten / im Traum Josephs / die Sterne / die Söhne Jacobs; mir traumet nicht / sondern ich weiß ganz wolbedächtigt / daß die zwey Sterne / welche sich über den ersten und dritten Thurn in der Stadt-Wapen præsentiren / seyen die Allerdurchleuchtigsten Kaisers-Söhne / Ihre Königl. Majestät JOSEPHUS I. unser allergnädigster König und Herr Herr / der da ist: Delicium orbis, dessen Königlich Angesicht niemand ohne allerunterthänigste Devotion, Liebe und Bewunderung ansehen kan; wie auch Ihre Durchleuchtigkeit Erzherzog Carl / der so gütige Geblüths- und Gemüths-Erbe / unsers allergnädigsten Herrn / deme Gott Felicitatem & Gloriam Carolinam * in allweg verleyhe! Diese beyde Sterne

Gen. 37.
v. 10.

* Coronâ
dignam.

Micant inter omnes!

Die natürlichen Sterne werden bey Tage / wegen der sie verdunkelenden Sonne / nicht gesehen / wiewol Galilæus ein Fernglasz erfunden / wodurch man selbe auch am Tage ausnehmen kan; die jetzt angeführten zwey Sterne aber werden sowol bey Tage als bey Nacht an der höchsten Potentaten Ehren-Himmel im vollen Pracht observiret / und zu derer Erblickung ist kein Schauglász Tychonis, Copernici, noch Galilæi vonnöthen. In Wahrheit / der armen Stadt Dedenburg Stern und Glück hängt an diesen beyden Sternen; denn freylich schäzet sich ein Wandersmann glücklich / wann er seine Reise noch bey scheinendem Sonnen-Liecht verrichten kan; gehet dieselbe aber unter / tröstet er sich doch / wann er eine Sternen-liechte Nacht zu hoffen hat. Ach wir wünschen eben / nach allen in unserm Leib wohnenden Bluts-Tropffen / Gott lasse unsere Allerdurchleuchtigste Welt-Sonne / zu gänglicher Verfinsterrung deß Türckischen Mondes / zu Trost aber der werthen Christenheit /

B 2

noch

noch ohnzählbare Jahre mächtig und prächtig scheinen; Solle dieselbe ja endlichen zu Ruhe gehen/ die Erde verlassen / und den Himmel erleuchten / würde doch die der ganzen Welt betrübtte Nacht / durch allerhöchst gedachte beyde Sterne / so sehr illuminirt / daß der erste Königliche Stern gleich alsobald zur Reichs- und Landes-Sonnen wird/ der andere aber seinen Reich und Landen / mit Fürslichen Tugenden / als ein heller Morgensfern vorleuchtet. O glückselige Stadt-Thürne! welche der mächtigste Adler und so außerswählte Sterne beschirmen und regieren! Wie heißen aber solche? Isis mir vergönnet/ nenne ich den Ersten:

TURRIM JUSTITIÆ,

Den Thurn der Gerechtigkeit.

Zu diesem Thurn können und sollen alle und jede / Arme und Reiche / Mächtige und Geringe / ihre Zuflucht nehmen / und Recht und Gerechtigkeit erlangen. Zu diesem Thurn der Gerechtigkeit retiriren sich auch heute alle Schützen-Freunde/ gestaltsam derselbe / secundum Justitiam distributivam, suum cuiq;, einem jeden seinen Preiß und Vortheil / wie er ihn mit scharffem Auge / stäter Hand und accommodablen Geschosß auf diesem Frey-Schiessen erobert / zueignen und übergeben wird.

Der folgende Thurn ist etwas höher / und stehet billich in der Mitten/ in Ansehen er alles menschliche Vorhaben / soll es anders wol gelingen/ erhöhen und vermitteln kan: wäre es Ihnen/wertheßte Anwesende/ nicht zuwider/ nennete ich denselben:

TURRIM CONCORDIÆ,

Den Thurn der Einträchtigkeit.

Denn dieser Thurn muß hier und überall den geistlich- weltlich- und häußlichen Stand stabiliren. Sollte selbter / da Gott vor sey/ allhier wancken / sincken / oder fallen / O so würde diese Stadt nicht nur Dedenburg heißen/ sondern in der That öde werden.

Dencke ich an das löbliche Schützen-Exercitium, weswegen wir hier versamlet sind/ muß eben der Thurn der Einträchtigkeit solches beschützen; inmassen der weise Mann unter die drey schöne Dinge zehlet/ wann Brüder (in Warheit auch Schützen-Brüder) eins sind / und mit Glimpff / Moderation und Schiedlichkeit / allen hierinnsfalls vorkommenden Berrichtungen / abhelffliche Masse geben / als bey welchen ein Gran Einträchtigkeit mehr als ein Centner Zorn und Zanck außrichten kan; denn wehe derjenigen Schützen-Gesellschaft/ wo sich Leute einfinden/ die Feuersteins-Natur an sich haben / und wem man sie nur mit einem überzwerchen Wort etwas unsanfft ansößet / alsobald Funcken schlagen; und wir dancken auch dem Höchsten / daß derselbe Anfang/
Mittel

Mittel und Ende dieses Frey-Schiessen / durch diesen Thurn der Einträchtigkeit befestiget hat. Doch was hindert uns / daß wir den dritten Thurn nicht nennen solten:

TURRIM CONSTANTIÆ,

Den Thurn der Beständigkeit.

Fiat! Er heisse so; denn gleichwie unsere liebwertheste Vorfahren/besonders der gar getreue Diener des Hochlöbl. Erzhertzogl. Hauses Desereich/ Herz Doctor Christophorus Lackner /weyl.gewesener hochverdienter Burgermeister allhier/ohnvergeßlichen Andenckens/(welcher/diese arme Stadt/ neben andern nahmhafften Vermächtnüssen/auch mit gegenwärtigen Garten / der nunmehr zur Schieß-Statt appliciret worden / betreuet hat) nach obligender allerunterthänigster Devotion, dem Durchleuchtigsten Hauß Desereich / mit ohnverruckter Treue und Standhafftigkeit zugethan waren / so wären wir keine rechte Dedenburger / wann wir nicht in ihre Fußstapffen der ohnverfälschten Standhafftigkeit treten; so oft wir derowegen die auf jenem höchstansehnlichen Portal befindliche goldene Vocales, A. E. I. O. U. mit allerunterthänigstem Respect erblicken werden/ verpflichten wir uns/ sammt und sonders/ mit ohngefärbter Herzens-Beständigkeit/die sowol Lateinisch als Teutsche Erklärung dieser fünff Buchstaben/mit unserem Blute zu versiegeln:

Austria Erit In Orbe Ultima!

Alle Ehren Ist Desereich Voll!

Und eben die Aeltime von diesem Thurn der Beständigkeit / hat den allhiefigen Löblichen Stadt-Magistrat bewogen / nicht allein die alljährliche Ordinari- sondern auch dieses Frey-Schiessen anzuordnen/damit die liebe Burger schafft / und andere Schützen-Berwandte / ihre Treue und Standhafftigkeit nicht nur etwa mit dem Munde / sondern wenn es die allgemeine Noth des Vatterlands erheischet / auch in der That selbst conteltiren / und die Feinde mit Geschütz und Waffen von dieser unaußseßlich-getreuen Stadt/nachdrücklich abzutreiben / geschickt und beflissen seyn mögen.

Diese wären zwar die drey Thürne; doch ehe ich sie verlasse / wünsche ich meiner lieben Vatter-Stadt / in welcher ich / unter Ibro Majestät/meines allergnädigsten Kaysers/Königs und allergütigsten Landes-Vatter/allergnädigsten Schutz gebahren / meistens erzogen / und wann es der Göttlichen Außersehuna nicht zuwider / auch zu sterben mir außbitte. Sit abundantia in TURRIBUS Tuis! Es sey Ueberfluß in deinen Thürnen und Palästen!

¶

Bene-

Benebenst diesen dreyen Thürnen thut sich auch endlich / unter Beschirmung und Regierung der theuresten Adlers-Flügel und helleuchtenden Sternen / in der Stadt-Wapen hervor :

Aperta PORTA Reverentiæ,
Das offene Thor der allerunterthänigsten Ehrerbiethigkeit.

Denn so oft wir in dieser Stadt auß- und eingehen / sollen wir / in allertieffester Reverenz / an die Inscription des jüngsthin neu erbaueten vordern Stadt-Thors gedencken :

AVGVSTISSIMO LEOPOLDO I.
PATRI PATRIÆ
PIO, IVSTO, BENIGNO.
EIVSQVE GNATO IOSEPHO I.
ORBIS ET VRBIS SOPRONIENSIS SOLATIO
POSITA.

Denn hierdurch werden wir erinnert / daß wir nächst Gott die Beschützung der Stadt-Thore dieser unserer allergnädigsten und ewigwerthesten Herrschafft zu dancken haben.

Anno 1681.
d. 22. Maji.

Wir sollen auch nicht vergessen die grosse Gnade / die wir vor jenen siebenzehnen Jahren genossen ; da Ihre Kayserliche und Königliche Majestät / unser allergnädigster König und Herr Herr / sammt Dero Kayserlich- und Königlichen Gemahlin / Ihren prächtigen Einzug durch hiesige Stadt-Thore zu halten / Sich allergnädigst gefallen lassen ; und wie Deroselben der allhiesige Magistrat damalen mit denen Stadt-Schlüsseln zugleich auch ihre und ihrer Burger und Inwohner treuergebenste Herzen / in allerunterthänigster Submission übergeben / so verleyhe der Höchste auß Gnaden diesen Stadt-Thoren die Glückseligkeit / daß durch dieselbe auch Ihre Königliche Majestät JOSEPHUS I. unser allergnädigster König und Herr Herr / als Rex Gloriæ & Victoriæ , mit höchsterfreulichen Triumph allergnädigst einziehen möge !

Unter eben dieser gewaltigen Adlers- und Stern-Beschirmung / ist auch sowol das äußerliche Stadt-Thor / als das innere Gemüths-Thor geziemender Ehrerbiethung / offen gestanden / unsern Hoch- und Wohlansehnlichen benachbahrten Ehren-Gästen / und ist leichtlich zu erachten / mit was schuldiger Danck-Lieferung wir denenselben zu begegnen obligiret sind / daß sie in so notabler Frequenz diese Schieß-Statt mit ihrer löblichen

lößlichen Gegenwart condecoriren wollen. Und gleichwie diese hochschätzbare Erscheinung die allhiefigen Schützen-Berwandte/ ja der löbliche Magistrat selbst/ nicht anders als ein augenscheinliches und ohnfehlbares Kennzeichen dero Günst-Gewogenheit auflegen/ als wünschen sie sammt und sonders: GOTT wolle ihnen hinlängliche Kräfte und Gelegenheit zuwachsen lassen/ auf alle nur ersinnliche Weise/ sothane Höflichkeit zu beschulden; sich in geziemender Observanz außbittende/ dieselbe geruhen diese Stadt/ und sonderlich dero Mitglieder und löbliche Schützen-Innung/ auch abwesend/ in dero hochgeneigten Andencken zu erhalten.

Nun/ Animus est in Præmiis! Und ich verdencke die werthen Schützen-Freunde nicht/ wenn sie ihre Augen und Gedancken vielmehr auf den vor uns stehenden Preis/ als auf meine eilfertige und elende Rede richten; halte sie demnach nicht länger auf/ sondern schliesse und spreche:

Uva coronat opus!

Das arme Oedenburg den Fleiß mit Trauben krönet/

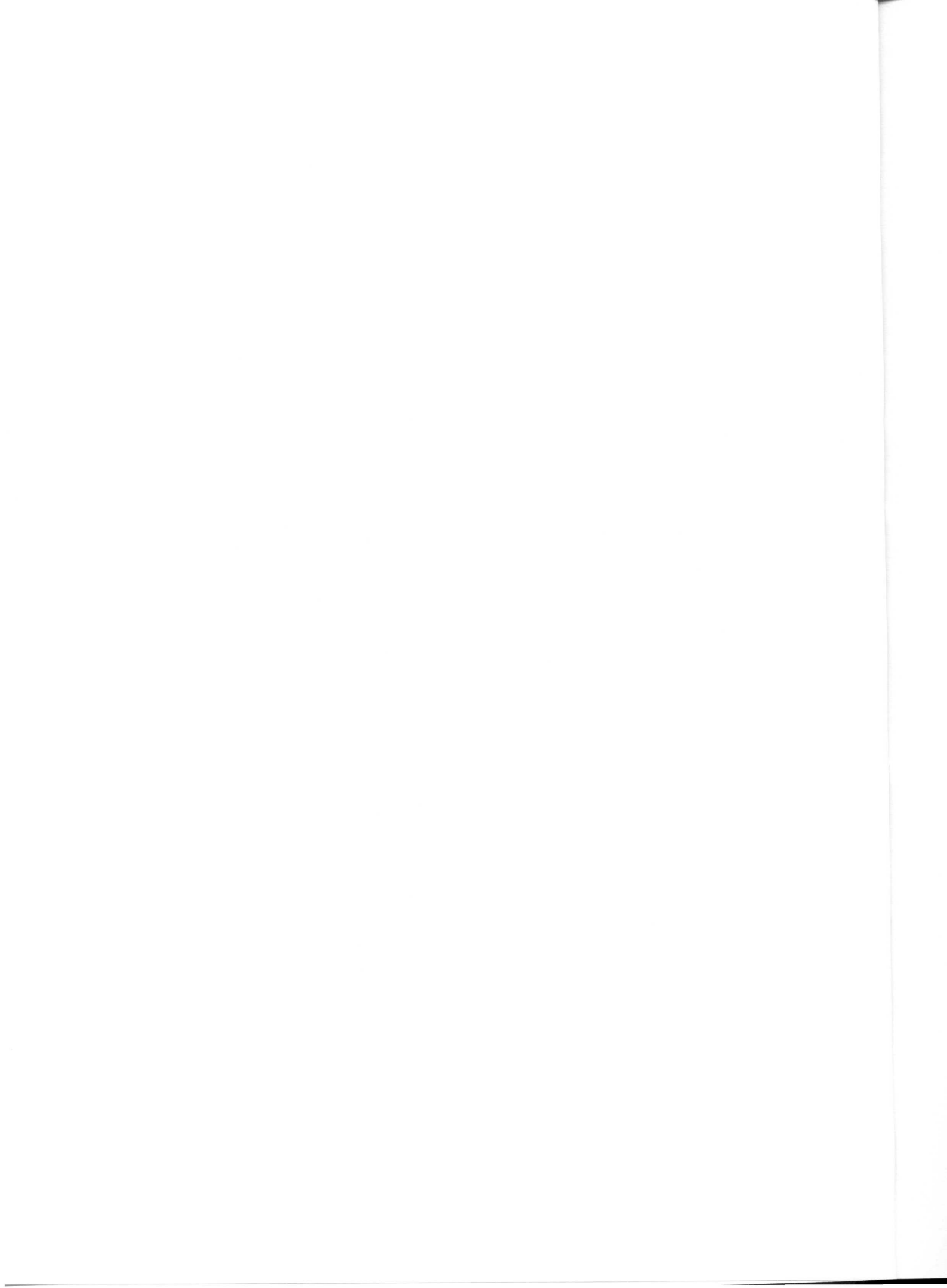
Nach welchen jeder Schütz sich inniglich gesehnet.

Ich sprech/ indem ich mich zu unsern Gästen wende:

Der Danck sey dieses Frey- und Trauben-Schiessens

E N D E

FERDINAND DOBNER

FREY- UND TRAUBEN-SCHIESSEN

Der Königlichen Frey-Stadt
Oedenburg in Nieder-Ungarn

Frey-

Und

Trauben-Schiessen /

Durch

Den WohlEdel-Gestrengen / Hoch- und Wohlweisen /
Hoch- und Wohlgelährten Herrn /

Herrn Ferdinand Dobner /

Der Zeit in dieser seiner Geburth und Vatter-Stadt

wohl-meritierter Herr Stadt-Richtern /

Bey hochansehnlicher Versammlung / der von umbligenden und

vornehmen Orten hieher gekommenen sowol als hiesigen Herren

Schützen

und Schieß-Freunden / den 14. Septembris in einer zierlichen

Einleitungs-

Den 17. ejusdem aber in einer wohlgesteltem

Danck- und Schluß-Rede /

Von tragenden Stadt-Richterlichen Ambts wegen in dem so genanten

Lacknerischen Garten / als der ordinari Schieß-Statt / vorgetragen.

So auf verschiedener deß Schiessens Liebhabern fremder Herren Verlangen /

schriftlich / sammt denen

EMBLEMATIBUS,

von dem Schützenmeister allhier communiciret worden.

In dem 1698sten Heyl- und Frieden-Jahr.

* * * * *

Regenspurg / gedruckt bey Joh. Georg Hofmann.

[Titelblatt, unnummerierte Seite (1.)]

PRÆLIMINAR-Rede.

* * *

Großgeschätzte / Hoch- und Wohlansehnliche Schützen-Versammlung.

Was das werthe Schützen-Wesen / in einer Republic, vor Ersprößlichkeit nach sich ziehe / könnte zwar weit-läufig / *per Praecepta & Exempla*, vorstellig gemacht werden; doch es nur mit wenigen zu *concentriren* / spreche ich bey dieser *Occasion*: Diß *Exercitium* ist

Honestum und gantz Löblich.

Denn die Hohen in der Welt / bey welchen sonderlich Tugend und Ehre wohnt / *aestimiren* es / die Römische Rechte *privilegiiren* es / die Reichs-Hansee / und andere / wegen ihrer wolersessenen Freyheiten hochgepriesene Städte / *secundiren es*. Es ist ferner dieses *Exercitium*:

Utile und sehr Nützlich.

Gleichwie nehmlich die Gesetze / *contra vim internam*, wider den innerlichen Gewalt der Ungerechtigkeit streiten / also defendieren die theuren Schützen eine Stadt / *contra vim externam*, wider den äusserlichen Gewalt; und mögen wol die Schützen-Freunde / (die den Nahmen von Beschützen überkommen /) mit Grund der Wahrheit *Moenia & Propugnacula Civitatis*, Stadt-Mauern und Passteyen einer Stadt benahmset werden; und ist gleichsam ein Bürger ohne Geschütz / wie eine Glocke ohne Schwengel. Man lieset beym *Lertio*, daß einsmals der seltsame *Diogenes* auf eine Schieß-Statt gerathen / und als er einen ungeübten und dannenhero ungeschickten Schützen angetroffen / sich / da derselbe in Stand getretten / allernächst zum aufgegebenem *Controlloiret*; und

da

[unnumerierte Seite (2)]

da man ihm / warum er sich an einen so unsichern Ort verfügte / vertraulich befragte / da doch andere Zuseher gern von dieser Gefährlichkeit entfernet seyen / antwortete er: *Ne me feriat*, damit er mich nicht treffen möge; glaubende / daß derselbe Schütz / alles was er neben und um sich hat / viel eher als den *Scopum* oder Zweck treffen werde. Diß mag ein über die massen schieches *Spectacul* gewesen seyn! Was ist nun gut vor solche Ungeschicklichkeit und Beschimpfung? Ich antworte : Diese von der Löbl. Obrigkeit angeordnete hochgepriesene Übung / welche die gesammte Schützen-Freunde dermassen *qualificirt* gemacht / daß keinen eigensinnigen *Diogeni* zu rathen stünde / sich nahe an das *Centrum* zu machen ; denn er / wie es die Erfahrung bezeugen wird / wegen der ohngemeinen Geschicklichkeit / an keinen Ort weniger / als daselbst / seines Lebens gesichert seyn würde. Endlich ist dieses *Exercitium* auch:

Jucundum und Annehmlich

Und beruffe mich hierinnfalls auf der Herren Schützen unlaugbahres Gezeugnuß / die gern gesiehen werden, daß sie am Schiessen ein grosses Vergnügen haben; und so jemand mit weitläufftigen Worten darthun würde / das Schiessen eine erfreuliche *R e c r e a t i o n* seye / wäre eben soviel / als ob er beweisen wollte / daß die Sonne am Mittag am hellsten scheine / oder / daß um das Geld etwas nützlich-es seye / weilen beydes ohne dem außgemacht / und keines weitem Beweissthums bedürfftig ist. Nun / dieser *C o n c u r s u s b o n o r u m*, hat auch den allhiesigen Löbl. Stadt-Magistrat bewogen / gegenwärtiges **Frey-Schiessen** / soviel in der Eyle / auch jetziger Zeit Beschaffenheit nach / möglich und thuelich war / großgünstig zu verwilligen und zu veranstalten / daß verschiedene hochtheuere Gäste hierzu / in geziemender *O b s e r v a n t z* / eingeladen werden mögen / Dero hochgeneigte *P r a e s e n t z* / demselben höchst-willkommen und erfreulich fället. Derowegen nun: *O c u l o s a d m e t a m*! Wir richten unsere Augen zu den abgezielten Zweck / und wünschen / daß dieses löbliche Vorhaben / zu jedermans *C o n t e n t o*, glücklich und friedlich außschlagen möge! Ach ja!

*Es leben alle wol / die wahren Schützen-Freunde!
Bekehren sollen sich die abgesagten Feinde!
All' / die nur diesen Orth mit ihren Fuß beschreiten /
Die wolle GÖttes Huld und Gnaden-Schutz begleiten.*

Schluß

[unnummerierte Seite (3)]

[Auf der vierten unnummerierten Seite sind die Embleme]

Schluß- und Danck-Rede.

* * *

**Großgeschätzte / Hoch- und Wohlansehnliche
Schützen-Verwandte.**

Metas sic botrus adornat!

**Trauben zieren / werthe Gäste /
Uns're Scheiben / und das Beste.**

MIT Trauben / sage ich / sind alle aufgesteckte Scheiben / sammt dem Besten (so in einem auf Trauben-Art *f o r m i e r t e n* Becherbestunde) bey gegenwärtig / auf Obrigkeitliche großgünstige Verwilligung / angestellten und nunmehr / **Gott Lob!** glücklich vollzogenen Frey-Schiessen / umgeben worden. Und ich möchte hertzgründlich wünschen / daß wir unsern werthesten Gästen / zu dero höchstvergnönten Vortheil und Ergötzlichkeit / solche Weintrauben hätten aufsetzen können / dergleichen jenesmals *D a r i u s*, in seinem vortrefflichen *C a b i n e t* gehabt / gestaltsam an einem auß gedichtem Golde bestandenen Weinstock / eitel hellglänzende Trauben / von allerhand kostbahren Edelgesteinen / um und um voll gehangen. Weilen aber *a n i m a p r o v e n t u m*, und unser allhiesig hauptsäch-

liches Nahrungs-Mittel / nicht in Gold- oder Silber-Bergwercken / sondern nur in Weinbergen besteht; Als haben wir gantz dienstlich zu bitten / die anwesende Edelste Gäste geruhen / nach dero beywohnenden Gütigkeit / sowol mit den *E m b - l e m a t i s c h e n* als auch in unsern Wein-Gebürgen / durch Göttlichen Gnaden-Seegen gewachsenen Weintrauben (derer Safft gleichwol ein trauriges Hertz mehr / als der König aller Edelgesteinen / der *D i a m a n t* selbst / aufheitern und erfreuen kan /) hochgeneigt vor Willen zu nehmen; Doch wir sind nicht von denen / die *d a u v a s c o n s u m e r e n a t i*, nur die

Trauben

[unnummerierte Seite (5)]

B

Trauben geniessen / sondern wenden uns und sehen vielmehr auf den Beschützer solcher Früchte / durch dessen Gnade wir unter unsern Weinstock ruhig sitzen / sagende: *A u x i l i u m a b A U S T R O* venit! und wollen die Anleitung / zur Beobachtung dessen angebohrner Gütigkeit / wie auch unserer Pflicht und Schuldigkeit / von der **Haupt-Scheiben** entlehnen / in welcher die **Oedenburgische Stadt-Wapen** enthalten / so die weyland Glorwürdigste Könige / nach dero höchsten Macht und Vollkommenheit / der armen Stadt / in dero grössern und kleinern *S e c r e t*-Insigeln / wie auch in *P u b l i c*-Gebäuden / öffentlich und *s o - l e n n i t e r* zu führen / allergnädigt *c o n f e r i r e t*. Über welche ich folgende Bey-schrift setze:

S u b ALIS & STELLIS!

**Der Adler und zwey Stern / beschirmen und regieren DreyThürn
und offnes Thor / so wir im Wapen führen.**

Dem Schutz der theuersten **gekrönten Adler-Flügel** / zu welchem wir unsere Zuflucht nehmen / haben wir es freylich / nechst Gott / (deme unsterblicher Ruhm gebühret) zu dancken / daß wir in dieser Trauben-Stadt / gegenwärtiges **Frey- und Trauben-Schiessen** / in guter Ruhe und Stille haben *c e l e b r i r e n k ö n n e n*. In Wahrheit / *D i g n a h æ c e s t A q u i l a , u t i n o m n i u m p e c t o r i b u s v i v a t u n a , c u j u s i n u n i u s p e c t o r e v i v i m u s o m n e s*, wie der Adler sich verjüngert / so wolle der Höchste auch (wünschen wir von gantzem Seelen-Grund) die Lebens-Jahr und Kräfte deß Göttlichen Monarchens / Ihro Röm. Käyserl. und Königlichen Majest. unsers allergnädigsten Königs und Herrn Herrn erneuen; denn ich bin allerdings versichert / es werden treue *V a s a l l e n* und Unterthanen hauptsächlich wol zufrieden seyn / wann gleich denenselben an ihren Lebens-Jahren etwas abgeheth / daferne nur sothane / von Gott / dem Leben ihres Lebens / Ihro Majestät zugesetzt werden. Gott schmücke Dero heilige Scheitel mit immerglänzenden Sieges-Cronen / die mächtigsten Schutzhände aber mit unverwelcklichen Freuden-Palmen / Dero Reich / Land und Leuten zu Heyl und Wolfahrt denen Feinden aber zum Schröcken und Untergang! Dero heiliger Nahme **LEO-POLDUS I.** (welcher mit den glorwürdigsten Buchstaben *L. I.* die Wapen / als dero Seele / belebet / ja vorlängst durch den Göttlichen Finger / mit ohnaußlöschlichen Buchstaben / im Himmel hoch angeschrieben stehet) komme nimmer auß unsern noch unserer Nachkommen Gedächtnüß! Der allgewaltige Regenten-Gott überschütte Dieselbe / sammt Ihro Majest. Dero Käyserl. und Königl. Gemahlin / unser-

er allergnädigsten Frauen / der wahren Andacht- und Tugend-Crone / wie auch denen Durchleuchtigsten Ertzhertzoginnen / als ohnschätzbahren

Landes-

[unnummerierte Seite (6)]

Landes-Kleynodien / mit dem Überfluß zeitlicher und ewiger Glückseeligkeit / mit ewiger Glückseeligkeit / spreche ich; denn Ihro Majestäten Göttliche Gaben sind so beschaffen daß sie omnibus Mundi Seculis majora, & sola æternitate digna, darumben lasse Sie GOTT / wann Dieselbe in dieser Zeit Lebens-satt / jene Zeit / ohne Zeit / das ist / die graue Ewigkeit / außleben!

Vox hæc, vox populi, sit LEOPOLDE, DEI!

Dieser Wunsch / und heisse Hertz-Außschüttung / sey der Brief / das kräftigste Sigill hierzu aber wird unser aller tägliches Gebeth und Amen seyn. Ja / ja / es bleibt darbey:

**DEß ADLERS MAJESTÄT WIRD OHNVERWELKLICH BLEIBEN /
An Oestereich wird selbst die Ewigkeit bekleiben!**

Wir erblicken aber ferner in dieser Stadt-Wapen die zwey helleuchtende Sterne. Dorten bedeuten / im Traum Josephs / die Sterne / die Söhne Jacobs [Gen. 37. v. 10.]; mir traumet nicht / sondern ich weiß gantz wolbedächtig / daß die zwey Sterne / welche sich über den ersten und dritten Thurn in der Stadt-Wapen p r æ s e n t i r e n / seyen die Allerdurchleuchtigsten Käysers-Söhne / Ihro Königl. Majestät JOSEPHUS I. unser allergnädigster König und Herr Herr / der da ist: D e l i c i u m o r b i s, dessen Königlich Angesicht niemand ohne allerunterthänigste D e v o t i o n, Liebe und Verwunderung ansehen kan; wie auch **Ihro Durchleuchtigkeit Ertzhertzog Carl** / der so gütige Geblüths- und Gemüths-Erbe / unsers allergnädigsten Herrn / deme **GOTT** Felicitatem & Gloriam Carolinam [Coronam dignam] in allweg verleyhe! Diese beyde Sterne

Micant inter omnes!

Die natürlichen Sterne werden bey Tage / wegen der sie verdunckelenden Sonne / nicht gesehen / wiewol G a l i l a e u s ein Ferngläß erfunden / wodurch man selbe auch am Tage außnehmen kan; die jetzt angeführten zwey Sterne aber werden sowol bey Tage als bey Nacht an der höchsten Potentaten Ehren-Himmel im vollen Pracht o b s e r v i r e t / und zu derer Erblickung ist kein Schaugläß T y c h o n i s, C o p e r n i c i, noch G a l i l a e i vonnöthen. In Wahrheit / der armen Stadt Oedenburg Stern und Glück hängt an diesen beyden Sternen; denn freylich schätzt sich ein Wandersmann glückseelig / wann er seine Reise noch bey scheinendem Sonnenlicht verrichten kan; gehet dieselbe aber unter / tröstet er sich doch / wann er eine Sternen-liechte Nacht zu hoffen hat. Ach wir wünschen eben / nach allen in unserm Leib wohnenden Bluts-Tropffen / **GOTT** lasse unsere Allerdurchleuchtigste Welt-Sonne / zu gänzlicher Verfinsterung deß Türckischen Mondes / zu Trost aber der werthen Christenheit

noch

[unnummerierte Seite (7)]

B2

noch ohnzählbare Jahre mächtig und prächtig scheinen; Solle dieselbe ja endlichen zu Ruhe gehen / die Erde verlassen / und den Himmel erleuchten / würde doch die der gantzen Welt betrübte Nacht / durch allerhöchst gedachte beyde Sterne / so sehr *illuminirt* / daß der erste Königliche Stern gleich alsobald zur Reichs- und Landes-Sonnen wird / der andere aber seinen Reich und Landen / mit Fürstlichen Tugenden / als ein heller Morgenstern vorleuchtet. O glückseelige Stadt-Thürne! Welche der mächtigste **Adler** und so außerwählte Sterne beschirmen und regieren! Wie heissen aber solche? Ists mir vergönnet / nenne ich den Ersten:

**TURRIM JUSTITLÆ,
Den Thurn der Gerechtigkeit.**

Zu diesem Thurn können und sollen alle und jede / Arme und Reiche / Mächtige und Geringe / ihre Zuflucht nehmen / und Recht und Gerechtigkeit erlangen. Zu diesem Thurn der **Gerechtigkeit** *retiriren* sich auch heute alle Schützen-Freunde / gestaltsam derselbe / *secundum Justitiam distributivam, suum cuique*; einem jeden seinen Preiß und Vortheil / wie er ihn mit scharffem Auge / stäter Hand und *accomodablen* Geschoß auf diesem Frey-Schiessen erobert / zueignen und übergeben wird.

Der folgende Thurn ist etwas höher / und stehet billich in der Mitten / in Ansehen er alles menschliche – Vorhaben / soll es anderst wol gelingen / erhöhen und vermitteln kan: wäre es Ihnen / wertheste Anwesende / nicht zuwider / nennete ich denselben:

**TURRIM CONCORDLÆ,
Den Thurn der Einträchtigkeit.**

Denn dieser Thurn muß hier und überall den geistlich-weltlich- und häußlichen Stand *stabiliren*. Sollte selbter / da **Gott** vor sey / allhier wancken / sincken / oder fallen / O so würde diese Stadt nicht nur Oedenburg heissen / sondern in der That öde werden.

Dencke ich an das löbliche Schützen-*Exercitium*, weßwegen wir hier versammelt sind / muß eben der Thurn der Einträchtigkeit solches beschützen; inmassen der weise Mann unter die drey schöne Dinge zehlet / wann Brüder (in Warheit auch Schützen-Brüder) eins sind / und mit Glimpff / *Moderation* und Schiedlichkeit / allen hierinnfalls vorkommenden Verrichtungen / abhelfliche Masse geben / als bey welchen ein Gran Einträchtigkeit mehr als ein Zentner Zorn und Zanck außrichten kan; denn wehe derjenigen Schützen-Gesellschaft / wo sich Leute einfinden / die Feuersteins-Natur an sich haben / und wenn man sie nur mit einem überzwerchen Wort etwas unsanfft anstösset / alsobald Funcken schlagen; und wir dancken auch dem Höchsten / daß derselbe Anfang /

Mittel

[unnummerierte Seite (8)]

Mittel und Ende dieses Frey-Schiessen / durch diesen Thurn der Einträchtigkeit befestiget hat. Doch was hindert uns / daß wir den dritten Thurn nicht nennen sollten:

**TURRIM CONSTANTLÆ,
Den Thurn der Beständigkeit.**

Fiat! Er heisse so; denn gleichwie unsere liebwerthe Vorfahren / besonders der gar getreue Diener deß Hochlöbl. Ertzhertzogl. Hauses Oestereich / **Herr Doctor Christophorus Lackner** / weyl. gewester hochverdienter Burgermeister allhier / ohnvergeßlichen Andenckens / (welcher / diese arme Stadt / neben andern namhaftten Vermächtnüssen / auch mit gegenwärtigen Garten / der nunmehr zur Schieß-Statt *a p p l i c i r e t* worden / betreuet hat) nach obligender allerunterthänigster *D e v o t i o n*, dem Durchleuchtigsten Hauß Oestereich / mit ohnverrückter Treue und Standhaftigkeit zugethan waren / so wären wir keine rechte Oedenburger / wann wir nicht in ihre Fußstapffen der ohnverfälschten Standhaftigkeit treten; so offt wir derowegen die auf jenem höchstansehnlichen *P o r t a l* befindliche goldene *V o c a l e s*, **A. E. I. O. U.** mit allerunterthänigstem *R e s p e c t* erblicken werden / verpflichten wir uns / sammt und sonders / mit ohngefärbter Hertzens-Beständigkeit / die sowol Lateinisch als Teutsche Erklärung dieser fünff Buchstaben / mit unserem Blute zu versiegeln:

**Austria Erit In Orbe Ultima!
Aller Ehren Ist Oestereich Voll!**

Und eben die *Æ s t i m e* von diesem Thurn der Beständigkeit / hat den allhiesigen Löblichen Stadt-Magistrat bewogen / nicht allein die alljährliche *Ordinari* - sondern auch dieses Frey-Schiessen anzuordnen / damit die liebe Burgerschafft / und andere Schützen-Verwandte / ihre Treue und Standhaftigkeit nicht nur etwa mit dem Munde / sondern wenn es die allgemeine Noth deß Vatterlands erheischet / auch in der That selbst *contestiren* / und die Feinde mit Geschütz und Waffen von dieser unaußsetzlich-getreuen Stadt / nachdrücklich abzutreiben / geschickt und beflissen seyn mögen.

Diese wären zwar die drey Thürne; doch ehe ich sie verlasse / wünsche ich meiner lieben Vatter-Stadt / in welcher ich / unter Ihro Majestät / meines allergnädigsten Käysers / Königs und allergütigsten Landes-Vatter / allergnädigsten Schutz gebohren / meists erzogen / und wann es der Göttlichen Außersehung nicht zuwider / auch zu sterben mir außbitte. *Sit abundantia in TURRIBUS Tuis! Es sey Überfluß in deinen Thürnen und Palästen!*

Bene-

[unnummerierte Seite (9)]

C

Benebenst diesen dreyen Thürnen thut sich auch endlich / unter Beschirmung und Regierung der theuresten Adlers-Flügel und helleuchtenden Sternen / in der Stadt-Wapen hervor:

**Aperta PORTA Reverentiæ,
Das offene Thor der allerunterthänigsten Ehrerbiethigkeit.**

Denn so oft wir in dieser Stadt auß- und eingehen / sollen wir / in allertiefster **Reverentz** / an die **Inscription** deß jüngsthin neu erbaueten vordern Stadt-Thors gedencken:

**AVGVSTISSIMO LEOPOLDO I.
PATRIPATRIÆ
PIO, IVSTO, BENIGNO.
EIVSQVE GNATO IOSEPHO I.
ORBIS ET VRBIS SOPRONIENSIS SOLATIO
POSITA.**

Denn hierdurch werden wir erinnert / daß wir nächst GOTT die Beschützung der Stadt-Thore dieser unserer allergnädigsten und ewig werthesten Herrschaft zu danken haben.

Wir sollen auch nicht vergessen die grosse Gnade / die wir vor jenen siebenzehnen Jahren genossen; da Ihro Käyserliche und königliche Majestät / unser allergnädigster König und Herr Herr / sammt Dero Käyserlich- und Königlichen Gemahlin / Ihren prächtigen Einzug durch hiesige Stadt-Thore zu halten / Sich allergnädigst gefallen lassen [*Anno 1681. d. 22. Maji*]; und wie Deroselben der allhiesige **Magistrat** damalen mit denen Stadt-Schlüsseln zugleich auch ihre und ihrer Burger und Inwohner treu-ergebenste Hertzen / in allerunterthänigster **Submission** übergeben / so verleyhe der Höchste auß Gnaden diesen Stadt-Thoren die Glückseeligkeit / daß durch dieselbe auch Ihro Königliche Majestät **JOSEPHUS I.** unser allergnädigster König und Herr Herr / als **Rex Gloriæ & Victoriæ**, mit höchsterfreulichen Triumph allergnädigst einziehen möge!

Unter eben dieser gewaltigen Adlers- und Stern-Beschirmung / ist auch sowol das äusserliche Stadt-Thor / als das innere Gemüths-Thor geziemender Ehrerbiethung / offen gestanden / unsern Hoch- und Wohl-ansehnlichen benachbahrten Ehren-Gästen / und ist leichtlich zu erachten / mit was schuldiger Danck-Lieferung wir denenselben zu begegnen **obligiret** sind / daß sie in so **notabler** **Frequentz** diese Schieß-Statt mit ihrer

lößlichen

[unnummerierte Seite (10)]

lößlichen Gegenwart **condecoriren** wollen. Und gleichwie diese hochschätzbahre Erscheinung die allhiesigen Schützen-Verwandte / ja der lößliche **Magistrat** selbst / nicht anders als ein augenscheinliches und ohnfehlbares Kennzeichen dero Gunst- Gewogenheit außlegen / als wünschen sie sammt und sonders: GOTT wolle ihnen hinlängliche Kräfte und Gelegenheit zu wachsen lassen / auf alle nur ersinnliche Weise / sothane Höflichkeit zu beschulden; sich in geziemender **Observantz** außbittende / dieselbe geruhen diese Stadt / und sonderlich dero Mitglieder und lößliche Schützen-Innung / auch abwesend / in dero hochgeneigten **Andencken** zu erhalten.

Nun / **Animus est in Præmiis!** Und ich verdencke die werthen Schützen-Freunde nicht / wenn sie ihre Augen und Gedancken vielmehr auf den vor uns

stehenden Preiß / als auf meine eilfertige und elende Rede richten; halte sie demnach nicht länger auf / sondern schliesse und spreche:

Uva coronat opus!

*Das arme Oedenburg den Fleiß mit Trauben krönet /
Nach welchen jeder Schütz sich inniglich gesehnet.
Ich sprech / indem ich mich zu unsern Gästen wende:
Der Danck sey dieses Frey- und Trauben-Schiessens*
ENDE

[unnummerierte Seite (11)]

SOPRON KÖRNYÉKI SZŐLŐS PECSÉTEK I.

DOBNER EMBLEMATIKUS VERSEI ÉS SÍRFELIRATA*

**„Dobner Ferdinánd úrtól,
aki akkoriban városunk megválasztott, érdemes polgármester ura volt,
őáltala iratott a dal”¹**

1.

*Ausztriát a Sors kegyelje mindörökké!
Babérnak mint vihar s villám nem ártanak,
Úgy császárunk fejét viszály ne sújtsa többé –,
Jóságos Istenünk, vigyázz rá napra nap!*

2.

*Egek Királya, Te, őrizd a fejedelmet
Mindenható Atyánk, öleld szívedre őt –
A pártütő gazok akárhogy'is perelnek,
Dühük ne érje föl a felkent, büszke főt!*

3.

*Az Isten véle van, s hatalmát megmutatja:
Lipótunk szétveri az ellenség hadát –
Keggyel hozzáhajol a mindenségnek atyja,
És nem tagadja meg egyetlen óhaját.*

4.

*Fenséges fényü Sas, akár a nap világa,
Másik nap nincs, amely véle versenyre kel –
Örök, időtlen üdv, az vár Ausztriára,
Míg ellenségei hirtelen vesznek el.*

* Különböző források alapján. Ld. alább.

¹ Hanns Tschány's *Ungrische Chronik*. Szerk. Páur Iván. Budapest, 1858, 209–211. l. alapján.

5.

Ámbár akiknek itt a leghívebb barátoknak
Kellene lenniök, ők lettek hitszegők,
A császár mégse fél, a trónja is szilárdabb,
Az ég vezérli és Isten segíti őt.

5.

Ámbár azok, kiknek illőképpen a legjobbaknak,
Kellene lenniük a hűségben, a hűtlenségben részesekek,
Maga az Ég erősíti meg a császár trónját
És feléje indul, áldással, szerencsével és üdvvel.

6.

Oh, Sopron, ősi vár, maradj méltó magadhoz,
Szeresd Ausztriát, hűséged fel ne add;
Töröknél gonoszabb hordák gyűltek faladhoz,
Az ősi Ház iránt örökre hű maradj!

7.

Órködj a vár fokán, az ágyú készen álljon,
Te oltalomra lelsz a vén falak között;
Halomra hullanak a támadók a sáncon,
Ha bástyáid fokán az ágyú mennydörög.

8.

Úton van már a hős, ki Heister névre hallgat,
Vigaszt hoz, biztató szavára jól figyelj,
Mellészegődnek a mennyei hatalmak,
Oh, Sopronom, ne félj, a Császár nem hagy el!

(Sarkady Sándor fordítása)

Johann Georg Ritter Soproni krónikájában²

„Az itt következő rímeket ebben az időben Weitersheim komponálta, és ezeket Vak Bottyán szidalmára és csúfságára alkalmazták”.

² Johann Georg Ritter's Oedenburger Chronik. Szerk. Páur Iván. Oedenburg, 1874, 84–85. l. alapján.

Thaly Kálmán 1875-ös szövegkiadásában³

„Ez időben még a következő rímeket komponálták és ezeket Vak Bottyán szidalmára és csúfságára alkalmazták”.

*„Vak Bottyán te sátánfajzat –
Mit ugatsz, te véreb?
Isten őrzi városunkat,
Kiebrudal téged.
A pokolba hordd el magad,
Ott várd el a jutalmadat,
Ördög bűdös fattya!”*

(Sarkady Sándor fordítása)

„Van más is, amiket gyártottak, ezeket hátul lehet megtalálni”.⁴

Csányi János krónikája. 1704. június 21.⁵

„Ezekben a hetekben a császári szoldateszkától húsz ember átugrott a falon, átment az ellenséghez, Keresztúrra, de rögtön őrizetbe is vették őket, mivel az Armbruster, aki a kurucok őbestere Keresztúron nem bízott bennük, azt vélte, hogy kémelek, a húsz ember között akadt egy diák, ez a következő rigmusokat írta fel az őrbódéra, ahol őrködött:

*Linzben szült anyám engemet,
Sopronban majd'kimúltam, emberek.
Egész nap én, a bú fia,
Vizet vedeltem, mint a vadliba.*

*Minden nap, mint egy kóbor eb,
Rágtam a száraz, komisz kenyeret;
Muskéták, puskák, elmegyek,
Agyó, helyettem ti őrködjetek!”*

(Sarkady Sándor fordítása)

³ Thaly Kálmán: *Történelmi naplók. 1663–1719.* Budapest, 1875 / *Monumenta Hungariae Historica* XXVII. köt./, 501. l. alapján.

⁴ Thaly Kálmán megjegyzése a Páur-féle kiadásban megjelent fenti mondathoz: „Nincsenek hátrább sem feljegyezve, – egyébiránt a főttebbi nyomorúságos verselményből következtetve, nem is nagy kár, hogy elmaradtak.”

⁵ *Hanns Tschány's Ungrische Chronik.* Szerk. Páur Iván. Budapest, 1858, 206. l. alapján.

SOPRONYI Piros TYUKMONY⁶

Meltyben
A Római apostoli Pápasták
igaz öröme,
és Reménsége bé-rekesztetnek [...] *Egy új Jubileomi öröm Enek ellen melly [...]*
A Sopronyi Ekklesia imádságos házában,
Német élő nyelvel, 1717-ben, Mind-Szent Havának
31-dik napján énekeltetett, és
RATISBONÁBAN ki-is nyomtattatott.
KASSÁN, az Akadémiai Betűkkel, 1719.

Dobner Ferdinánd: Milyen régi Luther tana?⁷

*Hány esztendő lehet – kétszáz? – Luther tana?
Ne hidd, ősbibb – az Úr alkotta ezt maga!
Hithű apostolok írása hagyta rád
A keresztyén tanok ősrégi igazát.*

*A szegletkő ma is, mint régen, Krisztus úr,
A katekizmus hat pontjában mi van új?
Ősi a miatyánk s a tízparancsolat,
Az apostoli hit ősinek megmaradt.*

*Ősi a keresztség és az urvacsora,
Nem mai keletű a törvények sora,
Legyen hát bizonyos lelked, atyámfia,
Ősi Luther tana, akár a Biblia.*

*Ha nem Isten beszél, sok hiú szavadat
Mondhatod ősinek, attól még új marad;
Nem kell a fa, amit nem Isten ültetett,
Tépd ki a gyökerét, harmat se mentse meg!*

*Az egyház ősi és örökre fennmarad,
A Krisztus hét sebe a megtartó alap;
Mindkét szentségben, oh, az üdvösség lakik,
Azt hisszük egyedül, amit Isten tanít.*

⁶ Ferdinand Dobner fia, Aegydius Abraham Dobner névtelenül megjelent vitairatának (Kassa, 1719) címlapja. (OSZK, 323.669)

⁷ A német kiadás alapján: *Oedenburgerisches Rothes Ay*. Wien, 1718. (OSZK, 309.403)

Dicsérünk tégedet, a mindenség urát,
Igéddelel magyarázd az egek Kapuját!
Az igaz út fölött ragyog az égi jel,
Ki tégedet követ, az nem tévedhet el.

Vezesse szellemed, ki Szentírást tanít,
Parancsaid szerint hirdesse tanaid;
Hitünk legyen szilárd; s amíg dobogva ver,
E vallástól szívünk ne tántoruljon el.

Ember, repesve zengd a hálaéneket
Hogy ez a jeles ég, im, elkövetkezett;
Az Isten adta volt e kedves ünnepet:
Atyaként örködött törvényei felett.

Mivel a szent parancs hű szolgálatra int,
Szolgálni kell Urunk igaz hitünk szerint,
S mert őutána a Császár legdicsőbb,
Őt is szolgálni kell, s híven szeretni őt.

Imádkozz szüntelen, s imádban áldva áldd
A császár trónusát, hol leng a pálmaág,
Járja át szívedet a boldog, büszke láz:
Éljen jó Károlyunk s a nagy Császári Ház!

(Sarkady Sándor fordítása)

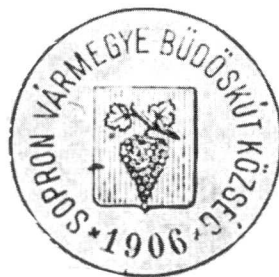
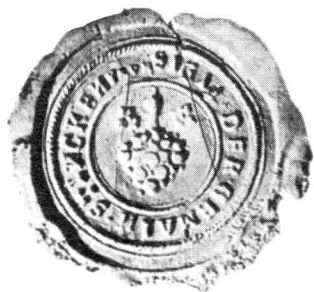
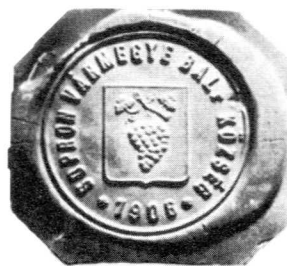

Dobner Ferdinánd sírkövének felirata⁸

A Császár híve volt, polgárok közt: barát,
A bölcs Tanács esze, családja aranyága,
Az Erény volt maga, félt tőle a galád,
Elárvult városa búsan sohajt utána.
Urunk, fogadd be őt, a legnemesebb Dobnert,
Istenfélő fiad, a tiszta, igaz embert.

(Sarkady Sándor fordítása)

⁸ Payr Sándor: *A régi evangélikus temető*. Sopron, 1917, 35. l. alapján.

SOPRON KÖRNYÉKI SZŐLŐS PECSÉTEK 2.

DOBNERS EMBLEMATISCHE GEDICHTE UND SEINE GRABSTEIN INSCRIFT

„Herrn Ferdinand Dobners, gemachtes Liedt, der Zeit Wohl Besteller und meritirten Herrn Bürger Meisters“¹

1.

*Ess lebe Österreich in Ewigkeit beglücket,
Und wie der Lorber bleibt, von Blitz und Donner frey,
So unserss Kaysserss Hauptt, kein Ungemach berücket:
Die Gütte Gottess, ist ihm alle Morgen neu.*

2.

*Der Himmlische Monarch, bewachtet den Monarchen
Und Gottess Allmacht nehm, den Kaysser in den Schoss.
Der Feinde Frefel Mueth, ihr Wüetten, pellen Schnarchen,
Schatt den Gesalbten nicht, macht seinen Nahmen gross.*

3.

*Wie Goth die Majestät beschützt, dess That selbst Zeiget,
Wenn unser Leopold, die Feind mit Füessen tritt.
Wie Er zu aller Zeit, sich gnädig zu ihm neiget,
Und seiner Frömmigkeit, versaget keine Bitt.*

4.

*Des Adlerss Majestett, wird bey der Sonnen bleiben,
Der anderer Sonnen Glanz, wird nicht vor ihm bestehen,
Ess wind die Ewigkeit, an Österreich bekleiben,
Wann seiner Feinde Macht, in Huy wird untergehen.*

5.

*Ob schon die Jenigen, die billich ja die besten,
An treue sollten seyn, an Untrey haben theil,
Wird doch der Himmel selbst, dess Kayssers Thron befesten,
Und ihm entgegen gehen, mit Seegen, Glück und Heyl.*

¹ Hanns Tschány's Ungrische Chronik. Herausgegeben von Iván Páur. Budapest, 1858, S. 209–211.

6.

*Drumb Ödenburg behalte Gewissen, Ehr und Nahmen,
Bleib Ewiglich getrey, den Erz-Hauss Österreich.
Wie du bist hergewessen, wie die Verfluchten kamen,
Die ihrer Bossheit nach, sind Türk und Tartern gleich.*

7.

*Bewahre deine Maur, lass deine Stucke knallen,
Die Schanze schütze dich, die dein Beschützer macht.
Ess wird bald hier, bald dar, ein loser Bube fallen,
Wenn dein Geschoss mit Grimm, von der Basteynen kracht.*

8.

*Der Held ist auff den Weg, und fragst du mich wie Heister.
Ich sprich, der ists, mit dem sich selbst die Himmelgeister
Gesellen, der dir oft, so gnad alss Trost zuspricht
Glaubss nur mein Ödenburg, dich last der Kaysser nicht.*

**Johann Georg Ritter: *Beschreibung und Geschichte der Königlich Freien
Stadt Oedenburg (1701–1719)***

„Es sind auch noch folgende Reimen zu dieser Zeit componiret und den Vak-Bottyán zum Schimpf und Spott aufgesetzt worden“.

**Paúr Iván: *Hans Georg Ritter's Oedenburger Chronik
(Oedenburg, 1874)*²**

„Es sind auch nachfolgende von Weitersheim Reimen zu dieser Zeit componiert, und dem Vak Bottján zum Schimpf und Spott aufgesetzt worden:

*Vak-Bottyán, du Teufelsbrutt –
Dein Thun ist Gott zuwider!
Er hat die Stadt in seiner Hut,
Und stürzet dich darnieder.
Drum pack und trolle dich davon,
So hast du den verdienten Lohn:
Dein Nahm wird ewig stinken.“*

„Andere noch mehr, so gemacht worden, welche hinten hernach zu finden sind.“³

² Der Textausschnitt der Chronik stammt aus dem Soproner Archivs „Annales de obsidione Civitatis Sopron per Rákoczianos“ (Lad. XIII et N Fasc. IV. No. 168. Repos. VII. infra).

³ Kálmán Thaly: *Történelmi naplók. 1663–1719*. Budapest, 1875 / *Monumenta Hungariae Historica* XXVII. Band/, S. 501.

Hanns Tschánys's *Ungrische Chronik*⁴

„Ess sind auch diese Wochen, von der Kay. Soldatesca 20 Mann über die Mauren aussgesprungen, und zum Feind übergangen, gen Creuz, allwo sie auch gleich in Verhaft genohmen wurden, in deme ihnen der Armbruster, alls der Gruzen ihr Obrister zu Creuz, ihnen nicht traute, vermeinend sie wären Spionen, unter disen 20 Mann, aber war ein Student, der schrieb nachfolgenden Reim in das Schillter häussl, allwo er Wacht hielt, und also lautet:

*Zu Linz wurde Ich geboren.
Zu Ödenburg bin ich schir gar verdorben
Hab alle Tag auff der Schanz,
Wasser sauffen müssen wie eine Ganss.*

*Und alle Tag wie ein Hund.
Von Comis Brod nur bekommen Ein Pfund.
Derowegen Adieu guete Nacht
Musqueten, Flinken, halt für mich Schilwacht.“*

*Oedenburgerisches Rothes Ay*⁵

*In
Welchem die wahre Freud und
Hoffnung der Ur-alt-Catholischen Christen eingeschlossen
Das ist: Katholische Anmerckungen
Über das Lutherische Lied /
So
Von denen Uncatholischen an ihrem
so genannten
Jubl-Fest /
ANNO 1717. den 31. October /
Zu Oedenburg feyerlich in ihrem Oratorio gesungen /
und nachmahls zu Regenspurg
offentlich
gedrucket worden
Zusammen getragen [...] von
Denen Catholischen Ständen zu gemeldten Oedenburg*

⁴ *Hanns Tschánys's Ungrische Chronik*. Herausgegeben von Iván Páur. Budapest, 1858, S. 206.

⁵ Aegydius Abraham Dobners anonym erscheinene Debattenschrift: *Oedenburgerisches Rothes Ay*. Wien, 1718. (OSZK, 309.403)

**Ferdinand Dobner:
Wie alt ist Luthers Lehr?**⁶

§. I.
Erstes Gesetzel

*Wie alt ist Luthers Lehr? Vielleicht 200. Jahr?
Nein. Weil in Gottes Wort sie längst gegründet war /
auff der Propheten und Apostel-Schrift vorher /
bleibt sie mit Wahrheits-Grund die Ur-Alt-Christlich Lehr [S. 3.]*

§. II.
Andertes Gesetzel

*Ihr Eckstein Christus ist / mein Christ nim zu Sinn /
sechs Catechismus Stuck / was ist neues darinn?
Die zehen Gebott seynd alt / das Vatter unser auch /
alt der Apostel Glaub / alt ist die Schlüssel Brauch [S. 56.]*

§. III.
Drittes Gesetzel

*Die Tauff ist alt/ alt ist des HERN Abendmahl
nichts neues findet man in der Artickl Zahl;
drum du in deiner Seel gewiß versichert bist:
So alt ist Luthers Lehr/ so alt die Bibel ist [S. 149.]*

§. IV.
Vierdtes Gesetzel

*Was ausser Gottes Wort man glaubt / lehrt und bekennt /
ist wahrlich nagelneu / ob mans gleich uralte nennt.
All Pflantzen die nicht selbst der Vatter hat gesetzt /
die werden außgereut / kein Himmels-Thau sie netzt. [S. 167.]*

§. V.
Fünfftes Gesetzel

*Die Kirch ist alt genug / die einig ist erbaut /
auff Jesu Blut / und Todt / die seiner Rede traut;
und beyde Sacrament nach Christi Stiftung ehrt /
bleibt unbeweglich stehn / glaubt nichts / als was Gott lehrt. [S. 178.]*

⁶ Ibid.

§. VI.
Sechstes Gesetzel

Herr GOTT dich loben wir / daß du auch disem Orth
dein theures Wort geschenckt / und uns zur Himmel-Pfort
den rechten Weeg gezeigt: diß ist das helle Liecht /
wer seinem Glantze folgt / glaubt recht/ und irret nicht. [S. 193.]

§. VII.
Siebendes Gesetzel

ERhalte diesen Schatz / den Lehrern gib den Geist /
auff das sie lehren das, was du sie lehren heist:
gib uns Beständigkeit / laß uns abweichen nicht /
von der uralten Lehr / biß Hertz und Leben bricht. [S. 194.]

§. VIII.
Achstes Gesetzel

Last uns auch fröhlich seyn von gantzen Seelen-Grund
In diesem J u b e l-Jahr / laß sprechen Hertz und Mund:
Diß ist der wehrte Tag / den selbst der HERR gemacht /
der vor sein Ehr / und Lehr so Vätterlich gewacht. [S. 197–198.]

§. IX.
Neun- und zehendes Gesetzel

Und weil die Lehr uns zeigt der Unterthanen Pflicht
und wie man ehren soll das Göttlich Angesicht
des grösten in der Welt / und daß man schuldig sey
auff Kindes Kind zu seyn / GOTT und dem Kayser treu.

So bett ohn Unterlaß / mein Betthauß / vor das Glück
des Kayserlichen Throns / daß GOTT mit Palmen schmück
glorreich die Majestät / Hertz-gründlich wünsch zugleich:
Es lebe CAROLUS, und sein Hauß Oesterreich [S. 199.]

Ferdinand Dobners Grabstein Inschrift⁷

Dess Kayzers treuer Knecht, der Bürger gutter Freund,
Dess weisen Rathes Ehr und seines Stammes Zierde,
Der Tugend Inbegriff, der Ungerechten Feind,
Um das erblasste Haupt des Volk seufzt mit Begierde.
Herr, achte ale Dobner noth der Edelsten Geschlechte
Der Gottesfürchtigen, der Taussende Gerechte.

⁷ Sándor Payr: *A régi evangélikus temető*. Sopron, 1917, S. 35.

Schützen Ordnung welche auf
angalten vund olei sig orten etlicher aus der Bürgersehaft
so list zu der Ritterlichen Vierung weil des Riechen seignis Jens
gehabt noch im ain tausent fünf hundert vund zwanzig
vierzehnten jar Durch die herten Bürgermeister
Richter vund Ratg vnd villey erheblicher versach willer
aufgericht vund seyt von neuem Confirmiert worden.
Im antausent fünf hundert sieben vnd sieben hige
jar

Zerstlichen Soll am Joder Eignung vund huals koch
an die fill sal b in vund sam diegen Jochan haben
vund ob die arha in der aundaren Jochan Jochan
ainch/ollen alle geant Sach vund vortail vnd die gen
nach zum Thail an vnd die beglich begriffen) vordeten zum

Zum Amndern Soll am Joder Jochan Jochan mit vnd
dumb sich in also das er den selpogen mit ain Jochan vnder
a Jochan hie nach an die Dritten die soll ainig den Jochan
Wann der Eignung an Jochan die arh nicht vordeten

Zum Dritten Wann man an die Jochan
soll am Joder Jochan Jochan zum gall legen die

A CÉLLÖVÉSZET RENDJE NÉMET NYELVŰ KÉZIRATÁNAK (1577) ELSŐ OLDALA

A CÉLLÖVÉSZET RENDJE*

A céllövészet rendje, melyet a polgármester úr, a városbíró és a tanács, számos nyomós ok alapján néhány polgárunk kérelmére és szorgalmas kérésükre szabályba foglalt még az ezeröttszáznegyvenkettedik évben, és amit most ez újra megerősít az ezeröttszáz hetvenhetedik esztendőben azoknak, akik szívesen hódoltak a puskás lovagi lövészversenynek.

Először, minden egyes lövész jöjjön tizenkét órára a lőtérre, és legyen saját fegyvere, ok nélkül senki más puskájával ne lőjön (mint ezt a következőkben részletesen meghatározzuk). Tilos a veszélyokozás és előnyszerzés minden formája is.

Másodszor, minden lövész kizárólag szabad karral lőjön, a puskát se a könyökéhez, se oldalt a csípőjéhez ne szorítsa. A céllövő, miközben lövését leadja, a vállával se érintse fegyverét.

Harmadszor, ha a céltáblára lőnek, minden puskás lövész fizesse le a foglalót [1. lap], mert csak így érvényes a lövése. Ha valaki az első lövést leadta, de két lövésére akarja a pénzt lerakni, ezt is megteheti. Ha úgy esne, hogy pénzét a lövéshez előre lefizeti, és az első lövése talált, akkor mindhárom lövész leadhatja lövését, de ő addig jöjjön a helyére, míg a harmadik lövést leadják. Ha nem tér vissza, pénzét a lövő elvesztette. Ez a pénz kerüljön a ládába.

Ha valaki a lövését nem jelenti be, mielőtt a másik kiérkezik és löne, úgy számítson ez téves lövésnek, ha pedig nem jelenti be a téves lövését, és a másik tüzel a fegyverével, büntetésből fizessen be két garast a ládába, és minden lövész maradjon állva a lövonalnál, amíg be nem írják a nevét.

Negyedszer, így egy lövésnek sincsen joga, hogy pénzt tegyen le a másik helyett, tizenkét pfennig büntetés mellett, kivéve a tűzmestert.

Ötödször, így minden lövész a leadott lövés után oltsa el, vagy tapossa el az izzó taplót, és égő állapotban ne vigye be a löállásba, ha mégis: ezért egy krajcár büntetés jár.

Hatodszor, a nadráganyaggal, amit a városi tanács urai a maguk jó szántából ajánlanak fel, a következő módon kell eljárni; az a nadráganyag ugyanis nem jár egyetlen lövésnek sem, ha nem polgár, vagy nincs felruházva polgári szabadságokkal, még akkor sem, ha [2. lap] lövése beletalál a céltáblába, s így ő lenne a nyertes. Nadráganyag tehát csak azoknak jár, akik polgárok, vagy akik polgári jogokkal rendelkeznek. Ha ők győznek, ők minden további nélkül megkaphatják a nadráganyagot is. Ennek fejében engedelmeskedniük kell a tiszteletreméltó tanácsnak, mindenütt, ahová a város közössége rendeli őket. Egy polgár, illetve aki polgárjoggal rendelkezik, csak egy nadrágra való anyagot kaphat nyereményként. És ha már korábban nyert volna, most az következze, akinek lövése nem volt rosszabb az övénel. Az a polgár, akinek a lövése a legjobban sikerült, illetve az a lövész, aki nem polgár ugyan, de a lö-

* Kézirat (Soproni Levéltár, Lad. X. fasc. V. num. 87.) alapján.

vés árát már lefizette s a nadrág anyagát már korábban elnyerte, adja oda nyereségét a következő győztesnek. Az olyan napon, amikor lövészet folyik ugyan, de senki sem nyerte el a nadráganyagot, az összegyűlt pénzből vásároljanak egy díjat ajándékba (történjék mindez az illendőség szerint). Ilyenképpen a lövészek közül, akár polgár legyen, akár nem, ha a foglalóját lefizette, senkit ne zárjanak ki a nyertesek sorából.

Hetedszer, legyen tilos minden nemtelen előnyszerzés, egy lövész se lőjön két golyóval, se feltollazott vagy élesre reszelt golyóval, hanem csak kerek és gömbölyű golyóval lőjön. (Aki ezt megszegné, [3. lap])

Akit ilyen előnyszerzésben érnének, attól vegyék el lőfegyverét. Az illető tegyen a ládába egy fél magyar aranyat feltétel nélkül. A lőállást még nem kell elhagynia, ha azonban a harmadik alkalommal is elkövetné a vétket, s ez bebizonyosodik és büntessék meg, és tiltsák ki a lőállásból.

Nyolcadszor, egyetlen céllövő se tüzeljen többször a céltáblára azon a napon, amikor a díjat, és a jutalmat osztják. Jól jegyezzék ezt meg! Aki ezt megszegné, annak fegyverét vegyék el, s azt csak a már az említett módon válthassa vissza.

Egyetlen lövész se próbálkozzon meg azzal, hogy szombaton a várfalra lőjön, sem más ünnep estéjén, így az esti istentisztelet után vasárnapig. Ünnepnapon meg kell tartóztatnia magát az embernek, s ha mégis kimegy a lőtérre, akkor se kezdjen próbálövéshez, mert tizenkét pfennig lesz a büntetése.

Kilencedszer, ha egy lövészen megtörténne, hogy valakinek az utolsó lövésnél felrobbanna a fegyvere, az illető még lőhessen más puskájával, de csak a tüzmaster engedélyével.

Ha az öreg céllövők lőnek célba, egyetlen fiatal lövész se lőjön velük együtt. Amikor azonban nadráganyagért versengenek, vagy más céhek lövésze folyik, joga van az ifjú lövésznek, hogy velük együtt lőjön. [4. lap]

Tizedszer, egyetlen egy lövész vagy tüzmaster se szóljon rágalmozó hamis szóval vagy kivetni való beszéddel; se a lövés helyén, a lőállásban, se a céltábla előtt ne kiabáljon, semmilyen módon közbe ne szóljon, mert az haragot vagy ellenérzést kelthet. Aki ezt áthágja, az fizessen büntetésből hat pfenniget a perselybe. Aki pedig a hat pfenniget nem adja meg, az nem jogosult a lövésre, akár lövése következne, akár nem.

Tizenegyedszer, ha kivetni való pimaszság, szabálysértés vagy rendbontás keletkezne a lövés helyén, a lőállásban vagy a céltábla előtt, bármi is legyen ez a dolog, ilyen esetben a tüzmaster jusson egyességre a többi lövéstárssal, és válasszák ki a legjobb megoldást. Ha azonban a civakodók közt ez nem vezetne eredményre, és egyesség nem születne meg, úgy a cselekményt és a személyt illetőleg a tiszteletreméltó tanács a városbíró úr előtt teremtsen törvényes egyességet, szabjon ki büntetést a civakodókkal szemben, és szerezzen is érvényt annak.

Tizenkettedszer, egyetlen lövész sem vihet tüzet a lövő állásba [5. lap]. A tüzmaster engedélye nélkül nem szaladhat ki a céltáblákhoz, ha mégis, fizessen egy krajcár büntetéspénzt. Ha azt kívánja, hogy maga nézhesse meg a lövését, mert nem akar hinni a tábla ellenőrének, sem a tüzmasternek, kaphat erre engedélyt egy krajcár lefizetése után.

Ha valaki kételkedik abban, hogy talált-e, és meg akarja nézetni, az fizessen be egy garast. Ha önmaga akarja megtekinteni más kirendelt lövészekkel együtt, köteles adni két garast a ládába.

Tizenharmadszor, minden lövész maga felel puskája megtöltéséért, azért, hogy fegyverét az előírások szerint tökéletesen töltsen meg puskaporral és golyóval. Ha azonban csak puskaporral és tehát golyó nélkül tüzel, az is lövésnek számít, mint ha már golyóra töltött volna. Hasonló megítélés alá esik, ha csak golyóra töltött,

puskapor nélkül. Ilyenképpen fegyverét háromszor töltheti meg. Ha valaki úgy menne lőállásba, hogy nem töltött se lőport, se golyót, lövési jogát elvesztette.

Tizenegyedszer, egyetlen egy vitatható lövés se legyen érvényes. Az sem, ha a golyó nem üti át a céltáblát, vagy ha egy puska csütörtököt mond, vagy ha a lövész kilép a lövonalról. Az is szabálytalanságnak számít, ha más helyett áll a lövonalra. Ha háromszor hibáz, vagy a lövésnél [6. lap] a puskája meghibásodik, akkor is elveszett a lövése.

Tizenötödször, a tűzmester és a táblaellenőr senkinek nem engedélyezheti, hogy kifusson. Aki ki akarna futni, azt szólítsák fel, hogy álljon meg. Ha valaki lövészet közben akár a céltáblához, akár a várfalhoz kiszaladna – legyen lövész, vagy csak néző – az minden elnézés és vitatkozás nélkül fizessen tizenkét pfennig büntetéspénzt a perselybe. Ha valaki nem oda tartozó, és főként, ha tisztában van tetteivel, amiatt rákiáltással felszólítást is kapott, hasonlóképpen köteles tizenkét pfenniget a perselybe befizetni. Ha valaki vonakodna ezt megtenni, azt a tűzmester és a lövészársak zálogvétellel büntessék. A zálogot adják át a városbíró úrnak, aki majd büntetést ró ki a vétkesre.

Tizenhatodszor, állíthat egy tűzmester másvalakit is maga helyett, polgárt és lövést is, az azonban úgy járjon el, mint fentebb már leíratott.

Mindez csak hízóökrökre vonatkozik, és ne legyen érvényes a szarvasmarhákra.

Egy lövész ~~(előtt)~~ egy másik helyett nem állhat ki. Vagyis minden lövész csak a saját nevében lőhet. [7. lap]

Tizenhetedszer, ha véget ér a lövészet, mindenki egymás után távozzék, ha azonban valaki maradni szeretne, otthagyhassa puskáját a lőállásban, és ajánlja fel, hogy távozzon más helyette. Ha mégis távozásra került a sor, az kapja a jutalmat, aki a legjobban lőtt. De a nadráganyagnál a szabályt tartsák be (úgy, ahogy fent olvasható). Kivéve leginkább a másik jogosult, aki azután következik. Mindenki a nadrág anyagát tizenkét pfenniggel, illetve minden font cint három pfenniggel váltson meg.

Tizennyolcadszor, ha lefizették a lövés árát, az ajándékot abból vásárolják meg, még pedig annyiért, amennyire a pénzből futja. Körülbelül tíz pfennigért, vagy tizenkettőért vásároljanak.

Minden lövésztől, öregtől éppúgy, mint fiatalról elvárható, hogy a céltáblák karban tartására tegyenek be tartalékpénzt a ládába.

Tizenkilencedszer és végül, a tűzmesterek minden évben, Szent Márton napja táján a többi lövész legénnyel tegyenek számadást az egyik lövésztől a másikig terjedő időszak minden kiadásáról. [8. lap]

A lövészek rendezzenek zászlólovészetet, az előkelőbb céhek, nevezetesen az Urak Céhe, a Károsultak Céhe [GYÁSZOLÓK CÉHE?] (*Schiedungs Zech*), a Szentháromság Céhe, a Mi Asszonyunk Megtisztulása Céhe, A Nyomorultak Céhe, a Lövészek Céhe, a Halászok Céhe és a Kalmárok Céhe számára.

A fent leírt rendeletnek a tiszteletreméltó tanács érvényt kíván szerezni, és akik nem eszerint viselkednének, vagy a tűzmesternek nem lennének hajlandók engedelmkedni, azok nevét be kell jelenteni a felsőbbségnek; a vétkesek lássák be hibáikat illendő módon, mindenekelőtt tartsák be ezt a rendeletet anélkül, hogy a szabályok számát kénye-kedvükre gyérítenék, vagy szaporítanák. Mindent jól meggondolva és szabályozva, a bennfoglaltak igaz bizonyosságaképpen mindez elrendeltetett és a város kisebb [pecsétjével] megerősítve kiállított [az ezeröttszázhetvenhetedik évben.]

Bármelyik lövész, legyen ifjú vagy idős, mikor a tűzmester fejére helyezi a koszorút, vagy azt hazaküldi számára, tizennégy napon belül, vagy legkésőbb három héten belül lövészetét tartsa meg. Ha pedig ezt nem tenné, fizessen két tallért büntetésül, helyezze azt a ládába, és ezután lövészetét hamarosan tartsa meg. [9. lap]

yoffe das stundt hont
 auß geseit was
 nicht angest
 2 gylt zu oberst
 2 gylt zu un
 2 gylt zu un

des Wort. So aber der auß schuß anst. Welcher dann
 auß die von schuß einlegen will dar mag es thun. Wäre
 aber auch das er ihm gell thun schickte diu weil der auß
 schuß wort. so blü er ihm schuß alle die in thun. Der 2
 er schombt es das man den dritten schuß anhalt. Schombt
 er dann inricht. bis er das schuß wolt verlor. Und in die
 schuß in verfallen

im dertten Die dem Erhitz im Standt mit den
 andern legen an genommen die Verhütung an das
 amme Langenale von ang

im fünften Am jeder Erhitz nach verwarthung
 schuß dan glückliche Schwannan lösen oder gar abwasche
 und in glücklicher in der schuß hütten hat das amme
 schuß hütten nicht trag

im sechsten Soll es mit den die schwarzen bisol
 gewaltt haren von Ladung von gemeiner Stahl dar
 und in schuß in schuß anst. nach dem gemessen ma schuß
 gehalten worden. Stambuligen das schuß hütten
 dar nicht am Dingar. oder mit Dingarlichen schuß hütten
 alho begabt an schuß hütten. ob jemandt glück dar

SCHÜTZEN ORDNUNG*

Articuli Jaculatorum Soproniensium

Schützen Ordnung welche auf *anhalten vnnnd vleissig bitten etlicher aus der Bürgerschaft so lust zu der Ritterlichen Schützweil des Püchsen schüessens gehabt, noch im Aintausent Fünfhundert vnnnd Zwayundviertzigisten Jar, Durch die Herrn Bürgermaister, Richter vnnnd Rath, vmb viller erheblicher vrsach willen aufgericht vnnnd Jetzt von newen Confirmirt werden, Im Aintausent Fünfhundert Sibenundsibentzigen*

Jar

Erstlichen, Soll ain Jeder Schütz vmb Zwelf Vhr auf die Zillstat kommen, Vnnnd sein Aigene Pücksen haben Vnnnd ohn Vrsach aber keinen annderen Püchsen schüessen auch sollen alle gefarlichhaidt Vnnnd Vorttail, Wie her: nach Zum Thail außdrückhlich begriffen. Verbotten sein

Zum Anndern, Soll ain Jeder Püchsenschütz mit freiem Armb schüessen, also das er den Ellpogen nit aufsetz weder auf die huf, noch auf die Seitten, Es soll auch der Püchsenschütz Wann der Schütz anschlecht, die Achßl nicht berüeren,

Zum Dritten, Wann man auf die Tartschen schießt, so soll ain Jeder Puchsen-schütz sein gelt legen, dieweil [so?] [S. 1.]

Schuß Wert. So aber der erst schueß auß ist, welicher dann auf Zwen schuß einlegen will, der mag es thuen. Wäre aber sach das er sein gelt hinauß schickht dieweil der erst schueß wert so soll er seine schüeiß alle drey Thuen, doch daz er khombt Eh das man den dritten schuß anhebt. Khombt er dann nicht, so ist Ime das schüeiß gelt Verloren. Vnnnd in die Püchsen verfallen.

Wan einer seinen Schuß nicht ansagt, ehe der ander khombt Vnd schießt. derselb sol für ein failschuß gerechnet werden sagt er aber seinen Failschuß auch nicht an, und der Ander herricht seinen Schuß sol 2 grl Zue Straff in die Lad erlegen, es sol auch ein jeder Schütz biß Zueinschreibung des Schuß bey der Zol stehen bleiben,

Zum Viertten So khain Schütz im Stanndt für den anndern legen, ausgenommen die Schützenmaister, bey ainer Peen Zwelf pfenig.

Zum Fünfften, So ain Jeder Schutz nach Verbrachtem Schuß den gluenden Schwamen leschen, oder gar abwerffe, Vnnnd in gluender in die Schüeißhütten bey straf aines Khreytzers nicht trag,

Zum sechsten Soll es mit den Hoß tuechern, so wol gemelte Herren von Oedenburg Von gemainer Stat, darumb Zu schiessen frey aufgeben, nach uolgen-dermassenn gehalten werden, Nämblichen das khainen Schützenn der nicht ain Burger, oder mit Burgerlichen Freyhaitten alhie begabt, an solchen Hoß tuechern, ob Jemand gleich der [S. 2.]

* Soproner Archiv, Lad. X. fasc. V. num. 87. Die kursiv gedruckten Ergänzungen wurden 1577 oder später verfasst.

Nächst mit seinen schüessen in der Targen were, nichts erfollgenn, noch daran gewonnen haben solle, sundern denn Burgern, vnnnd denen so mitburger sein, werden solliche Hoßtuecher frey Zu gewinnen gegeben. Derhalben Sy dann ainem Ersamen Rath bey Tag Vnnnd nacht, wohin sy Zu notturfft gemainer Stat erfordert werden, gehorsamb sein sollen, Es soll auch khainem Burger, oder Mitburger, mehr dann ain Hoßtuech Zu gewinnen Zugeben sein, Vnnnd ob ainer so vormals aines gewonnen, eben der nächst mit seinen schiessen were nichts weniger soll das Hoß:tuech dem Burger so die Pesten schüeiß nach ine hat, Vnd dem, so vormals das Hoßtuech gewonnen, oder den Ihenigen, so nit burger, Vnnnd d[as] [Ih]r gelt erlegt, das nächst gewinnt darnach geben were- aber an ainem Tag daran man schüeißen wurdet, Vnnnd kain frey Hoßtuech beuor gegeben sunder vmb ain zusammen erlegt gelt khlainater erkhaufft wurden, sollen weder burger noch ander. woher die khommen Vnnnd Ir gelt, [wie sich gebiert.] erlegen in khainem gewinnendem außgeschlossen sein

Zum Sibenden Sollen auch all gefährliche Vorttail verpotten sein, Vnd khain Schütz soll Zwo khügl ainß schüß, auch khain gefieterte, odere gespitzte Khugl, sunder Sie well Vnd Rundt Khugln schüessen. Welicher das Vbertrit, vnd mit [S. 3.] sollichem Vorttail begriffen, desselben schüeiß Zeug ist verfallen. Also, das er Ine vmb ainen halben gulden Hungerisch Vnableßlich. in die Püchsen Zu legen, erledigen solle. Doch ohn ainiche verwarung der Zillstat, allain er würde Zum dritten mal hierin verprechen, erfahren, Vnnnd gestrafft, Alsdann soll Ime die Zillstat gentzlich verpotten sein,

Zum Achten Soll ain Jeder Püchsen Schütz nit mehr schueß Zu der tartschen thuen, dann auf den selben tag Vmb die gab oder Clainat, darumben man schaut, bestimbt werdenn, wer solches überf[ühre?]r ist verfallen seinen SchießZeug, doch soll Ime derselb obgemelter massen Zulösen geben werdenn,

Es soll auch khain Schütz sich versuechen. oder schüessen Zu der Mauer am Sambstag, noch an anndern Feyrabenten, nach der Vesper Zeit bis am Sonntag. Oder Feyrtag, daran man scheut, Vnd an die Zillstat khombt, Vnnnd dann auch khainen Versuechschueß auf der Zylstat thun. Bey der Pueß Zwelf pfenning.

Zum Neundten Ob ainem Puxen schützen Zeug Zerrunne auf den lesten Schueß, in was schüessen das beschähe, so mag er wol aus ainer andern Puxen schüessen, doch mit gunst des Schutzenmaisters

Wan die Alten Schützen ain schießen haben, sol khein Junger schütz nicht mit schießen, es sey den das er sich hab von den Jungen Weck geschoßen oder aber wan die Hoßtüecher, oder auß gen Zechen schießen gehalten Werden, sol ein Junger Schütz mit Zuschießen macht haben, [S. 4.]

Zum Zehendten Soll auch khain schutz oder Schutzenmaister ainer den anndern, weder auf der Zylstat . in der schüeßhuetl am Stanndt, noch bey der Tartschen ongefarlich Verunleumbt Lugstraffen . oder Verpotne Wort geben, auch nit schreien, noch einreden in khain weise . dann Zorn .Vnnnd wider willen darauß enntsteen machen, Welicher das Vberfertt, der soll geben in die Puxen Sechs pfennig. Vnnnd dieweil er die Sechs pfenning nicht gibt. So soll er Vngeschossen sein, Er sey in den schiessen . oder nicht,

Zum Aindlifften Ob sich ain Vnbilliche Frävel, Irrweg oder aufrüer in der Schießhuetten, auf der Zillstat, oder Vor der Tartschen begäbe was dann die Sach wäre, solich handlung sollen die Schützenmaister, Zu sambt den anndern Schüeißgesellen verainen, vnnnd besten hinlegen, wo es aber bey den Parteyen nit verfänglichlich . Vnd

khainer Ainigkhait volgen wolt. So soll ainem Ersamen Rath oder noch gelegenhait der Handlung Vnd Person, dem Herrn Riechter solche Hanndlung gerichtlich Zuuergleichen, Vnnd gegen den partheyen mit Straf Zuuerefahren, beuor stehen, Vnnd vorbehalten sein,

Zum Zwelfften, Soll auch khain Schütz feur in die huetten [S. 5.]

tragen, Auch on erlaubnus des Schützenmaisters hinauß Zu der Tartschen nit lauffen, bey der Pueß aines Khreytzers, begert er aber seinen schuß selbst Zu schawen, Vnndt dem Ziller noch Schutzenmaister nit trawen will, So soll es Ime gegen einlegung aines Khreytzer in die Puechsen vergönntigt werden.

Wan einer Zweiffelt er hab getroffen, vnd will darüber erschauen lassen derselb sol ain Groschen erlegen, will er in über selbsten Neben den Andern Verordneten Schützen beschauen, sol er 2 Groschel in die Püchßn Zugeben schuldig sein

Zum Dreitzehendenn, Soll ain Jeder Püchsenschütz sich fuerstehen mit seiner Ladung, also das er sein Puxen Volkhomentlich lade, mit Puluer . Vnnd Khugl, wie dann dar zue gehört, liede er aber Puluer Vnnd khain khugl, vnd zundt darüber an, so hat er geschossen, als wer ain khugl darin gewesen, deßgleichen Liedt er ain Khugl. Vnnd khain Puluer darhinden. So mag er woll dreymal eineinraumen, Vnnd nit mehr. Ob ainer nichts einliedt, weder Puluer noch Khugl, Vnd an Stanndt, so ist der schueß auch verloren,

Zum Viertzehenden Soll khain geel schueß nicht gelten. Noch ainer der nit durch bricht on Vrsach, Vnnd ob ain ain Puchsen versagt. Vnnd vom Stanndt trit. Vnnd wider gericht ist, so mag er für ainen Jeden fürtretten. So sy Im aber dreymal versagt, so ist er Vmb den Schueß, geet [S. 6.]

Inn Die Püechsen ab, dieweill er am Stanndt steet, so ist er vmb dann Schueß,

Zum Funftzehenden, Soll der Schützenmaister Vnd Zieller niemandt lassen vnderlauffen, sunder die, so Vnnderlaufft wellen, anreden, Vnnd so über solches Jemandt vnnder die Schueß der Püechsen, auch vnnder die Tartschen oder maur lieffe, er sey ain Schütz oder nicht, So soll der Schütz gebenn Zwelf Pfening Zu Pueß in die Püchsen, an alle gnad Vnnd Widerredt. Ob aber ain frembder Vnnd sunderlich ainer der des wissen hette, oder derhalben wer angeredt Vnnd beschrien werde in [die]zem[?] begriffen [müsse?] derselb sol gleichermassen Zwelf Pfenning in die Puchsen Zulegen schuldig sein. Wo sich aber Jemandt dessen waigernn wuerde [der?] selb mag durch den Schutzenmaister vnnnd Schießgesellen ge[straft?] Pfenndt werden. Wellich pfanndt alßdann dem Herrn Richter soll Vberantwort werden, alda er sein straf haben wierdt,

Zum Sechtzehenden, Mag am Schützenmaister woll ainer anndren an sein stat stellen, der Burger, vnnd ain Schutz ist, derselb soll es auch halten wie oben geschriebenn,

Diß geh so alle den Ochsen[?] mesten daz[wo?] nit die Rinder seyn

Vnd Solt Auch Aller dings Kein Schütz ~~Vor~~ einer Vor den Andern Schiessen. Sondern ein ieter Schütz solt Selber Schiessen. [S. 7.]

Zum Sibentzehenden, Wann das schüessen auß ist, so soll man nacheinander schieden, Wo aber ainer nit so lanng Verziehen mecht, soll er sein Püchsen auf der Zillstat lassen, Vnnd ain Anndern schützen an seiner stat Zu schieden erbietten. Vnd so nun gar geschieden ist, so sollen dem, der die maisten Schueß hat, das besst Clainat. Doch die Hoßtuecher. damit es. (wie ob steet.) gehalten werden solle, Außgenomen, Vnnd dem anndern maisten, daz nagst darnach. Von ainem biß auf den anndern, Vnntzt daz die Clainat gar außgetailt . geben werde, Es soll auch ain Jeder

vom Hoßtuech Zwelf pfennig. Vnnd von ainen Jeden pfundt Zyn, drey Pfenning zu lösen geben,

Zum Achtzehendenn, So man schieß gelt legt. So soll man Clainat darumben khauffen als weit das wert. Vngefärlich biß an Zehen. Oder Zwelf pfenning,

Soll von einer Jeden schiessen, so wol bey Alten Als Jung wegen Wahrung der scheidn ein Leggelt in die Ladt genomben Werden,

Zum NeundZehenden vnd lessten, Sollen auch die Schutzenmaister alle Jar Jährlich. vmb Sanndt Merttenstag denn annderen Schießgesellen, alles Einnemen, Vnnd Auß gebens. Von ainem Schiessen Aufs Annder Raittung thuenn etc [S. 8.]

Soll denen Schüzn Jährlichen Auß den fürnembsten Zechen ein Fahnen schießn gehalten werden Alß Hern Zöch Schidung Zech, 1 Heilige 3 Faltigkeit Zech, Frauen Rainigung Zech „ellenden Zech“, Schüzn Zech, Fischer Zech Kramer Zech

An Obbeschribner Ordnung, will ain Ersamer Rath hanndthalten Vnnd Welliche sich derselben nicht gemäß Verhalten: oder den Schützenmaistern nicht gehorsamb sein wollten, Dieselben, sollen der obrigkhait angezaigt werden, die weil gebuerlich einsehung thuen, Vnnd behelt Ir Hiemit beuor, diße Ordnung. Zu mindern, Zu mehrern. als oft sie gelust. Vnd guet bedunckh, Oneguerde, zur warer Gezeugnuß. haben Sy Ir Vnnd gemainer Stat Cliennere [Petschaft?] undten Zu stellen Verordnet Actum [Im Aintausent funfhundert Sibenundsibentzigen Jar?]

Soll ain Iedtwedter Schütz Jung oder Alt, Wan ihme der Schützenmaister das Kränzl Aufsetzt, oder Anheimb schickht, Innerhalb 14 Tagn oder auf das Lengest in 3 Wochen sein schießn halten, wo er dasselbige nicht thuen wirdt. Soll er 2 Taller Zur Straff in die Ladt Zu Erlegen schuldig sein, Vnd Also balt sein schießn darauf halten sol, [S. 9.]

FEGYVERFOGÓ POLGÁROK

Feljegyzések a lövészekről

1542.

„A kapuőrséget, a toronyőrséget és a tűzőrséget, a polgárok felfegyverzését a városban és a jobbágyokét a falvakban az általános biztonság és az elővigyázatosság okából elrendeljük”. „Emellett a Tiszteletreméltó Tanácsnak gondja legyen arra, hogy a polgárok és a jobbágyok a falvakban mindenkor jó fegyverrel rendelkezzenek, és szűnjék meg a kölcsönzött fegyverek használata.”¹

1543.

„A mostani körülmények azt követelik meg, hogy éjszaka a kapu előtt éberebben őrködjének, mint az utóbbi időben történt, lássák el feladatukat alaposabban, a huszonnégyszáz külvárosi tanácsos és a tanácsos urak nemhiába nehezményezték a dolgot, és a közjó miatt sem tűrhető el, hogy a huszonnégyszáz között egyvalaki csak egy másik kijelölt polgárral lássa el az éjszakai őrséget. Ezért a Tiszteletreméltó Belső Tanács helyesnek tartja, hogy éjszakánként a huszonnégyszáz mellett erősítsék meg az őrséget két polgárral is, ez több hasznot hozna az egész városnak, mint most a várakban a gyakran elálmosodó őrség.”²

Anno 1581.

„A város közönsége céllövészetet rendezett egy ökörért, és emellett sok másféle szórakozás folyt, számos idegen lövész jött távoli vidékről, két kiváló tréfamester Linzből, és két kötél-táncos. Az egyik azokat a fiúkat, akik a zászlókat és a nyerteseiket a lövőhelyre hozták, a saját emlékezetére az abc szerint rímbe szedve tréfásan megénekelte, s ez művészi és emellett mulatságosan is hangzott. Ezért a Tiszteletreméltó Tanács tekintélyes borralalóval ajándékozta meg.”³

1616. július 21.

„A lövészek a lövészünnepi szórakozáshoz támogatást kértek. Engedélyeztünk nekik tizenkét forintot, meghívják az egész polgárságot, valamint a falusiakat is, de azzal a feltétellel, hogy a parasztok, ha a legjobb lövést érnék is el, ne az számítson a legjobbnak, s csak az utána következő helyet kapják meg.”⁴

¹ Póda Endre: *Sopron sz. kir. város monographiája*. I. köt. Sopron, 1890, 24. l. alapján.

² Póda Endre: *Sopron sz. kir. város monographiája*. I. köt. Sopron, 1890, 25. l. alapján.

³ *Faut Márk és Klein Menyhért krónikája*. 1526–1616. Sopron–Eisenstadt, 1995, 110. l. alapján.

⁴ Póda Endre: *Sopron sz. kir. város monographiája*. II. köt. Sopron, 1896, 301. l. alapján.

1678.

„Szeptember 25-én, 26-án és 27-én megrendezték a lövészünnepet, a legjobb lövésznek ajándékoztak egy 50 lat súlyú, kívül-belül aranyozott kelyhet egy kendővel, valamint felajánlottak egy kisebbet is koszorúval; emellett trombitaszóval lovagot is avattak, s ezt előre mindenhol, minden városon közhírré adták.”⁵

1688.

„Item ebben az évben a Szent Mihály-kapu előtti lövőhelyet megszüntették, oda hagyták a céllövők, és a Tiszteletreméltó Tanács engedélyével ezt a külvárosba, a Lackner-féle majorba (*Lacknerischen Mayrhojf*) helyezték át, és Húsvét ünnepén először rendeztek itt lövészünnepet”.⁶

1688.

„1688-ban tavasszal a Szent Mihály-kapun kívül fekvő lövőhelyet megszüntették, áthelyezték a Lackner-majorba (*Lacknerischen Meierhof*), és először a húsvéti ünnepek idején kezdték el itt a lövészünnepet.”⁷

⁵ Hans Giwitzer krónikája. 34. r. kézirat (Evangélikus Országos Levéltár, Budapest, I.a.8/9) alapján.

⁶ Hanns Tschánys's *Ungrische Chronik*. Páur Iván szövegkiadása. Budapest, 1858, 138. l. alapján.

⁷ Geiger-krónika. Kézirat. Soproni Levéltár, Krónikagyűjtemény, 161. l. Idézi Bárdos Kornél: *Sopron zenéje a 16–18. században*. Budapest, 1984, 281. l.

BEWAFFNETE BÜRGER

Aufzeichnungen über die Schützen

1542.

„Die Thorwache, Thurmwache und Feuerwache, ebenso die Bewaffnung der Bürgerschaft in der Stadt und der Holden auf den Dorfschaften, wird als ständige Sicherheits und Vorsichtsmassregel gehandhabt.“ „Daneben soll Ein Ehrsammer Rath Einsehung thun, damit die Bürgerschaft, auch die Holden auf den Dörfern allweg mit guter Wehr gefasst seien, und die Lehne-Wehr abgestellt werde“.¹

1543.

„Die jetzigen Läufe erfordern, dass die Nachtwache vor dem Thor, mehr denn ein zeitlang beschehen, soll besetzt seyn, derohalben achten die Vierundzwanziger in der Vorstadt zusammt der Gemeinde beschwerlich, und gemeiner Wohlfahrt nicht zuträglich, dass ein Vierundzwanziger allein selb ander angezeigte Nachtwacht verrichten solle. Sieht hierauf Eine Ehrsame Gemeinde für gut an, dass nächtlich einem Vierundzwanziger zwei Bürger zu der Nachtwacht zugegeben werden, das mehr zu Nutz gemeiner Stadt gereichen mag, als zum Theil die schläfrige Wacht im Stadtgraben“.²

A[nn]o 1581.

„Ist von G[emeiner] Stadt alhie ein freyschiessen gehalten worden vmb ein Ochssen vnd darnebenst allerley kurzweil dabei zubracht, seint viel frembde Schutzen von Weitten ortten herzukommen vnd 2 furnembe Prütschenmeister vonn Linz, zwenn Sailer, der eine hat die Knaben, so die Fenlein vnd gewinnende auf die Schiÿßstadt getragen, zu seiner gedechtnuß [nach] reimbweiß nach dem A.b.c. geprutscht vnd gesungen, welches ganz kunstlich, darnebens lecherlich anzuhören gewesen ist. Ist Ihme destwegen von einen E[rsamen] Rath ein Ehrlich Trinckgeldt geben worden [6v]“.³

1616.

Den 21. Juli

„Die Schützen angehalten umb eine ergötzlichkeit zum Schiessen. Ist 12 Fl. verwilligt und die gantze Burgerschaft so wol die Dörffer herein zuladen, doch mit

¹ Endre Póda: *Sopron sz. kir. város monographiája*. Band. I. Ödenburg, 1890, S. 24.

² Endre Póda: *Sopron sz. kir. város monographiája*. Band. I. Ödenburg, 1890, S. 25.

³ *Die Chronic des Marx Faut und Melchior Klein*. Ödenburg-Eisenstadt, 1995, S. 42.

dieser condition, dass die Bauern, ob sie schon den Besten schuss, nicht das Beste, sondern das nügste hernach haben sollen.“⁴

1678.

„Den 25. 26. 27 Septembris Anno 1678 Ist alhier ein Freÿschiessen gehalten worden, sein zum besten auffgeben worden Ain Becher mit 50ig Loth sambt einen Tückhel, in vnd außwendig Verguldt, wie auch noch Ain klienerer in Kranz benebens zum Ritter Ain Schallen Ist also Vberall auff alle Stett geschriben Worten zu komen“.⁵

1688.

„Item ist auch Heyr die Schiess Stathvor dem Michaelsthor von den Schützen verlassen vndt aufgeben Worten, vndt mith Verwilligung E. E. Rath solche In den Lacknerischen Mayrhoff In die Vorstath her kommen, vndt In oster feyrtag zum Erstenmall alda geschossen worden“.⁶

1688.

„1688 dieses frühjahr ist die Schiess-stätte ausser dem Michaelisthor aufgehoben und in den Lacknerischen Meierhof verlegt worden, wo in den Osterfeiertagen zum erstenmal zum schiessen ist angefangen worden“.⁷

⁴ Endre Póda: *Sopron sz. kir. város monographiája*. Band. II. Ódenburg, 1896, S. 301.

⁵ Hans Gwitzer's *Haußprodigoll (Chronik)*. Evangelisches Landesarchiv, Budapest, I.a.8/9 34. r. Handschrift.

⁶ Hanns Tschánys's *Ungrische Chronik*. Herausgegeben von Iván Páur. Budapest, 1858, S. 138.

⁷ *Geiger Chronik*. Handschrift. Soproner Archiv, Chroniksammlung, S. 161. Zitiert von Kornél Bárdos: *Sopron zenéje a 16–18. században*. Budapest, 1984, S. 281.

AZ 1704. ÉV ESEMÉNYEI*

Ocskay kurucai

„Január 17-én Ocskay idejött ötszáz kuruccal, és megadásra szólította fel a várost, de ebből ezen a napon semmi sem lett. Előtte azonban beküldte Talliánt Pá-páról, estefelé, úgy három óra körül, emiatt hamarjában nagy nyugtalan csoportok-ban összegyűltek az emberek. Tallián úr pedig lóháton jött a városházához, néhány nemes magyar úrral, akik fegyveresen örködtek a városháza előtt. Ocskay azonban még ezen az éjszakán katonáival Kópházán tanyázott, és csak másnap, a rákövet-kező 18-án jött be néhány úrral a városba. De nem volt akkora bátorsága, hogy a belvárosban szálljon meg, hanem éjszakára vendéglőkben háltak; jómaga meg sem jelent a városházán, hanem értésére adta a Tanácsnak: válaszoljanak a megadásra igennel vagy nemmel, neki minden mindegy, nem sokat törődik ezzel. Kerserschiz úr azonban, aki bátor, egyenes jellemű úr, ki mindenkor hűséges volt a városhoz, kedélyesen válaszolt és azt mondta: Ilyen fontos ügyben nem szükséges ekkora sietség. Ocskay legyen türelemmel még holnapig, addig is fontolja meg, hogy Őfelsé-ge, a mi legkegyelmesebb királyunk és urunk; egy ilyen ősrégi szabad királyi város-ban sem tehetünk mindent hirtelen tönkre, és ez a város Magyarországon – a Du-nán innen – sokat segíthet, de sok kárt is okozhat. Ez megfontolásra bírta, és itt maradt a következő napig, 19-ig, azonban a mi veszedelmünkre, mert azzal fenye-getőzött, ha bármi rossz éri, azt a városon bosszulja meg, úgy szétvereti, hogy kő kövön nem marad. Ám még ezen az éjszakán bement a belvárosba, egy bizonyos helyre, ahol veszettül táncolt, aztán körbe szánkázott, az őrségnek az elülső és a hátsó kapunál nagy borraivalót adott, úgy, hogy hagyták ki- és bejárákálni.

Ezen a napon, 19-én az urak malmaik védelmére menleveleket vásároltak Ocs-kaytól, egy ilyen levélért négy császári forintot fizettek, a menlevelet nekik kellett ma-gyarul megíratniuk, ő rányomta a pecsétjé, és rákövetkező vasárnap elutazott innen.

A rákövetkező január 21-én a város két urat küldött Károlyihoz, mégpedig Koa-sitz (Kovachich) urat, a Belső Tanács tagját és Reichenhaller urat.

Január 26-án korareggel négyszáz német katona érkezett a városba, ismét nagy csődület keletkezett, mert odajöttek a kurucok is, és nézték, hogyan vonulnak be a császáriak, ami igencsak nem tetszett nekik, mert már biztosak voltak abban, hogy Sopron is meghódol nekik. A négyszáz német katonát két főtiszt vezette, egyikük von Blumberg báró volt, a másik Priquiz úr, a térparancsnok.

Itt az is feljegyzésre méltó, hogy a város Dobner Ferdinánd urat Bécsbe küldte, Ő Császári Felségéhez, hogy tanácsot kérjenek, mihez tartsuk magunkat, mert azt sem tudtuk, mit tegyünk. Körülöttünk már minden helység meghódolt, mégpedig Kőszeg, Ruszt és Kismarton, a palatinus minden birtoka, kivéve Fraknót és Lándzsért. Mikor

* *Hanns Tschánys's Ungrische Chronik*. Páur Iván szövegkiadása. Budapest, 1858, 177–179. és 200–201. l. alapján.

aztán küldött uraink megérkeztek a császári udvarba, ugyancsak rosszul fogadták őket. Már mindenről tudtak: mely helységek adták meg magukat a kurucoknak, még azt sem hitték el, hogy mi még hűségesek vagyunk a császárhoz, mivel azt is jól tudták, hogy Ocskaynak néhány vég posztót és száz pár csizmát ajándékoztunk. Azt is tudták továbbá, hogy megnyitatta a fegyvertárat, ami valóban így is történt. Midőn hosszú előadás után megértették, mi a helyzetünk, hogy mi nem fogtunk össze a kurucokkal, csak azután kapott Dobner úr audienciát a császárnál. Mindenről előszóval tájékoztatta, hogy mi is történt valójában, meg is esküdött előtte, hogy mit cselekedett a polgárság, az egész tanács a városházán, [közölte] minden szavunk tartalmát, hogy mindenki hűséges Őfelségéhez, és addig védekezik az ellenséggel szemben, amíg egyetlen ér dobog a testében: ennek Őfelsége igen megörült, azonnal megígérte, hogy a várost sohasem hagyja magára, hanem segítségünkre kél, amikor csak tud és megteheti, azt is megígérte, olyan szabadságot ajándékoz a városnak, ami bizonyára segíteni fog. Azt a négyszázat még ezen a napon a belvárosban szállásolták el, a városparancsnok a Braun-féle házban kapott szállást, a térparancsnok azonban Leopold Nätl házában. A városparancsnok úr ifjú, de bölcs úr volt, aki a hadtudományt meglehetősen értette, a Szent Mihály-kaput, a Balfi utcai kaput és az Újteleki-kaput földdel betemetette és palánksorral lezárta, erős őrséget helyezett el a kapuknál, eközben a kurucok egyre inkább a város körül kóboroltak, ám egymás után lelőtték őket.”

„Május 17-én, szombaton, Szentháromság ünnepe előtt a városparancsnok úr az egész Tiszteletreméltó Képviselőt ismét figyelmeztette, hűségre intette a városházán, maradjanak Őfelsége hívei, ezért semmitől se féljenek, hanem bízzák magukat bizalommal a császár kegyelmére és segítségére. Erre a Tiszteletreméltó Képviselőt újból megesküdött, hogy életüket és vérüket, minden birtokukat és vagyonukat Őfelsége kezébe ajánlják és a védelmére bízzák. A városparancsnok úr ezután berendelte sáncmunkára minden falunk lakóját bírójával együtt, és a bírónak minden egyes vasárnapon kora reggel munkára készen kellett állnia embereivel a Főtéren. A város minden házából a lakóknak is a sáncon kellett dolgoznia, e napon több mint háromezer személy munkálkodott a sánccokban. Bottyán emberei között hamarosan nagy félelem keletkezett, és mivel május 19-én, egy hétfői napon senkit sem engedtek ki dolgozni a szőlőkbe, ezért Bottyán legtöbb katonája elhagyta a várost, attól féltek, hogy őket is kirendelik a sáncre.”

ANNO 1704 BEGEBENHEIT*

„... war angekommen der Ocskay“

„Den 17 Jenner, war angekommen der Ocskay mit 500 Gruzen, vnd hat die Stadt auffgefordert, worauss aber nichts worden disen tag, Er schickte aber zu vor herein den Tallian von Papa, gegen den Abend vmb 3 Vhr, da entstundt alssdan ein grosser Aufflauff vnter den Leuten. Er aber hr. Tallian kamme gerittener herein auff das Rathhauss, sambt etlichen Ungarischen Hr. von Adel, welchen man das Gewöhr praesentirte unter dem Rathhauss, der Ocskay aber ist diese Nacht noch mit seinen Völkern zu Kolmhoff liegen blieben, vnd kame erst den andern tag alss den 18 dito, darauff mit wenig Hr. herein In die Stadt. traueete sich aber nicht in der Einwendigen Stadt zu logiren, sondern blieb, die Nacht heraustr in Wierthss häusern; Erschien aber nicht auff den Rathhauss, sondern liess den Rath andeuten; Sie sollen nur Ja oder Nein sagen wegen der Huldigung, ess wär ihm alles einss, vnd sey ihme nicht will daran gelegen; Herr Kerserschiz aber, alss ein wakerer auffrichtiger Herr, der ess noch allezeit. Trey gemeinet hat. mit der Stadt, führte ihme zu gemüth, vnd sagte. Ess liese sich nicht gleich eilen mit einer solchen wichtigen sache. Er wolle doch verwarten, noch biss auff morgen, in deme er Ocskay, auch wohl dencken soll, dass Ihro May. vnser gnädigster König vnd Herr, eine solche Uralte Königl. Freystadt auch nicht wird gleich auff einmall zu grundt gehen lassen, vndt dise Stadt dem Vngerland disseitss der Donau auch vill helffen. Zugleich auch Schaden kan, worüber er den beweget worden, vnd noch verblieben biss auff den 19 Dito. alleine aber auff vnser Gefahr, den er drohete, wo fern ihme wass sollte begegnen, so wolte er ess an der Stadt rächen, vnd es also zerschlopfen lassen, dass kein stein auff den andern bleiben wird. Er gieng aber noch dise Nacht in die Stadt hinein, an ein gewisses Orth, allwo er waker danzete, vnd darauff in schlitten vmbher fuhr, der Wacht aber beym hintern vnd vordern thor hat Er ein guetes Trinkgeldt gependieret, dass sie ihme haben auss vnd Ein lassen.

Den 19 Dito. Kaufften vnser Herr Protectionales. auff ihre Müllen, von Ocskay, vnd Kostete ein solcher Brieff 4 fl. Kays. sie haben den Brieff selber schreiben müssen lassen ungerisch, vndt Er hat sein Pettschafft darunter getrucket, vnd ist den Sonntag darauff weg geraist von hier.

Den 21 Jenner darauff schickte die Stadt Zwen Herrn zum Károly, alss den Hr. Koaschiz dess Innern Rathss vnd den Herrn Reichenhaller.

Den 26 Jenner, Kammen in der Frühe 400 teutsche Völcker zu vnss her in die Stadt. da wurd auch widerum ein grosser Aufflauff, den die Gruzen kamen auch herbey, vnd schaueten wie die Kayserl. eingezogen sind, welches ihnen nicht gar woll gefallen, den sie vermeinten, sie würden Ödenburg auch woll noch unter ihre Hul-

* *Hanns Tschány's Ungrische Chronik.* Herausgegeben von Iván Páur. Budapest, 1858, S. 177-179. und 200-201.

digung bringen. Unter disen 400 Teutschen Man, waren zwen Hauptman, davon einer alls Herr Baron von Blumberg, Commendant wurde, der andere Herr Priquiz, Plazmajor.

Hierbey ist auch zu mercken, dass die Stadt auch den Herrn Ferdinand Dobner geschickt hat nach Vien, an ihro Kay. May. allda sich rathss zu erhollen, wie wir vnss halten möchten, denn wier wüsten nicht, wass wier thun sollten. ess war alles vnss her schon gehuldiget, alss nemlich Günst Rust vnd Eisenstadt, ja der Palatinus selbstn mit allen seinen Güttern, ausser Forchtenstein vnd Landsee. alss nun vnssere Deputirte Herrn an Kay. Hoffe kommen waren, haben sie gar schlechte Autienz bekommen, den sie wusten alles schon, welche Örter sich gehuldiget hätten den Gruzen, glaubten ess auch nicht, dass wir noch Kayserl. seyn solten, in deme sie alles woll wusten, dass wier auch den Ocskay etliche Stuck Tuech vnd 100 baar Zischman, geben hätten, ja sogar, dass Er auch das Zeig Hauss begehret hätte zu öffnen, welches auch nicht anderst war, alss sie aber nach langer Relation vernohmen hatten. dass ess dem also seye, vnd wier noch nicht mit den Gruzen hielten, so hat Herr Dobner Audienz bekommen bey Ihro May. den Kaysser, welchen Er alles mündlich referirte. wie ess zu gangen wäre, hat ihm auch geleistet den Eydschwur, welchen die Bürgerschafft vnd der ganze Rath geleistet hat auff den Rathhauss, dess Inhaltss, dass nemlich ein ieder getreu verbleiben wolle Ihro May. vnd sich gegen den Feinden wehren, so lange er ein ader rühren mag in seinem Leibe: Worüber sich Ihro May. sehr erfreuet hat, vnd zugleich versprochen, Er wolle die Stadt nicht verlassen, sondern vnss helffen, alss er immer kan vnd mag versprach auch, die Stadt mit solchen Freiheiten zu begaben, die gewisslich helffen werden. diese 400 Mann hat mann noch diesen tag in der vor vnd Einwendigen Stadt einquartiret. der Commendant lag in Braunischen Hauss zu Quartir. der Plazmajor in Leopold Nätlichen; der Herr Commendant war ein Junger aber gar gescheydter Herr, der das Kriegsswesen Zimlicher massen verstundt. er lies gleich das Michelss Thor, Schlipperthor vnd Neustift thor verschütten und verpalesadnen vnd setze scharffe Wachten drauff. vnterdessen aber streiffeten die Gruzen merzu an vnsre Stadt, wurden aber einer nach der andern erschossen.“

„Den 17 May, alss am Sambstag vor den Fest der heil. Drey faltigkeit, ist die Zeitung ankommen, wie dass der Ragozy und der Graff Forgács mit ihren Völkern schon widerum bey Raab stundten.

Diesen Tag hat der herr Commendant Eine ganze Ehrsamme Gemein widerumen auff den Rathhauss Erinnert, vnd ermahnet. Ihro May. getrey zu verbleiben, man solte sich nur nichts fürchten, sondern soll sich gewiss verlassen, auff des Kayssers Gnade und Hülffe, Worüber E. E. *Gemein* wiederum auffs Neue geschworen, Ihr Leib vnd Leben, Hab vnd Gutt, neben Ihro May. auffzusezen, vnd zu wagen. Darauff hat gleich der Herr Commendant allen Richtern auff unsern Dörffern einsagen lassen, in die Schanz, und hat ein jeder Richter seine Leute von einen jeglichen Dorff am Sonntag frühe auff den Plaz schon haben müssen in der Bereitschafft. In der Stadt aber. hat man von Hauss zu Hauss müssen auch gehen in die Schanz, Vnd sind diesen Tag über 3000 Perssonen in den Schanzgraben gewest, da ist alssdan ein grosser Forcht unter den Butyanischen Leuten, so in der Arbeit da waren entstundten; und hat man den 19 May, alss an einen Montag Niemand nicht aussgelassen gen Weingarten, aber zwischen 8 vnd 9 Uhr vormittag sind die meisten Buttyanischen leut weg von der Stadt, vermeindten sie würden auch Schanzen müssen.“

DIÁRIUM*

Sopron Szabad Királyi Város kétszer is elkezdett és abbahagyott ostromáról, amelyet a fő rebellis Vak Bottyán és Ocskay vezetett

1705. december 22-én mindenfelől megbízható hírek érkeztek, hogy a lázadók jelentős lovas és gyalogos haderővel, emellett néhány erős ágyúval és minden tartozékukkal együtt egyre jobban megközelítik ezt a várost, azzal a szándékkal, hogy teljes erővel meg is támadják. Ezen a helyen ugyancsak megtörténtek a szükséges ellenintézkedések, majd azután a mai napon a fegyvert fogó legénységi állományt újonnan összeírták, és ők, akiket semmilyen polgári eskü nem kötelezett arra, hogy Ő Császári Felségéért szükség esetén egységesen életüket és vérüket áldozzák, azt kérelmezték, hogy egységesen felesküdhessenek. Csekély kártérítésként a több napon át tartó alkalmatlanságokért a várfalaknál, bort osztottak ki a polgároknak, az itt lakóknak és a katonáknak a városi képviselő pincéjéből.

E hónap 23-án szorgalmasan folytatták a külső városkapuk elsáncolását: hogy azonban adódó alkalommal kirohanhassanak, az úgynevezett Bécsi-kapunál felhúzható hidat építettek. Egyidejűleg kijavítottak minden lőállást a falak és a lövegek körül, és ahol még szükséges volt, lövegeket helyeztek el, a kapások és az iparos legények között fegyvert és lőszert osztottak ki, s báró von Weitersheim ezredes és Ferdinand Dobner polgármester úr még több más jó intézkedést vezetett be, amelyek éjjel-nappal dicséretesen meg is valósultak.

E hónap 24-én délelőtt 11 óra tájban a rebellisek minden oldalról a falakig lovagoltak és az úgynevezett Hutbügnél táborot vertek, közülük hét zászlóalj négy ágyúval és két mozsárágyúval az úgynevezett Szent Lénárd-hegyen, ahol egy korábban létesített köhíd s több nagy árok és mélyedés található; itt azonnal nagyon előnyösen elhelyezkedtek. Minden előzetes figyelmeztetés nélkül elkezdtek a játszadózásukat, be-beröpítettek egy-egy tüzes golyót és bombát a városba, melyekből ezen a napon az utóbbiból mintegy harmincat lőttek be, melyek ugyan kárt okoztak az épületekben, de az emberéletben nem. Eregették a tüzes golyókat, egyiket a másik után, s ezzel a vaktában lövöldözéssel azt érték el, hogy a külvárosban egyszerre három különböző utcában is fellobbant a tűz, a házak az ott felhalmozott gabonával, szénával és szalmával együtt hamuvá váltak. Jóllehet, a falakon fegyverben álló polgárság ezt a nagy vesztséget saját szemével nézte végig, egyetlen egy sem akadt közülük, aki a legkisebb hajlandóságát is mutatta volna, hogy javai megvédéséért a lángokba rohanjon. Hogy a nagyobb bajokat megelőzzék, a belvárosban a polgárok egyidejűleg elkezdtek saját kezükkel a háztetők leszedését; néhány átszökő elmondása szerint a rebelliseket meghökkentette, hogy így összefogtak a legteljesebb védekezésre. Hanem hamarosan megjött a válasz a hasznos elhatározásra; a folyama-

* *Diarium. Der zweymaligen unter Anführung beeder Ertz-Rebellen Vak Bottyan und Ocskay, beschehenen und wieder aufgehobenen Belagerung der Königlich-Ungarisch-freyen Stadt Oedenburg.* H. n., 1706 alapján. (OSZK, App. H. 2383)

tosan belőtt tüzes golyóktól a beköszöntő éjszakában egyszerre három helyen is fellobbant a tűz: egy a Hosszú soron, egy az Újteleki utcában és egy az Ógabona téren, és a lángok ezekben a városrészekben elpusztították az emberek és a jószágok táplálékát. A belvárosban egy tüzes golyó becsapódott a szénapadlásra, és felgyújtott egy házat a hússzékeknél, amitől a mindkét oldalon álló házakkal együtt a negyedik ház is hamuvá vált. Sajnos ilyen keserves állapotban töltötték el a Szentestét és a rákövetkező Karácsony-napját, s mivel reggel táján ellenséges roham fenyegetett, egyetlenegy várvédő polgár sem hagyta el a falakat, hanem mindenki fegyverrel a kézben állt a vártán. Eközben a rebellesek számára, akik a tüzet előidéztek, egész éjszakán át nagyobb volt a világosság, mint nappal, ami előnyükre is szolgált, mert így egész éjszakán át úgy folytathatták a tüzes golyók belövését, mint nappal. Ugyanakkor nem szüntették be sem a nagyobb, sem a kisebb lövegekkel való tüzelést, s ezen a napon a rebellesek közül egyként estek el tiszték és közkatonák: többek között egy tüzér mindkét lábát ellőtték, közülünk azonban senki sem sebesült meg, senkit nem ért halálos lövés.

25-én reggel a rebellesek ismét folytatták ezt a játékot, sok bombát és tüzes golyót lőttek be a városba, ezzel azonban a világon semmit el nem értek, mivelhogy a legtöbb pajta már elpusztult, a belvárosban pedig leszedték a tetőket, s különben is, ahol még itt-ott megmaradt, jól felkészültek a tüzes golyók eloltására. Ezután déltájban egy paraszt Vak Bottyán felszólító levelét hozta be a városparancsnok úrnak, azzal az ígérettel, hogy szabad elvonulást biztosít számára a legénységgel együtt. Abban az esetben, ha nem adják meg magukat, a várost teljesen elpusztítják. Ezután a levelet a Belső Tanácsban megfontolták, és a következőképpen válaszoltak: A parancsnok urat azért helyezték ide, hogy a várost Ő Császári Felsége ellenségeivel szemben megvédje. Mivel Vak Bottyán elégségesen megbizonyította, hogy ő ilyen ellenség, ezért a parancsnok úr a továbbra is úgy védekezik vele szemben, ahogy azt Ő Császári Felségének, az ő legkegyelmesebb urának szolgálata megköveteli. Ezután a rebellesek újra elkezdték szórni a bombákat és a tüzes golyókat, melyek közül a legutóbbiak meglehetősen károkat okoztak az épületekben. Az első lövedékek azonban a fent felsorolt okok miatt eredménytelenek maradtak. Ezzel szemben a mi nagyobb és kisebb lövegeink meglehetősen megzavarták állásaikban a rebelleseket, és ahogy két szökevény, aki ezen az estén szökött át, elmesélte, bánatukra nagyon sok embert lelőttünk. Éppen ezek az átszökők tájékoztattak, hogy az ellenség a támadások alatt állataik biztosítására fedezéket épített mintegy száz ló számára, amit az úgynevezett Natl-malomban létesítettek, és hogy ezen a délutánon Vak Bottyán is fél órát az ágyúállások mellett tartózkodott, megfigyelte a várost, s hogy nagy bombából már nincs több tizenhat darabnál, és már lövedékeik nagy részét is elpuffogtatták.

E hónap 26-án korán, két óra tájban, miután végső próbálkozásként még három bombát behajítottak, elhagyták állásaikat és a tábort, a náluk lévő ágyúkkal és mozsarakkal az innen egyórányi járásra lévő Harkára, katonáikkal pedig a közeli falvakba szállásoltak be, s a következő napon csendben pihentek, egyidejűleg azonban tekintélyesen megerősödtek legénységgel és lövegekkel, hogy aztán

1706. január 1-jén hatezer gyalogos és kétezer lovas vonuljon be előző táborukba; maga Vak Bottyán nem messze a várostól, az úgynevezett Natl-malomban foglalt szállást, ide vitette az összes löveget és mozsárágyút, s ezen a napon itt is maradt. Az éjszaka folyamán a rebellesek ismételten az úgynevezett Szent Lénárd-hegyen erős állást építettek, ez a munka az egész éjszaka folyamán és a következő napon is eltartott.

E hónap 2-án, nem törődve a mi szüntelenül folytatott erős ágyúzásunkkal, egy meglehetősen erős ágyúállást és lövész-katlant építettek ki, majd az éjszaka során odateleptették a lövegeiket és a mozsárágyúkat, ezután

e hónap 3-án napkeltekor nyolc ágyúból és hat mozsárágyúból tüzelésbe kezdtek, s ez kitartott az egész nap folyamán, és kevés kivételtől eltekintve nemcsak a külváros megmaradt házát gyújtották fel, hanem a hetven behajított bombával a város csaknem minden házát megrongálták, s ezzel az ingóságokban is nagy kár keletkezett, a nap folyamán. Ezen a napon két ember halt meg, többen megsebesültek; az asszonyok és a gyerekek, és a védekezők és a pincékből feljövők a veszélyessé vált utcákon és tereken gyakran a földre feküdtek, így óvva magukat, a rebellisek azonban nem hagytak fel a bombák sorozatos belövésével, szünet nélkül keresztbe lőtt tüzes golyókkal támadtak, így az éjszaka során és a következő napon,

e hónap 4-én itt-ott a néhány még megmaradt ház lángba borult, e napon még inkább, mint máskor láncos golyókat (*Carcasse*) dobtak be, különösen oda, ahol emberek a falaknál örködtek, ezek azonban vagy túl korán robbantak fel, vagy különösebb hatás nélkül hullottak le. A tartós hideg miatt elkezdődött a barakkok kiépítése a falak mellett köröskörül örködő legénység számára, a polgárok, a kapások és a katonaság részére a város itteni pincéjéből bort osztottak ki. Az ember nem lehetett biztos abban, hogy a rebellisek mikor, milyen időszakban kísérlik meg az ostromot, ezért a falat mindenütt védeni kellett, és ez ilyen hidegben rendkívül megterhelő volt, a szolgálat immár a harmadik hete tartott minden leváltás nélkül, de szerencsére a rebellisek ezen az éjszakán a megszokott tüzes golyók és bombák behajításán kívül semmi mással nem próbálkoztak, ezt aztán

e hónap 5-én is folytatták, s időnként felgyújtottak és elpusztítottak egy-egy házat. Estefelé aknát fúrtak, mintha az ostromot abba akarnák hagyni, miközben a Szent Lénárd-hegyen elhelyezett egységet részben visszavonták, emellett a Hutbügelen elhelyezetteket is valamelyest csökkentették, csupán

e hónap 6-án korán, 5 órakor lehetett észrevenni, hogy a rebellisek az éjszaka védelme alatt három igen előnyös ponton, az úgynevezett Kramer-malomnál, a Mélyútnál és legközelebb a Soreichhauser-malomnál az Ispotályréten az árokban hatezer gyalogossal és kétezer lovassal letáboroztak, ott állást foglaltak, és a kezdődő napon háromszoros – kívülről megfújt – trombitaszóra kezdetként két bombát lőttek be a városba, és mintegy száz lövedék bevetése után végül a náluk lévő ostromlétrákkal egyszerre és egyidőben rohamra indultak, a Balfi-kapu közelében a Balogh-kertben az egyik felhányt sáncnál, ahol a támadásnál ott volt maga Vak Bottyán is, továbbá az úgynevezett Éles saroknál, a rondellánál, a Fodor-háznál, ahol a támadást egy ismeretlen rebellis ezredes vezette, végül a Bécsi-kapunál borzalmas csatakiáltásokkal és számtalan kézigránáttal maga Ocskay támadott, mégpedig olyan erővel és elszántsággal, hogy hirtelen egy-két helyen feljutottak a várfalakra, az Éles saroknál egy rebellis zászlót is kitűztek a várfalra, de az említett helyeken a fegyvert fogott polgárság sem a rohamozók tömegétől, sem a rebellisek által birtokolt nagy előny miatt sem vesztette el a bátorságát. Gyakran letaszították, leverték azokat, akiket a létrákon, a falaknál találtak, és szüntelenül tüzeltek a rohamozott állásoknál a rebellisek támadó seregére, köztük ezért nagy veszteségek jelentkeztek, úgy hogy végül az eleendő és a kemény és reményük ellenére tapasztalt ellenállás miatt ugyanebben az időben és órában mindhárom helyen abbahagyták a támadásukat. Miután ennél a rohamnál néhányszázan elesetek és megsebesültek anélkül, hogy a lefolyt támadásnál a remélt sikert elérték volna, úgy hogy a szállongó hírek szerint a következő na-

pon lefolytatott seregszámla szerint több mint ezer embert vesztettek el: a főtisztek sorából nagyon sokan, többek között egy ezredes is, akit nagyon sajnáltak, elesett. A mi oldalunkon csak nyolc halottunk volt és néhány sebesült. Ezután a szerencsével és Isten kegyelmével levert roham után a rebellisek ismét előző táborukba és állásaikba húzódtak vissza, az ágyúzást újra elkezdték, és bombákat hajítottak be. 10 óra táján délelőtt, egy születése szerint savoyai tüzér szökött át hozzánk, s arról tudósított, hogy a rebelliseket ez a visszavert roham nagyon megrendítette, különösen azonban az elvesztett főtiszteket gyászolták el. Nagyon kevés a lőszerük, már csak tizennégy ágyúgolyóval rendelkeznek, összes lövegük nyolc ágyú és hat mozsárágyú, minden löveghez volt száz ágyúgolyójuk és mintegy háromszáz bombájuk, sok láncos golyójuk (*Carcasse*), nagy tömeg kézi gránátjuk, de ez már mind elveszett. Estefelé nagy ribillió támadt, amit egy kapitány okozott, aki adott szóra a Balfi-kapu közelébe lovagolt, s azt jelentette, hogy Beretzény (Bercsényi) ma megérkezett Ruzsra, és igaz szívből sajnálja a károkat, melyeket a város az ő szándéka ellenére elszenvedett, és őrizetbe vette azokat, akik ezt okozták, megparancsolta a tüzéreknek, hogy ezen az éjszakán hagyjanak fel a tüzeléssel, a többit a holnapi napon megírja. De nem sokat foglalkoztunk vele, hagytuk, hogy felelet nélkül távozzon el, ezt a várost jó védelem őrizte, nem kevésbé a következő napon.

e hónap 7-én, amikor Beretzény (Bercsényi) névaláírásával és pecsétjével levelet hoztak Ruzstról, miszerint a várost ért károk az ő akarata ellenére történtek, de rögtön emlékeztetett arra is, hogy a város adja meg magát, ellenkező esetben mindent a maga makacsságának tulajdonítson, ha majd több ágyú és lőszer érkezik, bekövetkezik a város végső pusztulása. Azonban sem a hízelt szavak, sem hozzáfűzött fenyegetések nem segítettek, mert a város ragaszkodott egyszer eldöntött határozatához, hogy ezután is Ő Császári Felsője szolgálatában áldozza fel életét és kiomlott maradék vérének a sáncoknál. Ezt aztán Beretzényivel (Bercsényivel) is közölték néhány soros válaszbán. Eközben a rebellisek e napon sem nagyobb, sem kisebb lövegből nem lőtték a várost.

E hónap 9-én hasonlóképpen, egészen délutánig, amikor az úgynevezett So-reichhauser-malmot, ezt a fedezéket – ami a rebelliseknek különlegesen jó menedékként szolgált – egy kapitány és tizenöt gránátos védelme alá beosztott ácsok el akarták pusztítani, a rebellisek azonnal elkezdtek ágyúikkal a tüzelést, a munkától elzavarták őket, majd az említett malom is leégett. Ez után este, sőt az egész éjszakán át is minden csendes volt.

E hónap 10-én reggel azonban ismételen levél érkezett a városba Beretzényitől (Bercsényitől) a hozzáfűzött fenyegetésekkel együtt, melyben a mi nyakasságunkat hibáztatta, és azt akarta, hogy két napon belül a város néhány képviselője jelenjen meg előtte. A Belső és a Külső Tanács elhatározta, hogy semmit sem válaszolnak és senkit sem küldenek Ruzsra. Délelőtt 10 óra felé a rebellisek megszüntették az ostromot, felgyújtották a tábort és a közelben fekvő falvakba helyezték át szállásukat. A főhadiszállást azonban Ruzsra rendezték be, miután itt

e hónap 12-ig hiába várakozott a város küldötteire, Ocskay vele együtt indult el, s útjuk a Dunántúlra vezetett. E várost azonban a rebellisek közelsége miatt, hogy le ne rohanják, e napon – és még a következő napokban is – mindig éberentaltalmázták, az egész polgárság szakadatlanul őrségben állt a falaknál, míg végül is a kemény fagy beállta miatt tartalékörséget szerveztek, s őket a falakhoz közel fekvő házakban helyezték el.

DIARIUM,

Der zweymaligen unter Anführung beeder Erz-Rebellen Vak Bottyan und Ocskay, beschehenen und wieder aufgehobenen Belagerung der Königlich-Ungarisch-freyen Stadt Dedenburg.

Achdeme den 22. Decembr. 1705. von allen Orten sichere Kundschaften eingeloffen / wie daß die Rebellen dieser Stadt zimlich starck zu Fuß und zu Pferd / nebst einigem groben Geschüs / mit aller Zugehör versehen / je mehr und mehr sich annäherten / deß Willens uns mit allem Ernst anzugreifen ; Als hatte man hiesigen Orts an behörigen Gegen-Anstalten gleichfalls nichts ermanglen lassen / wie dann heutiges Tags die wehrhafte Mannschafft aufs neue beschrieben / und die / so mit keinem Burgerlichen End verpflichtet / ein Körperlicher / Ihre Käyserlichen Majestät treu zu verbleiben / auch im Fall der Noth Leib und Leben daran zu wagen / zuschweren angehalten. Zu etwelcher Ergötslichkeit aber / wegen bereits so viel Tag hindurch bey den Mauern aufgestandener Beschwerlichkeit / von hiesig gemeiner Stadt Kellneren unter die Burger / Inntwohner und Soldaten Wein außgetheilet wurde.

Den 23. dito wäre mit dem äussern Thor-Verschansen eyfferig fortgefahren / und solche Arbeit anheute zu Ende gebracht ; damit man aber gleichwol / bey sich ereignender Gelegenheit außfallen könne / an dem so genannten Wiener-Thor eine Aufzieh-Brucken verfertigt. Ingleichen wurden alle Banqueten rings um die Mauern and Batterien außgebessert / und / wo es vonnöthen / Stücke außgeführt / auch unter die Hauer und Handwercks-Bursch Gewehr und Munition außgetheilet / und sonst noch andere gute Anstalten vom Herrn Obristen / Baron von Weitersheim / und Herrn Burgermeistern / Ferdinand Dobner / vorgekehret / auch damit so Tag als Nacht lobwürdig angehalten / bis

Den 24. dito Mittags gegen 11. Uhr die Rebellen von allen Seiten angerückt / und hinter dem so genannten Hutbügl sich gelagert / von denen 7. Fahnen mit 4. Stücken und 2. Mörsern auf dem so genannten Leonshardts-Berg / woselbsten sich wegen ehedem allda gemachten Stein-Brüchen verschiedene grosse Gräben und Tiefsse befunden / also gleich sich sehr vortheilhaftig postirt / und so fortan ohn weiters vorhergehendes Auffordern / in die Stadt Creusweiß mit glüenden Kugeln zu spielen / und Bomben einzutwerffen angefangen hatten ; wovon die letztere / deren diesen Tag bis 30. eingeworffen worden / zwar an denen Gebäuen / aber an keinem Menschen Schaden gethan ; die feurige Kugeln jedoch hatten gleich nach ein und anderem vergeblich gethanem Schuß verursacht / daß auß einmal in drey verschiedenen

Gaf

Gassen in der Vorstadt das Feuer aufgegangen / selbe gänzlich / sammt allem darin gewesenen Vorrath von Körnern / Heu und Stroh in die Asche gelegt. Ohnerachtet nun die an denen Mauern im Gewehr gestandene Bürgerschaft diesen ihren grossen Verlust mit Augen angesehen; so wäre doch nicht ein einziger zu finden / welcher nur das geringste Verlangen gezeiget / den Seinigen in der Flamme bezuspringen. In der Inneren Stadt hatte man auch zu gleicher Zeit / einem grössern Unheil vorzubeugen / mit gesammter Hand angefangen die Dächer abzudecken / worüber die Rebellen / deren Oberläuffer Auflage nach / nicht allein gestuget / und eine äusserste Gegenwehr geschossen; sondern es hatte sich auch die Wirkung dieses heylsamen Entschlusses bald hernach gezeiget / indeme durch unablässig eingeworfene feurige Kugeln / bey anbrechender Nacht / zu gleicher Zeit 3. Feuer in der langen Zeil / eines in der Neustift / und eines auf dem Kornmarck aufgegangen / welche selbige Gegend mit allen allda vor Menschen und Vieh befindlichen Lebens-Mitteln aufgezehret; So wäre auch eine feurige Kugel in der innern Stadt auf einen Heu-Boden gefallen / und ein Haus nahe bey den Fleisch-Bäncken angezündet / wordurch die 4. von beeden Seiten benachbarte Häuser gleichfalls in die Asche gelegt worden. In so erbärmlichem Zustand nun hatte man diesen 5. Abend / und darauf folgende Christnacht leider! zugebracht / und weilten man sich gegen dem Morgen eines feindlichen Sturms befürchtet / als wäre niemand wehrhaft von den Mauern gewichen / sondern jederman in den Waffen verblieben; da indessen die Rebellen / welche sich der Flamme / gestalten es die ganze Nacht hindurch heller / als am Tage wäre / zu ihrem Vortheil bedienet / und mit Feuer-Kugeln einwerffen / gleichwie des Tags / also auch die ganze Nacht hindurch unaufseßlich angehalten / worgegen man auch so wol auß groben als kleinem Geschüs zu antworten nicht unterlassen / und waren diesen Tag hindurch verschiedene so Officiers als Gemeine Rebellen geblieben / unter andern aber einem Constabler beide Füße abgeschossen / von uns aber wäre niemand verletzt noch todt geschossen worden.

Den 25. dito zwischen 7. und 8. Uhr Morgens fingen die Rebellen abermahls an mit Eintwerffung vieler Bomben und Feuer-Kugeln in die Stadt zu spielen / konten aber damit soviel als nichts aufrichten; immassen die meiste Stadel allbereits hinweg / die innere Stadt abgedeckt / auch sonst

fien hin und wieder / wo noch Dächer waren / gute Anstalten zu Löschung der
 Feuer-Kugeln gemacht worden. Worauf gegen Mittag ein Bauer von dem
 Graf Bottyan an Herrn Commendanten ein Aufforderungs-Schreiben
 überbracht / mit dem Versprechen / ihme sammt der Besatzung freyen Abzug
 zu gestatten / im fall man sich aber nicht ergeben wollte / die Stadt völlig zu
 verheeren ; worauf der Brieff mit dem Rath überlegt / und folgender massen
 beantwortet wurde : Herr Commendant seye hieher gesetzt / die Stadt gegen
 Thro Kaysersl. Majest. Feinde zu beschützen ; weil er Graf Bottyan nun
 ein solcher zu seyn sich genugsam bezeuge / als würde Herr Commendant ge-
 gen ihm weiter vollführen / was Thro Kaysersl. Majest. seines allergnädig-
 sten Herrn Dienst erfordere. Hierauf hatten die Rebellen wiederum Feuer-
 Kugeln und Bomben einzutwerffen angefangen / wovon die letzten in denē Ge-
 bäuen zimlichen Schaden gethan / die erstern aber / aus obangeführter Ursach
 fruchtlos abgelauffen / dahingegen von unserm sowol grob- als kleinem Ge-
 schüs die Rebellen in ihrem Posto zimlichen beunruhiget / und wie die / diesen
 Abend / hereingekommene zwey Überläuffer erzehlet / sehr viel Leute zu Schan-
 den geschossen worden. Eben diese Überläuffer sagten aus / wie sie allzeit
 währenden Angriffs / zu Versicherung ihres Posto / eine Bedeckung von et-
 lich 100. Pferden bey der so genannten Natlischen Mühl gehabt / und seye dies-
 sen Nachmittag der Graf Bottyan selbst bey einer halben Stund auf der Bat-
 terie gewesen / habe die Stadt besehen ; von Bomben hätten sie nicht mehr /
 dann noch 16. bey sich / und die Munition bereits meistentheils verschossen.

Den 26. dito frühe um 2. Uhr hatten die Rebellen / nachdem diesel-
 be noch zu guter Letzt 3. Bomben eingetworffen / ihren Posto und Lager ver-
 lassen / und mit denen bey sich gehaltenen Stück und Mörsern zwar nach Har-
 ckau / eine Stund von hier / mit der Mannschafft aber sich in die nächst um-
 ligende Dörffer einlogiret / und daselbstē folgende Tage hindurch still gelegen /
 auch bis Ende dieses Monats außgeruhet / indessen zugleich eine ansehnliche
 Verstärkung an Mannschafft und Geschüs an sich gezogen ; so dann

Den 1. Jenner 1706. mit 6000. zu Fuß / und 2000. zu Pferde in ihr
 voriges Lager eingerückt ; Der Graf Bottyan aber hatte sich vor seine Per-
 son in die so genannte Natlische Mühl ohntweit der Stadt einlogiret / auch da-
 hin alle Stücke / Mörser und anders einführen lassen / woben es also diesen
 Tag verblieben. In der Nacht aber hatten sich die Rebellen abermahlen auf

den

den so genannten Leonhards-Berg fest gefest / sich daselbst die ganze Nacht hindurch verarbeitet / und folgenden Tags / als

Den 2. dico damit / ungeacht unsers dahin unaussprechlich beschehenen starcken Canonirens unaufhörlich angehalten / eine zimlich weitläuffige Batterie und Kessel verfertiget / folgendes in der Nacht die Stücke und Mörser gepflanget; Hierauf

Den 3. dico mit anbrechendem Tag aus acht Stücken und sechs Mörsern den Anfang gemacht / und damit den ganzen Tag dergestalten angehalten / daß hierdurch nicht allein die noch übrige Häuser in der Vorstadt / bis auf etwas weniges / in den Brand gerathen / sondern auch durch so häufig / und bey 70. diesen Tag über eingeworfene Bomben fast alle Häuser in der Stadt darinnen beschädiget / auch ein sehr grosser Schaden an Mobilien verursacht worden / an Menschen aber waren diesen Tag durch die Bomben nicht mehr als zwey getödet / und verschiedene verletzt worden; Inmassen Weib und Kinder / und was sonst noch wehrhaft / sich in denen Kellern aufgehalten / mithin vor diesem schädlichen Geschos / so auch auf den Gassen und Plätzen hier und dar häufig niedergefallen / sich verwahret / die Rebellen aber hatten nicht nachgelassen / auch die Nacht hindurch / öfters Bomben einzuworffen / und unaufhörlich mit feurigen Kugeln Creutzweis herein zu spielen / wordurch in der Nacht und auch folgenden Tag / als

Den 4. dico dann und wann einig überbliebene Häuser im Feuer aufgegangen / auch hatten sie heut mehr als sonst von Carcassen / sonderlich in die Gegend / wo die Leute rings um der Mauern postirt waren / eingeworffen / welche aber meistens entweder zufrühe gesprungen / oder ohne recht gethane Wirkung gefallen. Wegen so sehr anhaltender Kälte aber hatte man heut angefangen rings der Mauern vor die an derselben postirte Mannschafft Paraquen zu verfertigen / und ware unter die Burger- und Hauerschafft / nicht weniger unter die Soldatesca aus hiesiger Stadt Kelleren Wein ausgeheilet worden. Weil man auch nicht versichert ware / wann und zu welcher Zeit die Rebellen etwann einen Sturm wagen möchten / als verbliebe alles / so wehrhaft / bey denen Mauern und in Wachsamkeit / welches bey dieser Kälte eine höchst-beschwerliche Sache gewesen / und nunmehr in die dritte Wochen / ohne Abblöung / gedauert; es hatten aber die Rebellen diese Nacht / ausser dem gewöhnlichen Feuer-Kugel- und Bomben-Einwerffen / nichts weiters vorgenommen / womit sie auch

Den

Den 5. dico fortgefahren / mithin dann und wann ein Haus angezündet und verheeret. Gegen den Abend aber hatten die Rebellen Mäine gemacht / als ob sie die Belagerung aufheben wolten / indeme sich die auf dem Leonsbards-Berg postirte Fahnen in etwas zuruck gezogen / nebst dem die in grosser Menge auf dem Hut-Bügel gehabte Feuer in etwas kleiner gemacht / allein es hat sich

Den 6. dico frühe nach 5. Uhr bald geäussert / indem die Rebellen / durch Behülff der Nacht / an drey sehr vortheilhaftige Orte / als in die sogenannte Kramerische Mühl / im tieffen Weg / und nächst der Soreichhauserischen Mühl auf die Spitel-Wiesen im Graben / mit 6000. Mann zu Fuß und 2000. zu Pferde / so abaestiege / postirt / und bey anbrechendem Tag / nach von aussen beschehenen dreyen Trompeten-Stoß und darauf zur Losung in die Stadt geworffenen zweyen Bomben / mit Anwerffung bey 100. zu dem End bey sich gehaltenen Sturm-Leitern auf einmal und zu gleicher Zeit an drey verschiedenen Orten / als nahe am Schlipper-Thor / bey der einen am Balogoischen Garten aufgeworffenen Schanz / welchen Angriff der Vak Borotyán selbst / mehr an dem sogenannten scharffen Eck oder Kundel am Fodozischen Haus / den ein unbekanter Rebellischer Obrister / und dann am Eck-Kundel / nächst dem Wiener-Thor / so der Dczkan angeführet / mit erschrocklichem Geschrey und Entwerffung unzähllicher Hand-Granaten / zu stürmen angefangen / und zwar mit solchem Gewalt und Eyffer / daß bereits an einem und anderem Orte die Mauern erstiegen / auch am scharffen Eck würcklich ein Rebellischer Fahn auf der Mauer aufgesteckt ware; es hatte aber weder vor der Menge der Stürmenden / noch auch wegen des von denen Rebellen bereits gehaltenen grossen Vortheil / die an sothanen Orten im Gewehr stehende Burger-schafft den Muth der Ursachen halber nicht sincken lassen / sondern mit grosser Herz- und Standhaftigkeit die Rebellen / so sich auf denen Leitern und Mauern befunden / häufig hinunter geworffen und geschlagen / da indessen von allen Orten und denen nächst am Sturm gelegenen Posten auf den Rebellisch im Angriff begriffen gewesten Schwarm unaufhörlich Feuer gegeben wurde / wodurch denen Rebellen ziemlicher Schaden verursacht / so daß dieselbe endlich nach genugsam und wider ihr Vermuthen gefundenen Widerstand / gleichwie sie zu gleicher Zeit und Stund angefangen / also auch alle drey Posten und Angriffe zugleich hintwiederum / nach ausgestandenen

nen halb-stündigen Feuer/ verlassen/ nachdem derselben in solchem Sturm etz-
 liche hundert getödet und verwundet worden / ohne was sich in währendem
 Angriff/ bey ersehener Gelegenheit / verlauffen hatte; wie dann / der einge-
 brachten Kundschafft nach/ bey der den andern Tag darauf vorgenommenen
 Musterung mehr dann 1000. Mann abgegangen; von Ober-Officieren
 sollen sehr viel/ und unter anderen ein Obrister/ den sie sehr bedauerten/ geblie-
 ben seyn. Wir unsers Orts hatten nur 8. Todte und einige Beschädigte bekom-
 men. Nach diesem so glücklich / durch Gottes Gnaden / abgeschlagenen
 Sturm / hatten die Rebellen sich wiederum in ihr voriges Lager und Posti-
 rungen gezogen / und darauf abermalen zu canoniren/ auch Bomben einzuw-
 werffen angefangen. Gegen 10. Uhr Vormittags aber ware ein Constabler/
 der Geburt nach ein Savoyard / zu uns über gelauffen / welcher berichtete/
 daß die Rebellen wegen dieses abgeschlagenen Sturms sehr bestürzet / inson-
 derheit aber den darbey eingebüßten Obristen nicht wenig bedauerten. Von
 Munitiön hätten sie sehr wenig / und seyen nur noch 14. Bomben übrig; ihr
 Geschütz bestehe in 8. Stücken und 6. Mörsern / zu jedem Stuck hätten sie
 100. Kugeln und bey 300. Bomben / auch viele Carcassen und eine grosse
 Menge Hand-Granaten gehabt/ welches alles man darauf gegangen. Gegen
 Abend aber ware ein Rebell / so sich vor einen Capitain-Lieutenant ausgege-
 ben/ nahe an das Schlipper-Thor/ auf Parole / angeritten/ so vermeldet/ es
 seye der Beregeny heut in Rust angekommen / und bedaure von Herzen den
 Schaden/ in welchen die Stadt/ wider seinen Willen/ gesezet worden/ er ha-
 be auch bereits die/ so daran Ursach / in Verhaft nehmen / nebst dem denen
 Constablern anbefehlen lassen / daß sie diese Nacht mit schiessen einhalten soll-
 ten/ morgendes Tags würde er das Weitere schon schreiben. Mankehrte sich
 aber hieran nicht viel/ liesse ihn wieder ohne weiteren Bescheid davon/ und wa-
 re hiesiges Orts auf guter Hut/ nichts desto weniger kame folgendē Tags/ als
 Den 7. dito unter des Beregeny Namens/ Unterschrift und Pettschaftt
 aus Rust ein Brieff herein/ mit sonderbar schmeichlenden Worten angefüllet/
 daß nemlich der Stadt zugefügte Schaden wider seinen Willen geschehen/
 erinnerte aber zugleich die Stadt sich zu ergeben / widrigen Falls / sie ihr es
 selbst zuzuschreiben hätte/ wann nach Ankunfft eines mehreren Geschüzes und
 Munitiön / der endliche Untergang der Stadt erfolgen möchte. Es wolten
 aber weder die schmeichlende Worte / noch beygefügte Bedrohungen etwas
 helfen/

helffen/sondern die Stadt bliebe bey dem einmal festgestellten Schluß / nach bereits in die Schanz geschlagenen Gut / auch das übrige Blut Ihro Königl. Majest. zu Diensten aufzuopfern; welches auch ihme/Berekeny/ mit wenigen Zeilen in Antwort erfolget. Indessen hatten die Rebellen diesen ganzen Tag hindurch weder aus grossen noch kleinen Geschütz herein gefeuert/

Den 9. dito in gleichem/ bis Nachmittag / da man die sogenannte Sorreichhauserische Mühl / welche den Rebellen der Zeit zu ihrem sonderlichen Vortheil gedienet/ unter Bedeckung eines Lieutenants und 15. Granadiers durch die darzu gehörigen Zimmer-Leute abbrechen wollen / die Rebellen sogleich mit Stücken auf selbe losgeschossen / und von der Arbeit abgetrieben/ auch gedachte Mühl abgebrannt. Nach diesem des Abends und die ganze Nacht hindurch war übrigen alles still gewesen.

Den 10. dito früh aber kam ein abermaliges Schreiben vom Berekeny an die Stadt / worinnen er unsere Hartnäckigkeit tadelte / mit angefügten Bedrohungen/ daß er zwar vor diesmal auf einige Tage/ damit wir Zeit hätten sich zu bedencken/ verlassen/ innerhalb zwey Tagen aber einiger Abgeordneten von der Stadt in Rüst gewärtig seyn wolte. Rath und Gemeine beschloffen hierauf weder zu antworten / noch jemanden nachher Rüst abzuordnen. Gegen 10. Uhr Vormittag aber huben die Rebelle die Belagerung auf/ und zündeten das Lager an / logirten sich sofort in die nächst hieran gelegene Dorffschafften. Das Haupt-Quartier aber wurde in Rüst gemacht / von welchem Ort auch der Berekeny/ nachdeme er daselbst bis

Den 12. dito auf der Stadt Abgeordnete / wieviel umsonst gewartet/ samt dem Dezfay aufgebrochen/ und seinen Weg über die Donau genommen. Hiesiges Orts aber war man wegen Nähe deren Rebellen / um von denselben nicht überfallen zu werden/ diese und folgende Tage noch immer auf guter Hut/ und die gesamte Bürgerschaft unablässlich bey den Mauern gestanden/ bis endlich/ nach allzugrosser eingefallenen Kälte / man solches Campiren in gemachte Reservirten/ in den nächst an den Mauern gelegenen Häusern verändert.

DIARIUM,*

*Der zweymaligen unter Anführung beeder
Ertz-Rebellen Vak Bottyan und Ocskay, beschehenen
und wieder aufgehobenen Belagerung der Königlich-Ungarisch-freyen
Stadt Oedenburg*

Nachdeme den 22. Decembr. 1705. von allen Orten sichere Kundschaftten eingeloffen / wie daß die Rebellen dieser Stadt zimlich starck zu Fuß und zu Pferd / nebst einigem groben Geschütz / mit aller Zugehör versehen / je mehr und mehr sich annäherten / deß Willens uns mit allem Ernst anzugreifen; Als hatte man hiesigen Orts an behörigen Gegen-Anstalten gleichfalls nichts ermanglen lassen / wie dann heutiges Tags die wehrhaffte Mannschafft aufs neue beschrieben / und die / so mit keinem Burgerlichen Eyd verpflichtet / ein Cörperlicher / Ihro Käyserlichen Majestät treu zu verbleiben / auch im Fall der Noth Leib und Leben daran zu wagen / zuschweren angehalten. Zu etwelcher Ergötzlichkeit aber / wegen bereits so viel Tag hindurch bey den Mauern außgestandener Beschwerlichkeit / von hiesig gemeiner Stadt Kellnerey unter die Burger / Innwohner und Soldaten Wein außgetheilet wurde.

Den 23. dito ware mit dem äussern Thör-Verschantzen eyfferig fortgefahren / und solche Arbeit anheute zu Ende gebracht; damit man aber gleichwol / bey sich ereignender Gelegenheit außfallen könne / an dem so genannten Wiener-Thor eine Aufzieh-Brucken verfertigt. Imgleichen wurden alle Banqueten rings um die Mauern und Batterien außgebessert / und / wo es vonnöthen / Stücke aufgeföhret / auch unter die Hauer und Handwercks-Bursch Gewehr und Munition außgetheilet / und sonst noch andere gute Anstalten vom Herrn Obristen / *B a r o n* von Weitersheim / und Herrn Burgermeistern / Ferdinand Dobner / vorgekehret / auch damit so Tag als Nacht lobwürdig angehalten / biß

Den 24. dito Mittags gegen 11. Uhr die Rebellen von allen Seiten angeruckt / und hinter dem so genannten Hutbügl sich gelagert / von denen 7. Fahnen mit 4. Stücken und 2. Mörsern auf dem so genannten Leonhards-Berg / woselbsten sich wegen ehemdem allda gemachten Stein-Brüchen verschiedene grosse Gräben und Tiefe befunden / alsogleich sich sehr vortheilhaftig postirt / und so fortan ohn weiters vorhergehendes Auffordern / in die Stadt Creutzweiß mit glüenden Kugeln zu spielen / und Bomben einzuwerffen angefangen hatten; wovon die letztere / deren diesen Tag biß 30. eingeworffen worden / zwar an denen Gebäuen / aber an keinem Menschen Schaden gethan; die feurige Kugeln jedoch hatten gleich nach ein und anderem vergeblich gethanem Schuß verursacht / daß auf einmal in drey verschiedenen Gas- [unnummerierte Seite (2)]

Gassen in der Vorstadt das Feuer aufgegangen / selbe gänzlich sammt allem darin gewesenen Vorrath von Körnern / Heu und Stroh in die Asche gelegt. Ohner-

* *Diarium. Der zweymaligen unter Anführung beeder Ertz-Rebellen Vak Bottyan und Ocskay, beschehenen und wieder aufgehobenen Belagerung der Königlich-Ungarisch-freyen Stadt Oedenburg.* S. 1., 1706. (Alexander Apponyi: *Hungarica: Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften.* Budapest, 2004, Nr. 2383.)

achtet um die an denen Mauern im Gewehr gestandene Burgerschafft diesen ihren grossen Verlust mit Augen angesehen; so ware doch nicht ein einiger zu finden / welcher nur das geringste Verlangen gezeiget / den Seinigen in der Flamme beyzuspringen. In der Inneren Stadt hatte man auch zu gleicher Zeit / einem grössern Unheil vorzubeugen / mit gesammter Hand angefangen die Dächer abzudecken / worüber die Rebellen / deren Überläuffer Außsage nach / nicht allein gestutzt und eine äusserste Gegenwehr geschlossen; sondern es hatte sich auch die Würckung dieses heylsamen Entschlusses bald hernach gezeiget / indeme durch unablässig eingeworfene feurige Kugeln / bey anbrechender Nacht / zu gleicher Zeit 3. Feuer in der langen Zeil / eines in der Neustift / und eines auf dem Kornmarck aufgegangen / welche selbige Gegend mit allen allda vor Menschen und Vieh befindlichen Lebensmitteln aufgezehret; So ware auch eine feurige Kugel in der innern Stadt auf einen Heu-Boden gefallen / und ein Hauß nahe bey den Fleisch-Bäncken angezündet / wordurch die 4. von beeden Seiten benachbarte Häuser gleichfalls in die Asche gelegt worden. In so erbärmlichem Zustand nun hatte man diesen H. Abend / und darauf folgende Christnacht leider! zugebracht / und weilen man sich gegen dem Morgen eines feindlichen Sturms befürchtet / als ware niemand wehrhafft von den Mauern gewichen / sondern jederman in den Waffen verblieben; da indessen die Rebellen / welche sich der Flamme / gestalten es die gantze Nacht hindurch heller / als am Tage ware / zu ihrem Vortheil bedienet / und mit Feuer-Kugeln einwerffen / gleichwie des Tags / also auch die gantze Nacht hindurch unaußsetzlich angehalten / worgegen man auch sowol auß groben als kleinem Geschütz zu antworten nicht unterlassen / und waren diesen Tag hindurch verschiedene Officierers als Gemeine Rebellen geblieben / unter andern aber einem Constabler beede Füsse abgeschossen / von uns aber ware niemand verletzt noch todt geschossen worden.

Den 25. dito zwischen 7. und 8. Uhr Morgens fingen die Rebellen abermahls an mit Einwerffung vieler Bomber und Feuer-Kugeln in die Stadt zu spielen / konten aber damit soviel als nichts außrichten; immassen die meiste Städel allbereits hinweg / die innere Stadt abgedeckt / auch sonsten *[unnummerierte Seite (3)]*

sten hin und wieder / wo noch Dächer waren / gute Anstalten zur Löschung der Feuer-Kugeln gemacht worden. Worauf gegen Mittag ein Bauer von dem Vak Bottyan an Herrn Commendanten ein Aufforderungs-Schreiben überbracht / mit dem Versprechen / ihme sammt der Besatzung freyen Abzug zu gestatten / im fall man sich aber nicht ergeben wollte / die Stadt völlig zu verheeren; worauf der Brieff mit dem Rath überlegt / und folgender massen beantwortet wurde: Herr Commendant seye hieher gesetzt / die Stadt gegen Ihro Käyserl. Majest. Feinde zu beschützen; weilen er Vak Bottyan nun ein solcher zu seyn sich genugsam bezeuge / als würde Herr Commendant gegen ihm weiter vollführen / was Ihro Käyserl. Majest. seines allergnädigsten Herrn Dienst erfordere. Hierauf hatten die Rebellen wiederum Feuer-Kugeln und Bomben einzuwerffen angefangen / wovon die letzten in dene Gebäuen zimlichen Schaden gethan / die erstern aber/ aus obangeführter Ursach fruchtloß abgelauffen / dahingegen von unserm sowol grob-als kleinem Geschütz die Rebellen in ihrem Posto zimlichen beunruhiget / und wie die / diesen Abend / hereingekommene zwey Überläuffer erzehlet / sehr viel Leute zu Schanden geschossen worden. Eben diese Überläuffer sagten aus / wie sie allzeit währenden Angriffs / zu Versicherung ihres Posto / eine Bedeckung von etlich 100. Pferden bey der so genannten Natlischen Mühl gehabt / und seye diesen Nachmittag der Vak Bottyan selbst bey einer halben Stund auf der Batterie gewest / habe die Stadt besehen; von Bomben hätten sie

nicht mehr / dann noch 16. bey sich / und die Munitio[n] bereits meistentheils verschossen.

Den 26. dito frühe um 2. Uhr hatten die Rebellen/ nachdeme dieselbe noch zu guter Letzt 3. Bomben eingeworffen / ihren Posto und Lager verlassen / und mit denen bey sich gehabten Stück und Mörsern zwar nach Harckau / eine Stund von hier / mit der Mannschafft aber sich in die nächst umligende Dörffer einlogiret / und daselbste folgende Tage hindurch still gelegen / auch biß Ende dieses Monaths außgeruhet / indessen zugleich eine ansehnliche Verstärckung an Mannschafft und Geschütz an sich gezogen; so dann

Den 1. Jenner 1706. mit 6000. zu Fuß / und 2000. zu Pferde in ihr voriges Lager eingeruckt; Der Vak Bottyan aber hatte sich vor seine Person in die so genannte Natliche Mühl ohnweit der Stadt einlogiret / auch dahin alle Stücke / Mörser und anders einführen lassen / wobey es also diesen Tag verblieben. In der Nacht aber hatten sich die Rebellen abermahlen auf den [unnummerierte Seite (4)]

den so genannten Leonhards-Berg fest gesetzt / sich daselbst die gantze Nacht hindurch verarbeitet / und folgenden Tags / als

Den 2. dito damit / ungeacht unsers dahin unaußsetzlich beschehenen starcken Canonirens unaufhörlich angehalten / eine zimlich weitläuffige Batterie und Kessel verfertigt / folgends in der Nacht die Stücke und Mörser gepflantzet; Hierauf

Den 3. dito mit anbrechendem Tag aus acht Stücken und sechs Mörsern den Anfang gemacht / und damit den gantzen Tag dergestalten angehalten / daß hierdurch nicht allein die noch übrige Häuser in der Vorstadt / biß auf etwas weniges / in den Brand gerathen / sondern auch durch so häufig / und bey 70. diesen Tag über eingeworffene Bomben fast alle Häuser in der Stadt darinnen beschädiget / auch ein sehr grosser Schaden an Mobilien verursacht worden / an Menschen aber waren diesen Tag durch die Bomben nicht mehr als zwey getödet / und verschiedene verletzt worden; Inmassen Weib und Kinder / und was sonst noch wehrhafft / sich in denen Kellern aufgehalten / mithin vor diesem schädlichen Geschoß / so auch auf den Gassen und Plätzen hier und dar häufig niedergefallen / sich verwahret / die Rebellen aber hatten nicht nachgelassen / auch die Nacht hindurch / öfters Bomben einzuwerffen / und unaufhörlich mit feurigen Kugeln Creutzweiß herein zu spielen / wordurch in der Nacht und auch folgenden Tag / als

Den 4. dito dann und wann einig überbliebene Häuser im Feuer aufgegangen / auch hatten sie heut mehr als sonsten von Carcassen / sonderlich in die Gegend / wo die Leute rings um der Mauern postirt waren / eingeworffen / welche aber meistens entweder zu frühe gesprungen / oder ohne recht gethane Würckung gefallen. Wegen so sehr anhaltender Kälte aber hatte man heut angefangen rings der Mauern vor die an derselben postirte Mannschafft Paraquen zu verfertigen / und ware unter die Burger- und Hauerschafft / nicht weniger unter die Soldatesca aus hiesiger Stadt Kellerey Wein ausgetheilet worden. Weil man auch nicht versichert ware / wann und zu welcher Zeit die Rebellen etwann einen Sturm wagen möchten / als verbliebe alles / so wehrhafft / bey denen Mauern und in Wachsamkeit / welches bey dieser Kälte eine höchst-beschwerliche Sache gewesen / und nunmehr in die dritte Wochen / ohne Ablösung / gedauert; es hatten aber die Rebellen diese Nacht / ausser dem gewöhnlichen Feuer- Kugel- und Bomben-Einwerffen / nichts weiters vorgenommen / wormit sie auch Den [unnummerierte Seite (5)]

Den 5. dito fortgefahren / mithin dann und wann ein Hauß angezündet und verheeret. Gegen den Abend aber hatten die Rebellen Mine gemacht / als ob sie die

Belagerung aufheben wollten / indeme sich die auf dem Leonhards-Berg postirte Fahnen in etwas zuruck gezogen / nebst dem die in grosser Menge auf dem Hut-Bügel gehabte Feuer in etwas kleiner gemacht / allein es hat sich

Den 6. dito frühe nach 5. Uhr bald geäussert / indem die Rebellen/ durch Behülff der Nacht / an drey sehr vortheilhafftige Orte / als in die sogenannte Krame-rische-Mühl / im tieffen Weg / und nächst der Soreichhauserischen Mühl auf die Spitel-Wiesen im Graben / mit 6000. Mann zu Fuß und 2000. zu Pferde/so abgestiege / postirt / und bey anbrechendem Tag / nach von aussen beschehenen dreyfachen Trompeten-Stoß und darauf zur Losung in die Stadt geworffenen zweyen Bomben / mit Anwerffung bey 100. zu dem End bey sich gehabten Sturm-Leitern auf einmal und zu gleicher Zeit an drey verschiedenen Orten / als nahe am Schlipper-Thor / bey der einen am Balogischen Garten aufgeworffenen Schantz / welchen Angriff der *V a k B o t t y á n* selbst / mehr an dem sogenannten scharffen Eck oder Rundel am Fodorischen Hauß / den ein unbekanter Rebellischer Obrister / und dann am Eck-Rundel / nächst dem Wiener-Thor / so der *Oczkay* angeführet / mit erschrocklichem Geschrey und Einwerffung unzähllicher Hand-Granaten/ zu stürmen angefangen / und zwar mit solchem Gewalt und Eyffer / daß bereits an ein- und anderem Orte die Mauern erstiegen / auch am scharffen Eck würcklich ein Rebellischer Fahn auf der Mauer aufgesteckt ware; es hatte aber weder vor der Menge der Stürmenden / noch auch wegen des von denen Rebellen bereits gehabten grossen Vortheil / die an sothanen Orten im Gewehr stehende Burgerschaft den Muth der Ursachen halber nicht sincken lassen / sondern mit grosser Hertz- und Standhafftigkeit die Rebellen / so sich an denen Leitern und Mauern befunden / häufig hinunter geworffen und geschlagen / da indessen von allen Orten und denen nächst am Sturm gelegenen Posten auf den Rebellisch im Angriff begriffen gewesten Schwarm unaufhörlich Feuer gegeben wurde / wodurch denen Rebellen ziemlicher Schaden verursacht / so daß dieselbe endlich nach genugsam und wider ihr Vermuthen gefundenen Widerstand / gleichwie sie zu gleicher Zeit und Stund angefangen / also auch alle drey Posten und Angriffe zugleich hinwiederum / nach ausgestandenen nen [unnummerierte Seite (6)]

nen halb-stündigen Feuer / verlassen / nachdem derselben in solchem Sturm etliche hundert getödet und verwundet worden / ohne was sich in währendem Angriff / bey ersehener Gelegenheit / verlauffen hatte; wie dann/ der eingebrachten Kundschaft nach / bey der den andern Tag darauf vorgenommenen Musterung mehr dann 1000. Mann abgegangen; von Ober-Officierern sollen sehr viel / und unter anderen ein Obrister / den sie sehr bedauerten / geblieben seyn. Wir unsers Orts hatten nur 8. Todte und einige Beschädigte bekommen. Nach diesem so glücklich / durch Gottes Gnaden / abgeschlagenen Sturm / hatten die Rebellen sich wiederum in ihr voriges Lager und Postirungen gezogen / und darauf abermalen zu *c a n o n i r e n* / auch Bomben einzuwerffen angefangen. Gegen 10. Uhr Vormittags aber ware ein Constabler / der Geburt nach ein Savoyard / zu uns über gelauffen / welcher berichtete / daß die Rebellen wegen dieses abgeschlagenen Sturms sehr bestürztet / insonderheit aber den darbey eingebüsten Obristen nicht wenig bedauerten. Von Munition hätten sie sehr wenig / und seyen nur noch 14. Bomben übrig; ihr Geschütz bestehe in 8. Stücken und 6. Mörsern / zu jedem Stuck hätten sie 100. Kugeln und bey 300. Bomben / auch viele Carcassen und eine grosse Menge Hand-Granaten gehabt / welches alles nun darauf gegangen. Gegen Abend aber ware ein Rebell / so sich vor einen Capitain-Lieutenant ausgegeben / nahe an das

Schlipper-Thor / auf Parole / angeritten / so vermeldet / es seye der Beretzeny heut in Rust angekommen / und bedaure von Herten den Schaden / in welchen die Stadt / wider seinen Willen / gesetzt worden / er habe auch bereits die / so daran Ursach / in Verhaft nehmen / nebst dem denen Constablern anbefehlen lassen / daß sie diese Nacht mit schiessen einhalten sollten / morgendes Tags würde er das Weitere schon schreiben. Man kehrte sich aber hieran nicht viel / liesse ihn wieder ohne weiteren Bescheid davon / und ware hiesiges Orts auf guter Hut / nichts destoweniger kame folgende Tags / als

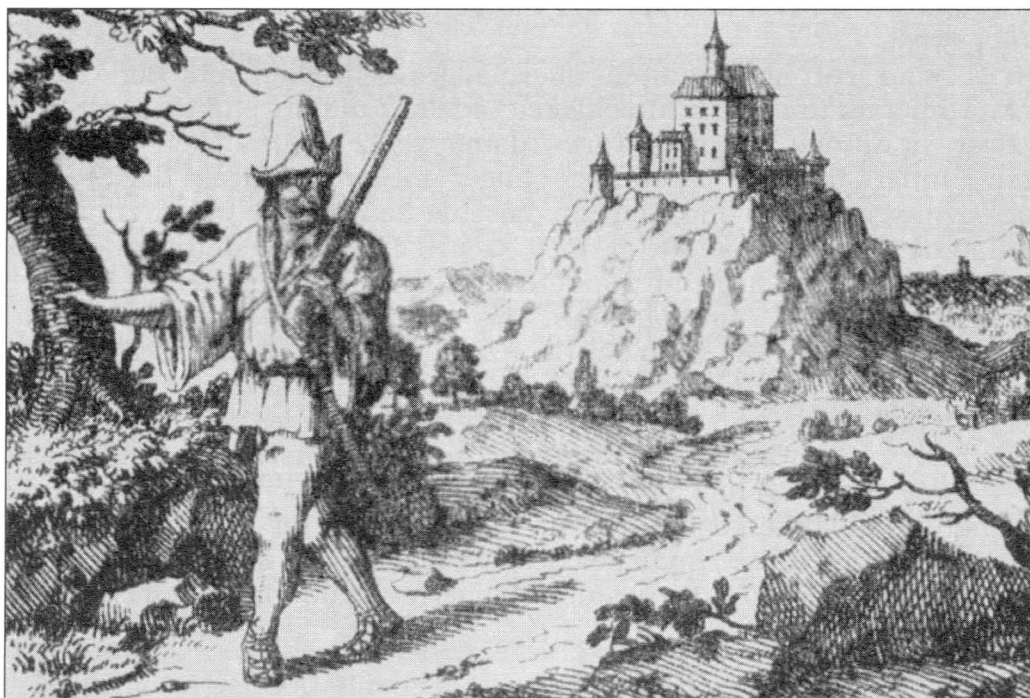
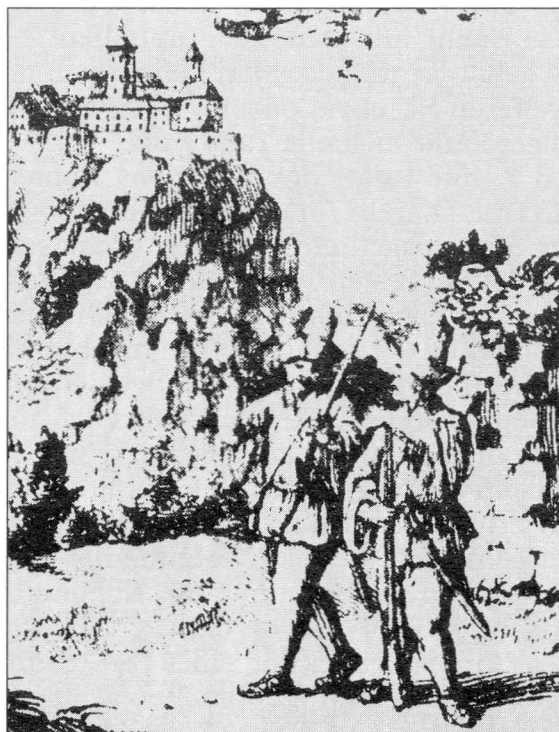
Den 7. dito unter des Beretzeny Namens / Unterschrift und Pettschaftt aus Rust ein Brieff herein / mit sonderbar schmeichlenden Worten angefüllet / daß nemlich der Stadt zugefügte Schaden wider seinen Willen geschehen / erinnerte aber zugleich die Stadt sich zu ergeben / widrigen Falls / sie ihr es selbst zuzuschreiben hätte / wann nach Ankunfft eines mehreren Geschützes und Munitio / der endliche Untergang der Stadt erfolgen möchte. Es wolten aber weder die schmeichlende Worte / noch beygefügte Bedrohungen etwas helffen / [unnummerierte Seite (7)]

helffen / sondern die Stadt bliebe bey dem einmal festgestellten Schluß / nach bereits in die Schantz geschlagenen Gut / auch das übrige Blut Ihro Käys. Majest. zu Diensten aufzuopffern; welches auch ihme / Beretzeny / mit wenig Zeilen in Antwort erfolget. Indessen hatten die Rebellen diesen gantzen Tag hindurch weder aus grossem noch kleinen Geschütz herein gefeuert /

Den 9. dito ingleichem / biß Nachmittag / da man die sogenannte Sorreichhauserische Mühl / welche den Rebellen der Zeit zu ihrem sonderlichen Vortheil gedienet / unter Bedeckung eines Lieutenants und 15. Granadiers durch die darzu gehörigen Zimmer-Leute abrechen wollen / die Rebellen sogleich mit Stucken auf selbe loßgefeuret / und von der Arbeit abgetrieben / auch gedachte Mühl abgebrannt. Nach diesem des Abends und die gantze Nacht hindurch ware übrigen alles still gewest.

Den 10. dito früh aber kam ein abermaliges Schreiben vom Beretzeny an die Stadt / worinnen er unsere Hartnäckigkeit tadelte / mit angefügten Bedrohungen / daß er zwar vor dißmal auf einige Tage / damit wir Zeit hätten sich zu bedencken / verlassen / innerhalb zwey Tagen aber einiger Abgeordneten von der Stadt in Rust gewärtig seyn wolte. Rath und Gemeine beschlossen hierauf weder zu antworten / noch jemanden nacher Rust abzuordnen. Gegen 10 Uhr Vormittag aber huben die Rebelle die Belagerung auf / und zündeten das Lager an / logirten sich sofort in die nächst hieran gelegene Dorffschafften. Das Haupt-Quartier aber wurde in Rust gemacht / von welchem Ort auch der Beretzeny / nachdeme er daselbst biß

Den 12. dito auf der Stadt Abgeordnete / wiewol umsonst gewartet / samt dem Oczkay aufgebrochen / und seinen Weg über die Donau genommen. Hiesiges Orts aber ware man wegen Nähe deren Rebellen / um von denselben nicht überfallen zu werden / diese und folgende Täge noch immer auf guter Hut / und die gesamte Burgerschaft unabläßlich bey den Mauren gestanden / biß endlichen / nach allzu-grosser eingefallenen Kälte / man solches C a m p i ren in gemachte R e s e r v en / in den nächst an den Mauren gelegenen Häusern verändert. [unnummerierte Seite (8)]

17. SZÁZADI LÖVÉSZÁBRÁZOLÁSOK

LEVÉLKIVONAT*

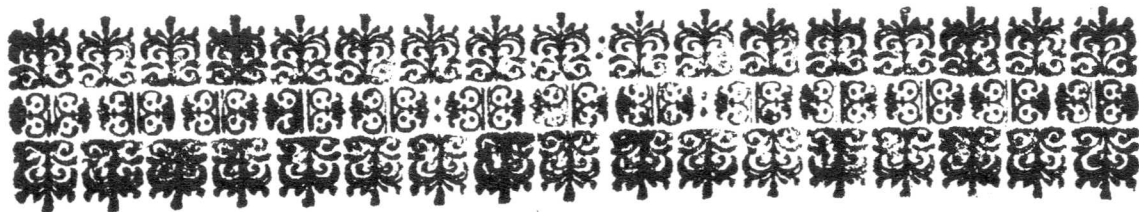
Újhelyről
Bécs mellett 1706. január 15-én

E hó 10-én beszéltem azzal a soproni futárral, aki a levelet Bécsbe, a császári udvarhoz vitte. Ez aztán elmesélte nekem, hogy mi minden történt az utolsó ostrom során. Az ugyanis, hogy a szegény várost az ellenség háromszor is megostromolta, de minden alkalommal sok halottat hátrahagyva ismét el kellett vonulnia; az ellenség már-már kitűzte vérvörös színű zászlaját, a mieink azonban nyomban lelépték a nyeléről, úgy, hogy a zászló hozzánk esett le és azt azonnal magunkhoz ragadtuk; hogy az akkori vezénylő-tisztet eszeveszett indulatukban felkoncolták; hat szekéren szállították el a halottakat és a sebesülteket, és az utolsó ostromnál mintegy hétszázhatvanan heverték holtan szanaszét, akiket aztán Sopron városa temettetett el. Brisemann [Prisomann?] úr szőlőkapása egy előkelő tiszttől szép süveget kapott, amit toll díszített, arannyal volt kiverve, drágakövekkel és rávarrott cobolyprémmel ékesítve. Az ostrom során a mieink közül néhányan háromszáz gránátot, sok pisztolyt, flintákat és szablyákat zsákmányoltak. Két francia tüzér szökött át a soproniakhoz, akiket éjszakára vasra vertek, napközben pedig a lövegek mellett kellett állniuk. Az előkelőségek egy pincében rejtőzködtek, és az ostrom alatt térdre borulva buzgón imádkoztak Istenhez a győzelemért. Amikor elkezdődött az ostrom, az asszonyok felragadták hagyományos fegyvereiket, s ahányan csak voltak pecsenyesütő-nyárssal, piszkavassal, kétágú villákkal s kapával rohantak a falakra, ahol nem minden helyre jutott már férfiember, és ott iszonyú ordításba fogtak, de ez nem sirás volt és nem jajveszékelés. A legkülönfélébb szidalmakat szórták az ellenségre, szinte azon kellett csodálkozni, honnan tudtak kitalálni ilyen szavakat; többen azt állítják, arra is képesek lettek volna, hogy a bástyafokra álljanak, és mindenkit megöljenek, s ha valamennyiük férje ott pusztul is, ők akkor is tovább védekeznek az utolsó csepp vérükig, magyar késeiket és villáikat döfik támadóik testébe; mert más urat nem ismertek, mint az ő császárukat, érte az életüket is feláldozták volna, városuk és házaik már úgy is rommá lettek. Berezenyi (Bercsenyi) azt üzent a várparancsnoknak, adják meg magukat saját jószántukból, különben kegyetlenül megbünteti a helyőrséget és a lakosságot. A várparancsnok azonban azt válaszolta, ő készen áll, csak jöjjenek, ágyúkkal és más fegyverekkel fogadja őket, s mond nekik egy jó napot stb. Tegnap a hűséges futár visszaérkezett Bécsből az Udvarból és beszámolt nekem, hogyan intézte ott a rábízott dolgokat. A szegény ördög ragyogott az örömtől, míg elmesélte nekem, hogyan is adta át a várparancsnok úr és a polgármester úr parancsára a leveleket, amelyeket a Haditanács elnökhelyettese vett át, aki az ő jelenlétében rögtön felnyitotta és elolvasta azokat; mivel abban egy Ő Császári Felségéhez címzett levél is érkezett, azt mondta a Haditanács elnökhelyet-

* *Extract-Schreiben aus der Neustadt bey Wien von 15. Januarii 1706.* H. n., 1706 alapján. (OSZK, App. H. 2384)

tese: ezt a levelet magának a császárnak kell átadnod; tájékoztatta őt, mit kell mondania, hogyan kell viselkednie, s azt is meghagyta, várja ki azt az időt, amikor a császár személyesen látni akarja. Midőn negyedóra múlva Ő Császári Felsége hintáján visszaérkezett a templomból, és a lovagterembe jött, a küldönc térden állva átadta a levelet. Ő Császári Felsége negyedórán át csendben állt, felnyitotta a levelet, mindenről kikérdezte a szegény fickót, és azt mondta neki: Gyermekeim, fájjaljuk az állapototokat, imádkozzatok szorgalmasan, Sopront nem hagyom elveszni; azzal pénzes zacskójába nyúlt, kivett belőle öt dupla dukátot, átadta a levél hozójának, s bár azt parancsolta, hogy legkésőbb egy órán belül bocsássák el, mégis ismét maga elé kérte a hírhozót, saját kezűleg nyújtotta át a levelet, s számos főnemes jelenlétében úgy rendelkezett, adjanak a szegény fickónak harminc birodalmi tallér jutalmat: a dán követ úr pedig még további birodalmi tallérokat ajándékozott, és azt parancsolta, hogy a lelkipásztor urak a szegény, tűzkárt szenvedett polgárok között osszanak ki háromszáz forintot, s ő azt visszafizeti. A szegény küldönc életét is kockáztatva kémjelentést hozott be a városba, tudatva, hogy az ellenséges táborban hat mozsárágyú, nyolc löveg és mintegy tízezer ember van. Karácsony éjszakája óta az ellenség ezerhét száz katonát vesztett, nem számítva a sebesülteket. Azt mondják, a Berezényi (Bercsényi) az elvonulás ellen emelt szót, mindenáron meg akarta hódítani Sopront. Isten könyörüljön meg a szegény embereken, s mentse ki őket a bösz ellenség karmaiból!

EXTRACT- Schreiben
aus der Neustadt
bey Wien vom 15. Januarii 1706.

Vergangenen 10 dito redete ich mit dem Dedenburgischen
Bothen/so einen Brieff nach den Kayserl. Hof überbrachte/
der mir dann erzehlete / wie es alldorten bey wehrender letz-
ter Belagerung her- und zugegangen ist / daß nemlichen die arme
Stadt drey mahlen von denen Feinden gestürmet worden / aber
allezeit mit Verlust vieler Todten wiederumb abziehen müssen /
der Feind hätte schon die rotte Blut- Fahnen auff die Mauern ge-
stecket gehabt/da die Unsrige aber ihme gleich wiederumb die Stän-
gen dergestalt abgehauen haben / daß die Fahne herein zu uns ge-
fallen / auch dem jenigen zugleich mit erhascht / so damahlen com-
mandirt gehabt / und in der Furie niedergemacht / 6. Wagen mit
Todten und Blessirten sind weggeführt worden / und bey dem letz-
ten Sturm noch bey 760. liegen blieben / so die Stadt Dedenburg
be graben lassen; des Herrn Briseman Weinhauer hätte eine schöne
Mügen von einen vornehmen Officier mit einer Feder mit Gold be-
schlagen / und Edelgesteinen auch spannhoch mit Zobel gebrämt / im
Sturm bekommen. Auch haben ihrer etliche der Unserigen 300.
Granaten / viele Pistolen / Flinten und Säbelen erbeuthet. Zwey
Französische Constabler wären zu den Dedenburgern übergangen/
welche des Nachts in Eisen / des Tages aber bey dasigen Stücken
seyn müssen. Von der Noblesse wäre alles in wählenden Stürmen
beysammen in einen Keller gewesen / und hätten auf den Knien
Gott eifferig um Sieg gebeten. Die Weiber hätten sich auch mit
ihren ordinari Waffen wohl gehalten/und als der Sturm angegan-
gen / wären sie alle mit Bradt- Spiessen / Ofen- Gabeln / Kreulen
und Hauen auf die Mauern gelauffen / welche von denen Männern
nicht

nicht könten völlig besetzt werden / und hätten dieselbe ein erbärmliches Geschrey angefangen / so jedoch weder geweint noch geheult ware. Sie hätten mit allerhand erdencklichen Schmah-Worten hinaus zum Feind geschrien / daß man sich hätte verwundern müssen / wo sie nur solche Wort hatten erfinden können / unter andern hätten sie sich verlauten lassen / sie solten sich nur unterstehen / über die Mauern zu steigen / sie wolten keinem einigen das Leben lassen / wann auch ihre Männer alle todt wären / so wolten sie sich dennoch wehren bis auf den lezten Bluts-Tropffen / und ihnen ihre Ungarische Messer und Gabeln zu lezt noch in ihren Leib stossen ; sie wolten keinen andern Herrn als ihren Kayser haben / und solten sie auch alle drüber das Leben verlieren müssen / ihre Stadt und Häuser wären ohne dem schon ruinirt. Der Berezeny hätte den Commendanten sagen lassen / er solte sich doch einmal in der Güte ergeben / oder er wolte erschrocklich mit ihme / der Garnison und denen Inwohnern umgehen / wann er hinein käme. Der Commendant aber hätte ihm darauf antworten lassen / er wäre schon bereit / und solte er nur kommen / er wolte ihn mit Stücken und andern empfangen und bewillkommen w. Gestern ist der getreue Both wieder von Wien von Hof zurück kommen / so mir auch erzehlet / wie er seine Sachen alda ausgerichtet hätte / der arme Tropff war voller Freuden / und erzehlte mir / wie er nemlich seine Brieff auf Befehl des Herrn Commendanten und Burgermeisters / den Vice-Kriegs-Präsidenten selbst in Wien überantwortet hätte / welche derselbe in Beyseyn seiner gleich eröffnet und gelesen / und weilien darinnen ein Brieff an Ihro Kayserl. Majest. eingeschlossen gewesen / sagte der Vice-Kriegs-Präsident, diesen Brieff müst ihr dem Kayser selbst geben / und hätte ihn informiret / wie er sagen und sich aufführen solte / auch anbefohlen die Zeit zu erwarten / bis er den Kayser selbst sehen würde. Als nun eine $\frac{1}{4}$ Stund darauff Ihro Kayserl. Maytt. aus der Kirchen führen / und auf den Ritter-Saal kamen / gab Deroselben der Both auf den Knien

Knien seinen Brieff über; Ihro Kayserl. Maytt. stunden bey einer $\frac{1}{4}$
 Stund lang still / und eröffneten den Brieff / fragten auch den armen
 Tropffen alles auß / und sprachen zu ihm: Meine Kinder es ist Uns
 leid umb euren Zustand / bittet fleissig ich will Dedenburg nicht las-
 sen / griffen darauff im Sack / und zogen 5. doppelte Ducaten heraus /
 und gaben sie dem Bothen / mit Befehl denselben längstens in einer
 Stunde abzufertigen / jedoch hätten Sie den Bothen nochmahls zu
 sich kommen lassen / und ihm den Brieff selbst mit eigener Hand zu-
 gestellet / auch in Befehrn vieler Cavalliers befohlen / man solte dem
 armen Kerl 30. Rsthl. Gnaden-Geld geben: der Dähnische Herr
 Abgesandte hätte ihm auch 8. Specie Rsthl. geschencket und Ordre
 gestellet / daß die Herrn Geistlichen unter die arme abgebrante
 Leuthe 300. fl. austheilen solten / er wolle es wieder erstatten. Der
 arme Both hat sein Leben zimlich wagen müssen / und in die Stadt
 Rundschaft eingebracht / daß der Feind im Lager 6. Mörser / 8.
 Stück und bey 10000. Mann hätte. Seith der Christ-Nacht wä-
 ren in allen vom Feind todt geblieben 1700. Mann / ohne die Blessir-
 te ; der Berezeny soll sich bey dem Abmarsch haben verlauten las-
 sen / er müste Dedenburg haben / es koste auch was es wolle. Gott
 erbarme sich ferner der armen Leuthe / und helffe ihnen aus ihrer grim-
 migen Feinde Klauen. R.

EXTRACT – SCHREIBEN*

aus der Neustadt
bey Wien vom 15. Januarii 1706

Vergangenen 10 dito redete ich mit dem Oedenburgischen Bothen / so einen Brieff nach den Kaiserl. Hof überbrachte / der mir dann erzehlete / wie es alldorten bey wehrender letzter Belagerung her- und zugegangen ist / daß nemlichen die arme Stadt drey mahlen von denen Feinden gestürmet worden / aber allezeit mit Verlust vieler Todten wiederumb abziehen müssen / der Feind hätte schon die rothe Blut-Fahnen auff die Mauern gesteckt gehabt / da die Unsrige aber ihme gleich wiederumb die Stangen dergestaltt abgehauen haben / daß die Fahne herein zu uns gefallen / auch dem jenigen zugleich mit erhascht / so damahlen *c o m m a n d i r t* gehabt / und in der *F u r i e* niedergemacht / 6. Wagen mit Todten und Blessirten sind weggeführt worden / und bey dem letzten Sturm noch bey 760. liegen blieben / so die Stadt Oedenburg begraben lassen; des Herrn Briseman-Weinhauer hätte eine schöne Mützen von einen vornehmen Officier mit einer Feder mit Gold beschlagen / und Edelgesteinen auch spannhoch mit Zobel gebrämt / im Sturm bekommen. Auch haben ihrer etliche der Unserigen 300. Granaten / viele Pistolen / Flinten und Säbeln erbeuthet. Zwey Frantzösische *C o n s t a b l e r* wären zu den Oedenburgern übergangen / welche des Nachts in Eisen / des Tages aber bey dasigen Stücken seyn müsten. Von der *N o b l e s s e* wäre alles in währenden Stürmen beysammen in einen Keller gewesen / und hätten auf den Knien *G O T T* eifferig um Sieg gebeten. Die Weiber hätten sich auch mit ihren *o r d i n a r i* Waffen wohl gehalten / und als der Sturm angegangen / wären sie alle mit Bradt-Spiessen / Ofen-Gabeln / Kreulen und Hauen auf die Mauren gelauffen / welche von denen Männern nicht [unnummerierte Seite (2)] nicht könnten völlig besetzt werden / und hätten dieselbe ein erbärmliches Geschrey angefangen / so jedoch weder geweint noch geheult ware. Sie hätten mit allerhand erdenklichen Schmäh-Worten hinauß zum Feind geschrien, daß man sich hätte verwundern müssen / wo sie nur solche Wort hatten erfinden können / unter andern hätten sie sich verlauten lassen / sie solten sich nur unterstehen / über die Mauren zu steigen / sie wolten keinem einigen das Leben lassen / wann auch ihre Männer alle todt wären / so wolten sie sich dennoch wehren biß auf den letzten Bluts-Tropffen / und ihnen ihre Ungarische Messer und Gabeln zu letzt noch in ihren Leib stossen; sie wolten keinen andern Herrn als ihren Kayser haben / und solten sie auch alle drüber das Leben verliehren müssen / ihre Stadt und Häuser wären ohne dem schon *r u i n i r t*. Der Berezeny hätte den *C o m m e n d a n t e n* sagen lassen / er solte sich doch einmal in der Güte ergeben / oder er wolte erschrecklich mit jhme / der Garnison und denen Inwohnern umbhen / wann er hinein käme. Der *C o m -*

* *Extract-Schreiben aus der Neustadt bey Wien von 15. Januarii 1706. S. 1., 1706.* (Alexander Apponyi: *Hungarica: Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften.* Budapest, 2004, Nr. 2384.)

m e n d a n t aber hätte ihm darauf antworten lassen / er wäre schon bereit / und sollte er nur kommen / er wolte ihn mit Stücken und andern empfangen und bewillkommen etc. Gestern ist der getreue Both wieder von Wien von Hof zurück kommen / so mir auch erzehlet / wie er seine Sachen alda ausgerichtet hätte / der arme Tropff war voller Freuden / und erzehlte mir / wie er nemlich seine Brieff auf Befehl des Herrn C o m m e n d a n t e n und Burgermeisters / den V i c e-Kriegs-Praesidenten selbst in Wien überantwortet hätte/ welcher derselbe in Beyseyn seiner gleich eröffnet und gelesen / und weilen darinnen ein Brieff an Ihro Kayserl. Majest. eingeschlossen gewesen / sagte der V i c e-Kriegs-Praesident, diesen Brieff müst ihr dem Kayser selbst geben / und hätte ihn i n f o r m i r e t / wie er sagen und sich aufführen sollte / auch anbefohlen die Zeit zu erwarten / biß er den Kayser selbst sehen würde. Als nun eine $\frac{1}{4}$ Stund darauff Ihro Kayserl. Maytt. aus der Kirchen fuhren / und auf den Ritter-Saal kamen / gab Deroselben der Both auf den Knien [unnummerierte Seite (3)] Knien seinen Brieff über; Ihro Kayserl. Maytt. stunden bey einer $\frac{1}{4}$ Stund lang still / und eröffneten den Brieff / fragten auch den armen Tropffen alles auß / und sprachen zu ihm: Meine Kinder es ist Uns leid umb euren Zustand / bettet fleissig ich will Oedenburg nicht lassen / griffen darauff im Sack/ und zogen 5. doppelte Ducaten heraus / und gaben sie dem Bothen / mit Befehl denselben längstens in einer Stunde abzufertigen / jedoch hätten Sie den Bothen nochmahls zu sich kommen lassen / und ihm den Brieff selbst mit eigener Hand zugestellt / auch in Beyseyn vieler C a v a l l i e r s befohlen / man sollte dem armen Kerl 30. Rsthl. Gnaden-Geld geben: der Dähnische Herr Abgesandte hätte ihm auch 8. S p e c i e Rsthl. geschencket und O r d r e gestellet / daß die Herrn Geistlichen unter die arme abgebrante Leuthe 300. fl. austheilen solten / er wolle es wieder erstatten. Der arme Both hat sein Leben zimlich wagen müssen / und in die Stadt Kundschafft eingebracht / daß der Feind im Lager 6. Mörser / 8. Stück und bey 10000. Mann hätte. Seith der Christ-Nacht wären in allen vom Feind todt geblieben 1700. Mann / ohne die Blessirte; der B e r e z e n y soll sich bey dem Abmarsch haben verlauten lassen/ er müste Oedenburg haben / es koste auch was es wolle. GOTT erbarme sich ferner der armen Leuthe / und helffe ihnen aus ihrer grimmigen Feinde Klauen. Etc. [unnummerierte Seite (4)]

JOHANN GEORG RITTER

SOPRONI KRÓNKA RÁKÓCZIÉK 1704-ES OSTROMÁRÓL*

„Rákóczi-féle zavargás”

Az utolsó nehéz ostromnap: 1706. jan. 10.

„E hónap 10-én már korán észrevettük, hogy közülük többen elvonulnak. Később azt láttuk, hogy felgyújtják a szállásukat. Majd a tábort otthagyva rendben elvonultak. A gyalogság az akasztófánál és ott, ahol őrségük volt, felgyújtotta a táborát, majd elvonult. Ám a legtöbb a közeli falvakban ismét tábort ütött. Így mégis körbe zárva maradtunk. Nap mint nap a város körül grasszáltak, így hát senki nem volt biztonságban.

Az egész ostrom idején rendkívül nyájas, meleg volt az idő, egészen az utolsó napig. Éppen elvonulásuk előtt megjött a hideg idő. Talán ez is siettette, hogy eltávozzanak.

Rögtön ezután kivezényelték a kőműveseket és az ácsokat, hogy düljék fel és pusztítsák el a kurucok sáncait. A Jóisten harmadszor is segített abban, hogy kiálljuk az ostromot. Nem nehéz elképzelni, micsoda nyomorban, gyötrelemben és félelemben éltünk éjjel-nappal a várfalaknál. Senki nem tudott hazamenni, vagy meg sem látogathatta az övéit, még kevésbé pihenhetett vagy alhatott otthon. Nem fekehtett senki a saját ágyában 8–10 vagy még több héten át, ameddig az ostrom alatt vagy azután veszély fenyegetett bennünket. Az Isten igen megerősítette és felbátorította a polgárokat és a lakosokat, nem törődtek már sem a nyomorúsággal, sem a veszéllyel, ami a szemük előtt játszódott le, az sem riasztotta meg őket, akkor sem váltak kicsiny hitűvé, amikor a tűzvész csaknem mindenütt felégette a házakat és magának a várparancsnoknak is inába szállt a bátorsága, akinek mint svábnak, mondhatni, a szíve is csak sváb szív volt. Készenlétben állt a tarisznyájával minden katonája a városkapunál, csak a parancsot várták, hogy elvonuljanak, és magukra hagyják a polgárokat. Maga a várparancsnok is odalovagolt a Pócsi-kapuhoz, ahol a kapu mellett három vagy négy kisebb löveg állt. Megparancsolta, hogy szögezzék be és dobják le a bástyáról az ágyúcsöveket, s hordják el, vagy ássák el a löszert. Azt mondta, most már úgy is mindennek vége. A polgárok azonban keményen válaszoltak. Azt kérdezték tőle, illik-e ez egy parancsnokhoz? Inkább erőt öntsön a polgárságba. Biztassa őket állhatatosságra és védekezésre. Ne tartsa vissza őket a védekezéstől, és ne akarjon elmenekülni! Tudja meg, hogy a polgárok állhatatosak, és utolsó leheletükig védekezni akarnak. A vagyonukat már elvesztették, de feláldozzák a vérüket is. Ekkor azonban megszólalt maga a polgármester, méltóságos Dobner Ferdinánd úr, aki ott állt, és hallotta mindezt: Nos, kedves polgárok, Ti helyesen döntöttetek úgy, hogy továbbra is hűségesek és állhatatosak maradtok. Én is veletek akarok maradni. Az éle-

* Johann Georg Ritter's *Oedenburger Chronik*. Szerk. Páur Iván. Oedenburg, 1874, 97–102. 1. alapján.

temet veletek együtt feláldozom, ameddig egy csepp vérem marad. Ilyen módon a parancsnok szíve is felbátorodott, és velük együtt tovább védekezett.

Azonban ezt a vést már az elején el lehetett volna kerülni. Sőt, segíteni is lehetett volna rajta. Meg akartam korábban jegyezni, hogy mielőtt a kurucok felvonultak az ostromhoz, már Harkáról levelet küldtek a városnak, melyben figyelmeztettek a sarcolásra. Ha kapnak bizonyos pénzösszeget, akkor szívesen elvonulnak, és a várost is háborítatlanul hagyják. Jól lehetett tudni, hogy ez a rabló csőcselék mást sem akar, mint a javainkat, pénzünket és a fosztogatást. Ha tehát elegendő pénzt kapnak, akkor szívesen el is vonulnak. Ha minden polgárnak csak néhány aranyat kellett volna lefizetnie, azt könnyebben odaadtuk és elszenvedtük volna, minthogy azt lássuk: felégetik a házat és a majorságot az összes terménnyel együtt. De nem hittek nekik, sőt kinevették őket. Azt mondták: mit kezdenek velünk, nincs ágyújuk, és így tovább, aztán megtapasztalhattuk; Isten bocsássa meg annak, aki ebben hibázott, mert semmit nem hoztak a polgárság tudtára.

Persze, a polgárokat a tűzvész idején vigasztalták, hagyjátok csak égni a házakat, hadd égjen, kedves polgárok! Mindent duplán pótolunk és megtérítünk nektek! Olyan szabadságokat kaptok, hogy még az unokáitok is azt fogják mondani: hát természetes! Mit mondhatnának, amikor már mi is azt tapasztaljuk, hogy az adók és a porciók évről évre növekednek, és a régi időkből mindent elfelejtettek.

Item. Az ostrom előtt megérkezett Sziléziából, Jägerndorfból Riemerné, akit korábban Mitlachernénak hívtak, hogy nyolc szekérral bort vásároljon, de az a szerencsétlenség érte, hogy velünk együtt minden kocsiját körbezárták, így ezek a jó emberek néhány héten át a mieinkkel együtt sokat szenvedtek. A lovaknak annyira hiányzott a zab, hogy egyik ló szinte felfalta a másikat. Az emberek olykor-olykor kaptak ezt-azt a polgároktól, a várostól pedig eleséget, ennek fejében ott kellett a falaknál őrködniük fegyverrel, mint a többieknek.”

JOHANN GEORG RITTER

OEDENBURGER CHRONIK ZUR GESCHICHTE
DEN RÁKÓCZY-SCHEN BELAGERUNG IM JAHRE 1704*

„Rákóczische Unruhen“

**Der letzte schwere Tag der Belagerung Oedenburgs:
der 10. Januar 1706**

„Den 10. dto früh hat man schon vermerket, daß einige von denselben abmarschiren; drauf hat man gesehen daß ihr Lager angezündet, und nachdeme aus ihren Lager und Abroschen ordentlich abgezogen, die Infanterie auch bey dem Gericht und wo sie ihre Feldwachten gehabt ihr Lager angezündet, und abmarschiret, und sich überall auf die nahen Dörfer herum geleet, damit sie uns gleichwohl eingeschperret hielten, wie sie denn täglich herum grassirt, daß also Niemand sicher war.

Unter dieser Zeit der Belagerung, war überaus schöne warme Zeit, bis auf den letzten Tag ehe sie abgezogen, da ist es erst kalt worden, und hat vielleicht auch zur Beförderung des Abzugs geholfen.

Drauf wurden gleich Maurer und Zimmerleut in die Krutzische Schanzen commandirt dieselben zu zerstören und zu verwüsten. Hat uns also Gott zum drittenmal die Belagerung überwinden helfen, in was für Drangsal, Kummer und Angst wir gewesen, ist leicht zu erachten. Tag und Nacht bey den Mauern, in großer Kält, daß Niemand zu den Seynigen heim durfte oder konnt gehen, ja nur essen, vielweniger zu Hause ruhen oder schlaffen, daß man in 8, 10, oder mehr Wochen nicht in seinem Beth zu Hause gelegen, so lang vor und nach der Belagerung die Gefahr gewesen, hat Gott die Bürger und Inwohner recht gestärket, und muthig gemacht, ungeacht alle Noth und Gefahr, so sie vor Augen sahen, sie nicht abschreckete, oder kleinemüthig machte, da daß Feuer fast allenthalben die Häuser verzehrete, und der Commendant selbst hierüber den Muth sinken ließe und so zu sagen als ein Schwab ein Schwabenherz hatte, seine Soldaten stunden schon alle bei dem Stadthor mit ihren Ranzen bereit in Erwartung auf die Ordre, wann sie von hinnen marschiren sollten, und die Bürger zu verlassen; er selbst der Commendant kame zu dem Potschethor geritten, alwo neben dem Thor drey oder vier Stückl stunden befohlen dieselben zu vernageln, und von der Bastey herunter zu werfen, die Munition weg zu tragen, oder zu vergraben, und gesagt, es ist nunmehr aus, aber die Burger haben ihm hernach zimlich geantwortet, und gesagt, ob das einen Commendanten zustehe, er solle vielmehr die Burgerschaft anfrischen, und ermahnen zur Beständigkeit um sich zu wehren, so hält ers nicht allein ab, sondern will selbst auch von ihnen weichen, allein er soll wissen, daß sie beständig seyn, und sich wehren wollen, so lange ein Odem in ihnen ist, weil sie fast das Gut zu sagen verlohren haben, also wollen sie

* Johann Georg Ritter's Oedenburger Chronik. Herausgegeben von Ivan Páur. Oedenburg, 1874, S. 97-102.

auch ihr Blut drann setzen, Als aber der Burgermeister Titulirter Herr Ferdinand Dobner so mit da geweseu solches angehoret; sprach er: nun ihr lieben Bürger, ihr thut recht daran, daß ihr beständig bleibt, und euch noch ferner treu erzeigen wollet, Ich will bey euch bleiben, und mein Leben auch mit eurem dran setzen, so lange ein Blutstropfen in mir ist und auf solche Weise hat der Commendant auch selbst wiederum müssen ein Herz fassen, und sich mit ihnen wehren.

Daß aber diesem Unheil gleich Anfangs hätte können vorgebeuget oder gar abgeholfen werden, habe ich auch wollen anmerken, dann ehe die Krutzen angezogen sind, haben sie von Harkau herein geschrieben an die Stadt, dieselbe um eine Brandschätzung ermahnet, und so man ihnen ein Stuck Geld gebe, wollen sie gern abziehen, und die Stadt unturbirter lassen, denn daß hat man wohl gewußt, daß es dem rauberisches Gesind um nichts zu thun ist, als nur um Gut, Geld, Raub und Blünderung, also wann man ihnen ein Stuck Geld geben, sie gar gern abgezogen wären, und wenn auch auf einen Burger etliche Gulden kommen wären, hätte das leichter geben und verschmerzen können, als hernach Haus und Hof sammt allen Victualien verbrennet angesehen. Aber man hatte ihnen keinen Glauben gegeben, sondern nur ausgelachtet, und gesagt, was werden sie uns nur thun sie haben kein Stuck bey sich und so ferner, aber man hat schon hernach in der That erfahren, und Gott verzeihe es dem, der dran schuldig ist, denn der Bürgerschaft ist von dem allen nichts entdeckt worden.

Man hat die Burger freylich getröstet im wehrenden Feuer, laßt nur brennen ihr lieben Bürger! laßt brennen! es wird euch alles doppelt ersetzt und bezahlt werden; ihr werdet solche Freyheiten bekommen, daß eure Kindeskinden werden davon zu sagen haben: Ja freylich! werden sie zu sagen haben, und wir erfahrens selbst wohl schon, daß die Gaben und Portionen von Jahr zu Jahr größer werden, und des Vorigen alles vergessen wird.

Item ist vor der Belagerung die Frau Riemerin aus Jägerndorf in Schlesien, hernach Mitlacherin genannt mit 8 Wägen angekommen Wein weg zu führen, aber das Unglück hat sie getroffen, daß sie auch sammt den Wägen mit uns ist eingesperret worden, und die guten Leute etliche Wochen sammt uns viel leiden mußten, absonderlich mit den Pferden wegen der Fuderaschi daß schir ein Pferd das andere gefressen, doch haben sie dann und wann etwas von der Burgerschaft bekommen, wie auch von der Stadt an Proviant, und mußten eben auch mit dem Gewehr bey den Mauern seyn.“

CSÁNYI JÁNOS

LIPÓT CSÁSZÁR SOPRONBAN 1681-BEN*

„Az t a nagy kegyet se feledjük el”
Dobner Ferdinánd, 1698

„Item. Az 1681-es év május 22-én, mely nap a Szent Pünkösöd vasárnapja előtti hétre esett, Ő Császári és Királyi Felsége ünnepélyesen bevonult ide az országgyűlésre feleségével; Bécsújhely felől érkeztek Márcfalván át, ott ebédeltek, Márcfalváról Somfalvára mentek, onnan érkezett meg Lipót hitvesével együtt a Virágrétre, ahol a magyar grófok nagy pompával várták, és a Szélmalom-kapuig kísérték el őket; ott a polgármester úr a Belső Tanács tagjaival köszöntötte, a város kulcsait akarták a kezébe adni. Őfelsége azonban náluk hagyta a kulcsokat, mondván: »Ezután is legyetek jó gazdák.« A polgárok puskával és kézfegyverrel kezükben várták az uralkodót. A bevonulás lantornás lámpák fénye mellett folyt a Szélmalom utcai kaputól egészen a főtérig, onnan a Hátsó-kapuig, majd a kapun túl, a Szent György utcán át, tovább a kolostorig, Nätl Lipót úr házáig. Őfelsége ebben a házban szállt meg, itt lakozott az országgyűlés alatt. Díszlövések dördültek el a bevonulás közben a bástyákról és a falszorosok lövegeiből és a mozsárágyúkból.

Item. Őfelsége a rákövetkező pénteken pihent, de szombaton már megjelenhetek előtte kihallgatáson a magyar rendek. Pünkösdvasárnap Őfelsége a Szent Mihály-templomba hajtatott, udvari papja beszélt a szöszékről, e prédikáció nyomtatásban is megjelent. Úrnapján és pünkösdvasárnap után Őfelsége megtekintette a belvárost.

Item. Június 3-án Őfelsége a püspöknél vendégeskedett Fertőrákoson, megtekintette a tavat is.

Item. Június 4-én Őfelsége Bánfalvára hajtatott, hogy a kolostort megtekintse.

Item. Június 10-én Őfelsége hintón Keresztúrra, a kastélyba látogatott. Itt Őfelsége Esterházy Pálnál vendégeskedett.

Item. Június 13-án Esterházy Pál grófot nádorrá választották.

Item. Június 17-én Őfelsége elutazott Bécsújhely felé feleségével együtt, a Szélmalom utcai kapun át. Ebédre ismét Márcfalván álltak meg. Eközben legrangosabb minisztereit azonban jórészt itt hagyta, akiknek az országgyűlésen részt kellett venniük [...]

Item. Ezen [16]81-es év augusztus 18-án Ő Császári és Királyi Felsége hitvesével együtt ismét az országgyűlésre látogatott. Bécsújhelyről indult, Kismartonon át, a palatinus elsüttette az ágyúkat tiszteletére és gondoskodott a legpompásabb fogadásról, az udvari ebédre a kastélyban került sor, s csak estefelé vonultak be a városba. Azután szeptember 9-ig itt maradtak.

* *Hanns Tschány's Ungrische Chronik*. Páur Iván szövegkiadása. Budapest, 1858, 51–59. l. alapján.

Item. Mária születésnapján feleségével együtt vesperásra látogattak Bánfalvára a kolostorba. Másnap [augusztus 19-én] Őfelsége fogolyvadászatra lovagolt a Mély-út dűlőbe, ahol a dűlő szőlőcsösze néhány fürt szőlővel kínálta meg, amiért is egy dukátot kapott ajándékba.

Item. Szeptember 9-én Őfelsége Eberstarffba utazott vadászatra, két napig távol maradt, és ismét visszajött. Aztán néhány este pacsirtavadászatra lovagolt a Tégla-égető felé, oda, ahol a Hosszúföldek dűlőben a kemencéket felépítették. A határcsőszök minden nap kihirdették néhány polgár nevét, akiknek Vele kellett menniük ezekre a vadászatokra [hajtónak]. Ezért a császári fővadászmester, von Nötting gróf a polgárok kérésére, azoknak, akik a pacsirtavadászaton segítettek, külön ajándékként ötven dukátot adott. Ezt az összeget Hanns Taschner kapta saját kezébe, átvette és minden polgár nevében szépen megköszönte a fővadászmesternek. [...]

Item. Ebben az 1681-es évben szeptember 16-án várostornyunkra délután 1 órakor felhelyezték a toronygombot és a Sast. Az óra éjfélt követően egy órakor ütött először.

Item. Az 1681-es év november 29-én Draskovich Miklós grófot az egybegyűlt magyar rendek országbíróvá választották.

A folyó országgyűlés során az evangélikus és a kálvinista rendek számos alkalommal egyenetlenkedtek, úgy, hogy ez a két rend számos alkalommal nem vett részt az országgyűlésen, csak a katolikus rendek ülésztettek együtt. Ezért sokan úgy vélték, az országgyűlésnek nem lehet jó vége.

Item. November 29-én Ő Császári és Királyi Felsége a cseh udvari kancellár révén közölte a magyar rendekkel, azt kívánja, hogy feleségét koronázzák meg a magyar koronával. Ezután a koronaőr urak idehozták a koronát Pozsonyból december 5-én, és délután négy óra tájban ünnepélyesen, nagy pompával behozták a Szent Mihály-kapun át; a magyar rendek és a gróf urak díszes ruhákba öltöztek, a polgárok úgyszintén – minden városnegyed a saját zászlójával, fegyveresen állt őrséget a Szent Mihály-kaputól egészen a Hátsó Kapuig. A Hátsó Kapun át behozták a koronát a Kolostor utcán keresztül Őfelségeik lakása elé, Őfelsége és hitvese megtekintette, hogyan viszik be a városházára. Itt a koronaőrök őrizték a koronát. Másnap a palatinus herceg és testvére, Esterházy Ferenc gróf úr délután fél négy órakor nyilvánosan bemutatta az embereknek, egy karddal és egy szép palásttal együtt, melyekről azt mondják, hogy Szent Istváné voltak. Mindezt a városháza tanácstermének ablakába kihelyezték és megmutatták az utcán várakozóknak.

Item. Feljegyzésre és emlékezetre méltó, hogy ezen 1681-es év november 14-én éjjel egy órakor ütött az óra – ez is egészen új – az új városháztornyon első alkalommal. Azt adta tudtul, hogy Lipót császár e néven az első, és azt is, hogy másnap Lipót névnapja következett, és tiszteletére az óra éjjel egyet ütött, a várostoronyból pedig szép zene hangzott fel. [...]

Item. Ezután, ezen 1681-es év december 9-én megtörtént a *koronázás*, amikor is a mi legkegyelmesebb császárunk és királyunk, urunk, Lipót úr harmadik felesége, aki a Neuburg főhercegi házból származik, megkoronáztatott városunk kolostorában. Kint a téren, a kapuknál két század lovas állt megtöltött fegyverekkel, mindaddig, amíg a koronázás megtörtént. A belváros terén a kolostornál mindenütt muskétások álltak, háromszor is díszlővést adtak le, s ezzel egyidőben a bástyákon és a fal-szorosokban háromszor is eldőrdültek az ágyúk és a mozsarak. Miután a koronázás megtörtént, Őfelsége, a grófok, a magyar rendek s mind, akik csak itt összegyűltek az országgyűlésre, a legpompásabban megvendégeltettek, olyan ételeket szolgáltak fel, és hordtak az asztalra nekik, amit a császári *kancellár* és a királyi főkamrás óhaj-

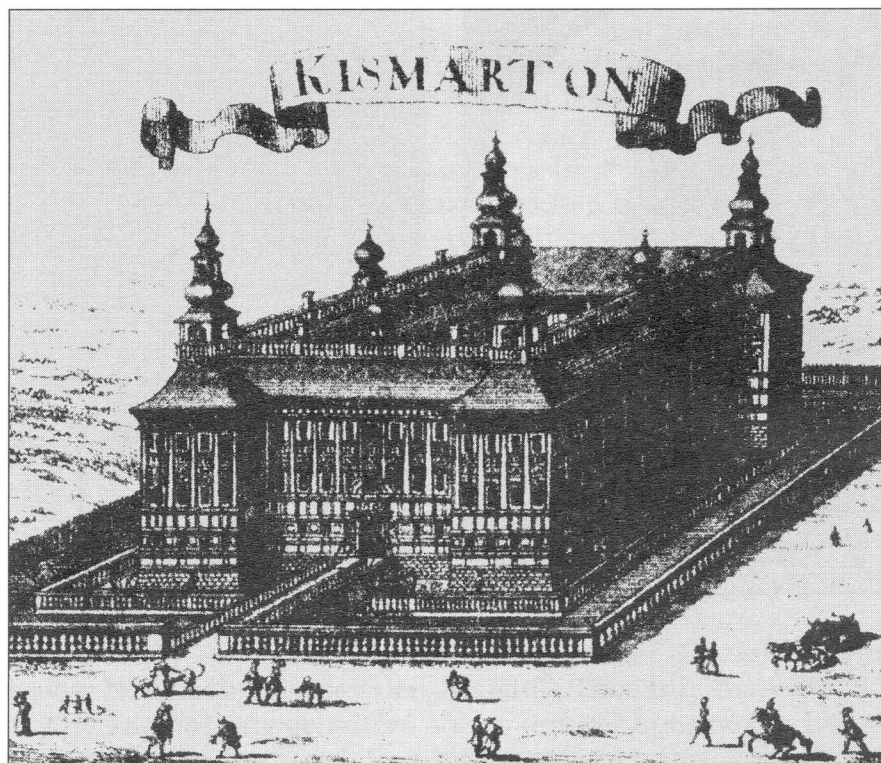
tott. Százötven ifjú polgárt, polgárgyermeket és más csinos ifjakat, akiket egyenként 10–10 fős csoportokba rendeztek, egy-egy asztalnok irányított, s az ő mindenkori irányítása mellett egy bizonyos asztalnál szolgáltak. A magyar rendek, hasonlóképpen a papság, akik részt vettek az országgyűlésen, a városházán lakomáztak, melyet akkoriban az ország házának is szokás volt nevezni. A városok küldöttei a Hátsó Kapunál, az Artner-házban étkeztek, melyet akkoriban Zöld Háznak neveztek, ahol maguk a grófok is ülészttek. Ő Császári és Királyi Felségével egy asztalnál ültek és velük evett ezen a napon a palatinus, a hercegprímás, a győri püspök, a spanyol és a velencei küldöttek. A többi magyar gróf pedig feltálalta az étkeket, ők szolgáltak fel Őfelségének. Az udvarhölgyek a következő rendben ültek: az asztalfőn a császári főudvarmesternő, mellette a palatinus felesége, ezután egy császári, majd egy magyar udvarhölgy, huszonnégy polgár hordta fel az ételeket és szolgált ki őket.

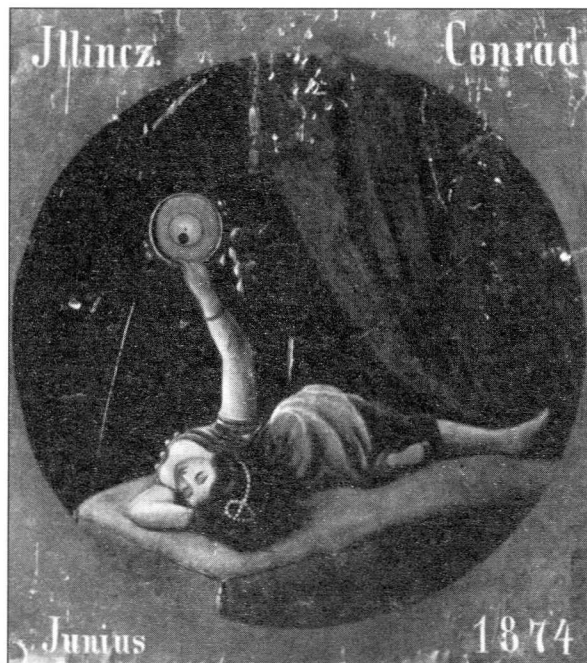
A magyar *koronát* ezután december 13-án ismét két *koronaőr*, nevezetesen az öreg Zichy gróf és Erdődy gróf kísérte vissza Pozsonyba, két század lovasság biztosította egészen Pozsonyig. Az itteni polgároknak is fegyveres őrséget kellett állniuk, amíg a *koronát* kivitték.

Item. Ő Császári Felsége december 30-án délelőtt 9 órakor elutazott, ezzel az országgyűlés is véget ért, berekesztést nyert.

Őfelsége ezen a napon Kismartonba utazott, ott is éjszakázott, és csak másnap folytatta útját Bécsbe.

Ebben az [16]81-es évben kevés, de nagyon jó bor termett.”

19. SZÁZADI FESTETT LÓTABLÁK

HANNS TSCHÁNY

1681 – LANDTAG, KRÖNUNG, LEOPOLD DER I.
IN OEDENBURG*

„Wir sollen auch nicht vergessen die grosse Gnade“
Ferdinand Dobner, 1698

„Item Ihn disen 1681 Jahr, den 22 May. Welches war der pfingstag, vor den heyl. Pfingst Sontag, haben Ihro Kay. Vndt Konig. May. seynen ein Zug gehalten alhier mith seiner Gemahllin, auff den Landt Tag. Da er von der Neustath her, auff Märterstorff ist geraist, dorth hat er das Mit Tagmall gehalten, hernach von Märtersstorff weck auff Schadtendarff, von Schadtendarf ist er durcher auff die... geraist, darselben ist er vnd seyne Gemallin von den Vng. Graffen auff das Schönste Empfangen vndt einer begleitet worten, bey den Wündtmüll Thor, da der herr Burgermaister, mit den Raths herrn hat auff gewarth vnd die Schlissl der Stath wollen vber geben, Ihr May. haben ess ihnen aber gelassen, vnd gesagt sye solten Förnern gute wirth verbleiben, die Burgerschafft hat alle mit Ihren Vnter vnd ober gewehr auffgewarth. Der Ein Zug ist ganz bey der nacht bei Lautern windt Lichtern geschehen, bey den windtmil Thor herein über den blaz. Hin ab gegen den hindern Thor zue vnd bey denselben Thor hinein, vnd Ihn der Georgen Gassen her fier vnd zu den Kloster hin Ihn des hr. Leopolt Nätl seyn hauss. Ihn solchen Hauss ist Ihr May. den Landt Tag Vber gebliben. Ihn werenten Ein Zug seyn die Stuckh vnd Doppelhäcken wacker vmb und vmb Loss geschossen worten, auff den basteinen vnd Zwingern.

Item Ihn Freytag haben Ihr May. drauff geruhet, aber Ihn Sambstag, haben die Vng. Stendte schon Audienz gehabth. Ihn pfingst Sontag, seyn Ihr May. Vor mith Tag Ihn die Michaels Kirchen gefahren, da seyn hoff prediger hat gepredtiget, welche predtig ihn Truckh verhandten ist. Ihn Fromlechnachmbs Tag. Vnd den Sontag hernach seyn Ihr May. In der Einwendtigen Stath Ihn Vmbgang gangen.

Item den 3ten Juny seyn Ihr May. zu dem Pischoff auff Kroissbach zu Gast geraist, alda den See beschauet.

Item, den 4ten Juny seyn Ihr May. auff Wandarff gefahren, dass Kloster zu beschauen.

Item den 10 Juny seyn Ihr May. auff Creuz gefahren Ihms Gchoss. Da Graff Paul Esterhasy, Ihr May Gastierth hat.

Item den 13 Juny dises 1681 Jahr. Ist Graff Paull Esterhasy zum Balletinus erwöhlt worten.

Item den 17 Juny seyn Ihr Kay. May. Mith seiner Gemahllin von hier weck geraist, nach der Neustath zue, bey den Neustift Thor hin auss. Da er abermall zu Märtenstorff Mit Tagmal hat gehalten. Vnter dessen aber seyne hohen Münsteris Theils hier gelassen, die den Landt Tag haben miessen bey wohnen. [...]

* *Hanns Tschány's Ungrische Chronik.* Herausgegeben von Ivan Páur. Budapest, 1858, S. 51-59.

Item den 18 Augusty dises 81 Jahr seyn Ihr Kay. und König. May. mith seiner Gemahllin, widerumben hie her kommen auff den Land Tag. Vnd seyne Raiss von der Neustath hergenomen, auff die Eyssenstath zu, zu den Pälletinum, vnd von Gschlos Mith Stucklössung, auff das Stathlichste Empfangen, vnd hernachmall das Mith Tagmal bey Ihm Ihn den Gschloss gehalten, vndt erst auff den Abendt alhier eingezogen. Vnd hernach hier verbliben biss auff den 9. September.

Item am Tage Marya Geburth seyn Ihr Kay. May. mith seyner Gemahllin zu Fesper auff Wandorff ihns Kloster gefahren.

Den andern Tag Ihn Tieffenwög ist er Rebhiener Jagen geriten da Ihme der Tieffenwäger hieter ein bahr weynbeer hat zue getragen hat er Ihme dar fir einen Ducaten geben.

Item den 9 September ist Ist Ihr May. auff Eberstarff ihn die Jagt gefahren. vnd zwen Tag aussgebliben, vnd widerumben zu ruckh kommen. Vnd hernach alhier etliche Abendt. Ihns Lörchen geiagt gefahren, gegen den Ziegl Stadl. Da die Garn auff den Langäckern seyn aufgericht worten. Vnd alle Tag von den Felth hieter etlichen Burgern ist eingesaget worten, dass sye haben miessen mitgehen, ihn solches geiagt. Worüber der Kay. Oberst Jägermaister. hr. Graff von Nötting. In Namben Ihr May. auff der burger Ihr bitten, so sie haben bey den Lörchen geiagt Lassen brauchen 50 Ducaten ihn Specy vor Ihre bemiehung hat her geben. Welche Hanns Taschner hath ein genomben vnd empfangen, und sich ihn namben aller burger gegen den Oberst Jägermeister gar schön bedanckth. [...]

Item den 16 Septemb dieses 1681 Jahr. ist auff vnssern Stath Thurm, der Knopf vnd Adler. vmb 1 Uhr nach mith Tag hin auff gesezet worten. Vnnd Nach mitternacht zum erstenmall ains geschlagen.

Item den 29 Novemb dises 1681 Jahr Ist hr. Graff Nickolaus Traskowiz. Von den versammelten Vng. Stendten zu einen Judex Curry Erwöhlt worten.

Vnter solchen wehrenten Landt Tag. Haben sich die Evangelischen vnd Calfinischen Stendte zu vnterschiedlichen Mahllen Zertragen dass zum öfftern diese zwen Stendte, nicht auff dass Landthaus seyn gangen, sondern nur die Kartollischen Stendt alleyn seyn gesessen. Dass man hat gar wenig verhofft, dass der Landt Tag. einen gueten Ausgang wirt nemben.

Item den 29 November, hat Ihr Kay. vndt König. May. durch den Bohemischen Hoff Canzler, den Vng. Stendten Referiren lassen. Dass er verlange. dass seyne Gemahllin mit der Vng. Cron. solt gekrönth werten. Wor auff man solche hat von Prespurg. bringen lassen. Durch die Herrn Croon hieter. Vndt ist solche den 5-ten December. Gar herrlich vndt prechtig vmb 4 Vhr nach mit Tag. Durch die Ung. Stendte, vndt hr. Graffen bey den Michaels Thor, herein gefirth worten, welche Stendte vnd Graffen, sich auff dass herlichste auff gepuzet haben, vnd die Burgerschafft ist auch mit Ihren Gewöhr. ein Jedes Viertel mit seynen Fahn, Von Michaels Thor, biss zum hintern Thor. gestandten vnd auffgewarth. Vnd hat man die Cron bey den hintern Thor hinein gefirth, vnd ihn der Kloster gassen her fier. Vor Ihr May. seyner bewohnung, da Ihr May. und seine Gemahlin haben zugeschauet. wie solche ist ihn dass rath haus hin ein gefirth worten. Alwo sye ist durch Cron hieter verwacht worten. vnd solche Cron. den anderten Tag. als den 6. December von Fürsten Balletinum vnd seynen hr. brudern Graffen Eszterházy Verrenz umb halber 4 Vhr. nach mit Tag den Leyten öffentlich gezaiget worten, wie auch ein Schwert vnd ein schöner Rockh, welcher solt des heyl. König Steffany seyn gewesen. Vnd solches alles ist von Rathhauss Sall über dass Fenster her aus gehencket vnd gezaiget auff die gassen herab.

Item ist auch denkwürdig auff zu Schreiben dass den 14 November. dises 1681 Jahr, die Vhr auff den Neyen Stath Thurm, Welche Vhr auch ganz Ney ist. Hat zum Erstenmall Ains bey der nacht geschlagen. Zu Anzeigung dass der Kay. *Leopoltus* der erste dises Nammens ist, die weyl, den andern Tag dass Fest Leopolty ist gewest, Vndt hat man den Kaysser zu Ehren bei der nacht, wie die Vhr hat Ains geschlagen, auff den Stath Thurm ein Schöne Musikh gehalten. [...]

Item Ist hernach ihn disen 1681 Jahr den 9 December, die *Crönung* geschehen, da Vnssers aller genedtigsten Kay. Königs. vnd herrn herrn Leopoltus seyne 3 Ehegemallin, eine Entsprössene auss den hoch fierstlichen hauss Neuburg, ist gekrönth worden Ihn Kloster. ihn der Stath. Da die Thor Vnter dessen seyn verschlossen gewest. Vnd her aussen auff den Blaz, Vor den seyn Thoren über all zwo gumbenier Reiter mit auff gebasten gewöhr dar gestanden, biss die Krönung Vor Vber ist gewest. Vndt der Einwendtge blaz bey den Kloster. ist Voller Muschkatierer gestanden, welche 3 mal haben *Salfy* geben, vnd auch zu gleich die Stuck vndt Doppel Häcken auff den pasteyen vnd zwinger her umb, 3 mal Lassen Loss schiessen. Vndt nach verrichter solcher *Crönung*, hat Ihr May. so wohl Graffen als Vng. Stendte so allhier versamlet seyn gewest auff den Landt Tag. Lassen auff dass herlichste Tracktiren zu solchen Speissen auff Tragen, vndt auffwarten. hat dess kay. *Contelor*, vnd der Vng. Kammer einnember begerth. 150 Junge Burger, vndt Burgers Kinder, vndt andere hibsche Junge Leith. Da man alle Zeith 10 und 10 hat zusammen gestelth, vnd dieselbigen einen Stäbelmaister übergeben. der hat alle Zeith einen gewissen Tisch. mit Ihnen Bedient. vnd auff gewarth, die Vng. Stendte, vnd wie auch die Geistlichen. welche auff den Land Tag hier seyn gewest. haben ihn den Rath haus gessen. welches man dass mal pflaget dass Land haus zu nennen. Die abgesandten von den Stethen haben bey den hindern Thor. Ihn den Arthnerischen hauss gessen, welches das mal man dass grien stiebl nenet, weyln die Graffen selben seyn worthan gesessen. Bei Ihrer Kay. vnd König. May. vnd seyner Gemahllin, seyn bey den Tisch gesessen vnd mit ihnen gegessen dissen Tag. Der Balletinus der Erzt Pischhoff. vnd der Raberische Pischhoff. vnd der Spaningerische vnd fenicianische. Abgesandten. was aber die andern Vng. Graffen seyn Gewest. Die haben Ihr May. Die Speissen auffgetragen vnd auffgewahrth. Bey den Tamissen seyn sye so gesessen. Als der Kay. Ihr hoffmeisterin, neben der Balletinussin oben an. hernach eine Kay. Tamissin, vnd hernach eine Vng. zu diesen Tisch wo die Tamissin ist vnd seyn gesessen haben 24 Burger Speissen auffgetragen, vnd auffgewahrth.

Die Vng. *Cronn* Ist hernach den 13 December widerumb Mit Zweyen *Cron* hietern, als den alten hr. Graff Sitschy vnd Graff Erdtety nach Presspurg gefirth worden, da solche *Cronn*. Zwey gumbenier Reiter haben hinab begleitet Biss nach presspurg. Die Burger aber allhier, haben miessen mith Ihren gewöhr ihn der ordnung auffwarten, wie solche ist wecke gefirth worden.

Item den 30 December seyn Ihr Kay. May. von Landt Tag alhier vmb 9 Vhr Vor mit Tag vort geraist, vndt hat also der Landt Tag ein Endt gehabt, vnd genomben.

Da Ihr. May. disen Tag ist auff die Eyssenstath geraist vnd dort verbliben, vnd den andern Tag erst auff Wyen.

Ihn disen 81gsten Jahr, ist gar wenig weyn gewachxen aber sehr gueth.“

B. DOMINI
CHRISTOPHORI
LACKNERI,

J. U. Doct̄oris,

&

CONSULIS

quondam

CIVITATIS SEMPROVINCENSIS

VITÆ CURRIC

RATISBONÆ,

Typis Johannis Georgii Hofmanni,

—(61)—

hanc ivit plenus fiduciæ, plenus animi ex vitæ benè actæ conscienciâ & sensu illibatæ integritatis.

DISSERTATIO V.

De

Picturis & Epigraphis in Curix parietibus intrinsecus formatis, quibus B. LACKNERUS publici commodi, posthabito proprio s. privato, mutuis consiliis & auxiliis promovendi studium commendare voluit, declamata

à

Leopoldo Artnerò, Nob. Sempr. Hung.

Dux sunt res, A. O. quibus totum hominis officium absolvitur: *DEO servire & Reipublicæ*; quæ nominibus quidem & genere discreta sunt, re tamen ipsâ & usu conjunguntur. Quippe neque DEum rectè colere, qui civilem hanc societatem, ad quam à DEO creati sumus, nihil ad se pertinere putat, neque patriæ benè consulere, qui ullam partem felicitatis ei conciliare sine DEO credit, à quo uno omnis omninò pendet & privatorum & potentum felicitas. Quod equidem, si, quam verum est, quamque facile intelligi potest, tam etiam diligenter & religiosè servaretur, æquabilis se haberet vita, plurimisque molestiis ac miseriis careret, quas inferre solent ei, qui præter propter vitam vivunt, neque temerè quicquam esse arbitrantur, quod tam in promptu sit etiam negligentibus, quam benè vivere. Pudentum id quidem, & naturæ nostræ opprobriosum; sed tanto studiosius noscendum est, homines fuisse infinitos, qui post

ÉRTEKEZÉS A KÚRIA BELSŐ FALAIN KIÁLLÍTOTT KÉPEKRŐL ÉS FELIRATOKRÓL*

*Értekezés, amelyet Leopoldus Artnerus magyar nemes adott elő
a Kúria belső falain kiállított képekről és feliratokról,
melyeket a kölcsönös tanácsok és segítségnyújtások előmozdítására
törekedvén B. Lacknerus ajánlott fel magántulajdona terhére,
a köz javának gyarapítására*

Két olyan dolog létezik, amely az ember minden kötelezettségét jelenti: Istent és az államot szolgálni, amelyek ugyan nevükre és fajtájukra nézve különböznek, de a tárgy és a gyakorlat által összefonódnak. Hiszen Istent sem lehet megfelelőképpen tisztelni, ha valaki – ezt az állami közösséget tekintve, amely végett Isten minket megalkotott – semmit sem tart magára vonatkozóan; sem pedig a hazáról nem lehetséges jól gondoskodni, ha valaki úgy hiszi, hogy a boldogságból egyetlen részt is Isten nélkül nyerhet meg magának. Pedig egyedül tőle függ teljes egészében a magánosok és hatalmasok boldogulása. Ugyanis, ha amennyire igaz és amennyire könnyen megérthető, annyira buzgón és vallásosan lehet az államot megőrizni. Meltányosabb módon élhetné az életét valaki, és a legtöbb azon kellemetlenséget, nyomorúságot nélkülözné, amelyek egy olyan ember számára merülnek fel, aki csak úgy körülbelül éli az életet. Mert nem gondolja senki, hogy ez véletlen: hiszen ugyanannyira nyilvánvaló a pazarlók számára, mint jól élni. Szégyellendő dolog ez és a mi természetünk szégyene, de annál inkább törekedni kell a felismerésére: ugyanis végtelen számú ember volt, aki magas kort elérve halt meg, és akik talán először nem gondolkodtak el azon, hogy egész életüket milyen cél felé tereljék, és hogy milyen kötelezettségeket kellene teljesíteniük. Mennyivel jobb és istenihez hasonlatosabb elméje van egyeseknek, akik – midőn már egész életükön át megtehetik – az emberi közösség megsegítésére törekednek. Az embereket tudniillik egyrészt egymás között a természetes jóakarat, másrészt a jog által szabályozott közösség tartatja össze, amely igen sokrétű, mégpedig semmi sem kedvesebb a társadalomnak, mint az, amely a miénk az állammal együtt minden egyes ember számára. Nem kell annyira törekvőknek lennünk, hogy az államénál hatalmasabb saját szükségletekkel bírjunk: az ember bizonyosan nem a saját maga, hanem az egész világ számára született, és mikor eljön az állam ideje, az emberekre, és nem a pusztára lesz szükség. Így tehát magának az államnak igen fontos, hogy legyenek mindig olyan férfiak, akik az ő fenntartása érdekében semmilyen fáradságtól sem riadnak

* *B. Domini Christophori Lackneri, J. U. Doctoris, & Consulis quondam Civitatis Semproniensis, Vitæ curriculum.* Szerk. Iohannes Fridelius. Ratisbona, 1714, 61–75. l. alapján. V. értekezés. (OSZK, App. H. 2396)

vissza. Valójában ugyanis nagy és magasztos dolog az államot szolgálni, és az államügyek intézésében forgolódni, még hozzá úgy forgolódni, hogy a közhasznú ügyeket a saját ügyeinkhez és saját kényelmünkhöz képest előrébbvalónak ítéljük, ez ugyanis különleges és teljes egészében isteni dolog. Emberek vagyunk oly módon teremtve, hogy úgy gondoljuk: akkor fizetünk másoknak, ha nekünk is fizettek minden más részről; és igen ragyogóan az államról is így vélekedünk: méltóak vagyunk rá, ha a számára összegyűjtött nagy értékű adományokból nagyobb részt a saját gazdagságunk és kényelmünk javára származtatunk át. Innen ered sok államban a következő panasz: *Közemberként szűkölködünk, magánemberként gazdagok vagyunk.* Ó mily ritkán fordulnak elő és mily kevesen vannak az államnak olyan irányítói, akik elhanyagolván saját kényelmüket egyedül az államügyet és annak hasznát keresik, akik minden gondolatukat az állam gyarapítására fordítják! Bizonyára többeket találsz, akik pazarlóak, és ha másokat kellene támogatni, akkor zsugorítók és szűkmarkúak, ezzel szemben, ha meg kell szerezni valamit, mindenki számára ártalmasak. Hogy ez mennyire gyalázatos bűn az állam ellen, és mennyire ellentétes az isteni és az emberi tanítással, azt egy kevésbé be szeretném mutatni.

Valójában az emberi közösség soha nem képes sokáig sértetlenül fennállni, midőn a hasznát, amely mindenkié kell, hogy legyen, minden egyes ember a saját maga számára ragadja el. És mi van akkor, ha szétzilálja a jogot és a törvényeket, amennyiben Istent, a hitszegés és az igazságtalanság megbosszulóját megtagadja, a Kúriával szembeni becsületességet, szemérmét, tiszteletet elveti a saját kényelmét kivéve. Aki erre vágyakozik, az áruló, akinek irányításával nem lesz a bírói székekben semmiféle méltányosság és igazság, a büntetésben semmilyen komolyság, a tanúkban semmi szavahihetőség, az ítéletekben semmiféle ráció és a vallomásoknak sem lesz semmi súlya. És ez a szörnyűség szerezhette széket a Kúriában. Távozz innen bűn! Vajon van-e abban az emberben ítélőképesség, aki a vagyont bámulja? Vajon elvárható-e megfontoltság a mérlegelésben olyantól, akinek lelke a vagyon felhalmozásáráért ég? Vajon helyezhetünk-e bármi bizodalmat abba az emberbe, aki elutasítja a közjót azért, hogy mohón törekedhessen a saját hasznára, és semmit sem ismer, ami méltányos és törvényes lenne? Így tehát méltán érdemel megvetést az, aki hajózás közben inkább magát, mint a hajót akarja sértetlenül látni, és így a haza és az állam válsága esetén többet törődik saját magával, mint a közjóval. Mondd te *Valerius Maximus*, vajon örökké ilyen rangban állhat? Mondod: *ahol magának csak azt a minimumot követeli a pénzvágy. Ez miért igaz? Mert kétségtelenül így van: akitől távol áll a haszonra való törekvés, attól távol áll a bűnözésre való akarat, és a család ürügye is!* Óvakodj, igen jeles Kúria, az ilyen férfitől: mert eladható és az államot is eladhatóvá teszi! Mondom: óvakodj! Esküt tett, de esküjében nem lesz állhatatos, tanúbizonyságot tett, de azt hozzáírta a saját kényelméhez! Nem a Királyt, hanem a „pénzkirálynőt” imádja, nem az állam, hanem a házi vagyona gyarapítására és növelésére törekszik.

VAGYOK, HOGY HASZNÁLJAK.

Ez a felirat volt egykor a Kúriában, amelyet LACKNER vésett egy domborműre, és amely egy gyertyatartóba helyezett égő fáklyát ábrázolt. Leginkább ezzel akarta figyelmeztetni azokat, akik az állam hajójának evezője mellett ülnek és kormányrudját tartják: akik az állam fényének lenni, akik előre világítani és másokat szolgálni tartoznak, még hozzá nem az állam java ellenére. Mivel ismeretes: nem a magunk, hanem a haza, a szülők, a vérrokonok és más barátok számára születünk, akik jog-

gal követelhetik, hogy ahányszor szükséges, annyiszor adjuk vissza a tőlük magunk számára összegyűjtött javakat; magunkat egészen az államnak adjuk, és neki szenteljük mindent, ami a miénk. Mivel ezt megmérgezni senki nem tudja, egyrészt jobb a magánvagyon által cselekedni, másrészt szerencsés az állam: ennek felforgatásával ugyanis azt, aki magándolgaira nézve jól áll, semmivel sem lehet jobban tönkretenni. Illik tehát szerfelett a haza bármely ragyogó polgárához, hogy az államért nélkülözze a saját nyereségét, lemondjon a saját gazdagságáról, saját munkájával fáradjon, ennek kényelmetlenségeit elviselje, sújtasson csapásaitól és hányódjon a viharokban, és semmiképp se utasítsa vissza, hogy életét és becsületét erre fordítsa. „Fonákul hangzik” kiált fel talán valaki: vajon úgy használjak másoknak, hogy saját magamat elhanyagolom, és magamnak kárára legyek? Úgy szolgáljak, hogy teljesen tönkremenjek, életem hatalmas gyertyája elégjen, és visszakergessenek a semmibe? Inkább a nyugalmat használom ki és magam számára a magamét, élni fogok és a családi ügyekkel törődöm majd, amely minden derék embernek szívügye kell hogy legyen, különösen ezekben az időkben, mikor mindenkinek annyi hitele van, ahány pénzesládával bír, és nem gondolják róla, hogy az állammal törődne, ha maga számára a magáéről nem gondoskodik. És mely veszélyek, mely árulások, mely gyalázatok nem fenyegetik az állam ügyintézésében forgolódókat? A nyugalom vágya miatt ettől eltávolodni: tudatlanság; a sajátjai iránti szeretete miatt innen magának elvonni: igazságtalanság. Úgy tartják: a gyáva és megtört lelkű embereket távol kell tartani ettől a kormányzástól azért, mert visszariadnának a veszélyektől és a kellemetlenségektől. Mert ha a hajó kormányosa ugyanezen a módon kezd gondolkodni, akkor megbízhatatlan lesz, ha bajok és veszélyek közepette kell navigálni; nagyon bizonytalanok lesznek azok, akiket mindenfelől szelek és viharok fenyegetnek. Mert ha ily módon kezd gondolkodni a háborúban a hadvezér, kétes lesz a háború kimenetele, mindkét fél számára egyenlő a veszély, a közeljövőben igen nagy lesz a válság, és közel lesz a halál: mi fogja megakadályozni, hogy annál kevésbé hajózzon bárki a tengeren, és szabadságukat a közkatonák ne álmokra és a hadvezérek nélkülözésére építve tartsák szemmel, és végül is mindenki a földigilisztához hasonló gyáva és haszontalan életet éljen? Eljön az államnak az az ideje, amely távortartja innen a bölcséket és a jókat. Az államférfi, ATTICUS, mikor megnyíltak számára, még a hála és a méltóság mellett is visszautasította a tisztségeket. De mi okból? *Azért – mondja Nepos –, mert nem lehet az ősök szokása szerint sem kérni, sem megkapni valakit – a törvényeket szolgálva – a mértéktelen nagyravágyás megvesztegetésével, sem pedig elküldeni nem lehet az államból, miután a városállamnak megromlottak az erkölcei.* És ez az, amit más helyen ír, hogy ugyanő nem lustaságból, hanem meggyőződésből menekült el az állam kormányzása elől. Jóval romlottabb az állam, ha annyira elfoglalták a rosszak, hogy nem jut hely a jók számára, ha segítségre szorul, vagy ha van is valaki, nem hallgatják meg, amit a veszélyben vagy a válságban mond; ez annyira hasonló, és egyenlő mértékben veszélyes, mint a partról megoldani azt, amikor az egész tenger a viharoktól háborog. Eközben mégis, aki a hazát valóban szereti, soha semmilyen fáradságot nem utasít vissza az ő üdve érdekében, semmi nehézség nem töri meg lelkét, a sors semmilyen fordulata, vagy csapásától való félelme nem rázza meg, semmilyen viszontagság vagy szerencsétlenség miatt nem bukik el, viszont magát a halált megveti. Például szolgálnak: a spártai *Démokritosz*, *Arisztidész*, *Themistoklész* és mások, akik a száműzetés miatt azoktól a dolgoktól kényszerültek elfordulni, amelyekre igen ragyogóan méltók voltak, mégis inkább a közjót akarták előmozdítani, semmint személyes sérelmeiket megbosszulni. Megerősítették azt,

amit a bölcsek egy emberként állítanak: *kívánatos, hogy számunkra az állam és a haza drágább legyen, mint saját magunk*; bűnnek kell számítani, ha valami magánügyet előrébbvalónak tartanánk, mint az egész államot. Szem előtt kell ezt tartani: A NÉP ÜDVE legyen A LEGMAGASABB TÖRVÉNY! És mi indította arra *Kodroszt, az athéniak királyát*, hogy magát önként az ellenség csapatába vesse, és magát megöltesse? Az állam iránti szeretet, mivel Apolló jóslatának ismerője volt; azaz nagy és gyászos háborút fognak viselni, hacsak meg nem hal a király. Milyen ok állt fenn, hogy *a spártaiak törvényhozója, Lükurgosz*, önmagát önként száműzetéssel büntette, lemondott vagyonáról és javairól? Az állam iránti szeretet, mert látta, hogy az állhatatlan és hajlítható népet vezetni más eszmével nem lehet, hacsak nem esküvel, nehogy valamit törvényeiben megváltoztasson azelőtt, hogy ő hazatért volna. Mi üzte *a római Curtiust*, hogy üdvössége minden reményét elvetvén lovasként szakadékba vesse magát? Az állam iránti szeretet, mivel tudta, hogy az állam halála bekövetkezik, hacsak meg nem hal egy bizonyos római nemes. Ennélfogva *a Deciusok* családjában ugyanott, ugyanis az atya a latinokkal, a fiú az etruszkokkal, az unoka pedig Pürrhossal harcolván magukat az ellenség dárdái elé vetették: mivel magánügyeiknél többre becsülték a közügyet; ez igazolja, hogy igaz, amit a költő állít: EDES ÉS SZÉP DOLOG A HAZÁÉRT MEGHALNI. Ó SZERENCSES A HALÁL, MELY A HALÁLÉRT ADÓS A TERMÉSZETNEK, LEGJELESEBB DOLOG MEGHALNI A HAZÁÉRT! Ezeket a szavakat, melyeket LACKNER mondott igen méltón, és amelyeket felírtak a Kúria falára, minden polgárnak alaposan meg kell fontolni. Bizonyosan nem lehet nagyobb és hálásabb feladatot elvégezni és nyilvánvalóbb kegyességet gyakorolni, mint hogy valaki tanáccsal, hittel, és ahol szükséges, életének eltékozlásával a haza megsegítését nem utasítja vissza, hogy az egyik vagy a másik ember halálával mindenki életét és üdvét megőrizze. Dicsérendő az is, ha valaki az ügyeit és a számvetéseit úgy szervezi meg, hogy mindig legyen pénz a ládjájában, nincsenek rákényszerülve, hogy féljenek a perrel fenyegetőktől, vagy az árverési tisztségviselőktől, sem arra, hogy késleltető mentességhez folyamodjanak, mivelhogy a Szentírás pogányainál alávalóbbnak ítélik azokat, akik a saját vagyonuk iránt semmilyen gonddal nem viseltetnek. Valójában jól lehet *Tantalosz* és *Pelopsz* pénze, *Croesus* és *Crassus* gazdagsága kiegyenlíti a magánosok vagyonát, annyi van nekik belőle, hogy úgy tűnik, a Pactolus az ő házukban folyik, de vajon ezek mely veszélytől menekültek meg és szabadultak volna fel, ha az állam nem állt volna fenn épen és üdvösen? *Ha valamilyen tűz üt ki egy házban, nem azok, akik benne gyötrődnek, hanem inkább a nyugtalanzkodó szomszédok gyürkőznek neki buzgón a munkának, nehogy a tűz elharapózzon*. Tehát miért ne minket érintsen az állam gondja, amely mintegy közös otthonként mindazt magában foglalja, amelyek által ennek az életnek a boldogságát megítélni szokás, és amely megőrzésével ugyanis a magánügyek és a vagyon is sértetlenül fennmaradnak? Tehát mely gondok üzik azt, aki azzal fárad, hogy a saját alárendelt dolgait tartja szemmel igazságban, békében, a dolgok bőségében, mily nehézségeket tapasztal, mily fáradalmat és kellemetlenségeket taroznak magukra venni, akik a hatalmat másokban birtokolják, ki nem látja? Illő, hogy az ő fáradságuk a nép nyugalma legyen, az általuk vállalt veszélyek jelentsék ennek biztonságát, az ő virrasztásuk jelentse ennek az államát: ezekkel viszont nem ritkán a gyors, korai, szomorú öregséget, különféle betegségeket és végül magát a hirtelen halált idézik elő. És nem tudom, mely tévedés kapcsán látják meg a halandók nem ritkán beteg szemeikkel ezt a méltóságot. Ugyanis annyira a tisztségeket és a szerencsének ezt az egész külsődleges készletét tartják szemmel, hogy nem érzékelik, mennyi fáradság és nehézség rejtőzik ezek mögött,

melyek miatt nyomorultul gyengül az erejük. A méltóságoknak nem annyira a tisztéségek, mint inkább a terhek megnevezése szolgál címként. *Lucius, a rómaiak legbölcsebbje*, akinek midőn a szenátus elrendelte a diadalmenethez legméltóbb tiszteletadást az ellenségtől visszaszerzett igen gyors győzelemért, ő megtagadta a diadalmenetet; viaszból készült szobrát pedig ráhelyezte a diadalszekérre és mindenfelől égő tűzzel meggyújtotta, amely hevével azt lassanként felemésztette, hogy minden ember emlékezetébe ezzel az igen méltó tettel belevésse, senki sem alkalmas annyira egy ilyen méltóság igen magas tisztelettségére, mint ő, ki nemcsak, hogy magát az embert nem ékesítette, de még el is pusztította. Valószínűleg erre mutatott ujjal LACKNER, mikor többek között ezt a szellemes mondást íratta fel a Kúriára:

AZ EMBERI ÉLET, MIKÉNT A VAS, A GYAKORLATTÓL ELKOPIK;
DE SZÉPEN RAGYOG.

Tudniillik lomhasággal, hasznosság és tevékenység nélkül létezni: ezt a nemkívánatos dolgok közé kell számítani: viszont dicsőséget nyer az, aki örökké tevékenykedik. A folytonos használattól a vasgyűrű elkopik, de mind fényesebbé válik. Jóllehet a szolgálatban, amellyel az államnak tartozunk, sok nehézséget kell felvállalni, viszont annál több a kilátásba helyezett dicsőség: sok nehézséget kell békével tűrnünk, és végig kell szenvednünk a fáradozásokat; de ezekért cserébe örök jutalmat kapunk. Sok veszélyen kell felülkerekednünk, de ezzel magát a halandóságot kell megtámadnunk. És miként *Pedaretus* egykor, midőn az ellenségtől begyűjtötte a jelvényeket, valakinek ezt válaszolta: *Nagy az ellenség száma, mondta, de annyival több dicsőséget szerzünk, minél többet megölünk.* Az a mű, amelyet más egyéb vázlatokkal együtt megrajzolt a mi LACKNERUNK, egy szerfelett kiszáradt alak, kardnak és könyvtekercsnek támaszkodik, kiemelkedő és viruló gabonaszárakkal és kalászokkal van körülvéve. Ehhez tette hozzá a feliratot:

A HALÁL UTÁN ÉL A VIRTUS.
*Minden dolgot a halál után tesz nagyobbá az utókor,
a temetés által jön nagyobb név a szánkra.*

Ezek közül az a leghatalmasabb, aki mindkét művészettel, tudniillik az irodalommal és a fegyverrel is az állam segítségére lehet. Így van ez: ne áhítozzunk aranytól bíborló vagy színesen ragyogó bronzszoborra, az olimpiai koszorúra, vagy bármi ehhez hasonlóra, ami nagy dolognak látszik. Ugyanis ez idővel elmúlik, elenyészik és feledésbe megy; egyedül a virtus az, amely ragyogó és soha el nem múló dicsőséget hoz, úgy, hogy sem az öregségtől nem pusztul el, sem feledés által nem enyészik, nem hervad, de mindig friss és viruló dicsőséget fog őrizni. A mi LACKNERUNKNAK oly nagy tehát a dicsősége, dicsérete oly mértékben virágzik, oly bőséges munkája gyümölcse, amelyeket igen termékeny vetésből: a dicsőség és a dicséret alapanyagából készített elő magának nagyszámú és nagyszerű tetteivel és erényeivel, míg élt, hogy halhatatlan lesz minden ezután következő nemzedék emlékezetében. Tisztségviselő volt, aki a szolgálat teljesítésében és elfogadásában is igen felkészült volt, ráadásul távol állt tőle a megvesztegethetőség és saját kényelme. Bírói tisztséget töltött be, miként ez bizonyosan ismeretes volt róla, aki nem tűrte, hogy az ítéletben többet számítson a kedvezményezettek méltánytalan vágya, mint a mellőzött és kesergő emberek jogos panasza: és ez úgy volt, hogy mindenki törvény előtti védelmét és ügyesét önként

magára vette, végigvitte, és ítéletet hozott, ugyanő mindenkinek a legnagyobb patrónusa és bírója volt. Tudta, hogy az igazság nem lehet eladó, és tudta, hogy ostoba, fonák, mert ha a díjat nélkülözné, arannyal vásárolnák meg, ha az ítélezésben többet nyomna latban az arany súlya, mint a bírói ítélet méltányossága. Ugyanis az igazság súlyának kell a legsúlyosabbnak lennie: mégis megtörténhet eközben, hogy a bíró ítélete a mérleg azon serpenyője felé hajlik, amelyben több az arany, mint a méltányosság. Aki a bűnök megítélésében a gazdagok és nemesek hatalmától úgy megriad, hogy a bűnelkövetés tekintetében az ítélethozatal során bírói önkény miatt elragadja a vádlottak szabadságát, az valójában önmagát keveri bűnbe azáltal, amitől a többieket megszabadítja, és míg az alantas ítélettel a bűnt elleplezi, ugyanannak a bűnnek önmagát teszi meg bírójául és vádlottjául. LACKNER ítéleteiben uralkodott a romlatlanság, bírói fórumán az igazság; az ártatlanokat ártatlannak tekintette, a bűnösöket gonoszsággal vádolta, és nem volt hasznára ezeknek a gonoszok iránti dühe, sem pedig amazoknak a védelemben való kedvezés. Ez az igen bölcs férfiú nem akart nem tudomást venni a büntetlenséggel táplált bűnökről és a romlott, elveszett emberek arcátlanságáról; arról, aki elpalástolja az igaz emberek ártatlanságát, aki megkíméli a bűnösöket; arról a tisztségviselőről, aki ugyanazokat a bűnöket követi el, amelyeket elutasít az alávetettekkel szemben, arról, hogy sok gáztettet távol tartanak a börtönök mocskától, a kard és az akasztófa szigorúságától, és amely tettek végül felforgatnák az államot, hacsak nem alkalmaznának kevesek számára igen komoly büntetést. Ó boldog város! Ó boldog polgárok, akiknek Isten oly kormányzókat adott, kik úgy gondolják, hogy a kétséges ügyek tanácskozásában semmit sem tárgyalnak szeretetből vagy kedvezésből, nem hallgatnak el semmit félelemből és nem titkolnak el semmit a lélek egyéb más zűrzavarai miatt. Bennük a régi hit, a tisztaság, a feddhetetlenség legfénylőbb nyomait figyelhetjük meg. Nem lehet ugyanis meglátni az igazságot ott, ahol az érzelmek uralkodnak, és semmilyen időben sem lehet olyan embereket találni, akik egyszersmind engedelmeskednének ezeknek; mert tisztán látják, hogy mi igazságos, mi méltányos és jó. De ez olyanokkal esik meg általában, akik egy dolgot figyelnek meg valamely más dolog helyett, mert hozzászoktak, hogy a dolgok megzavart szemeik előtt történnek. *Mert ha saját magunkat – mondja Cæsar a legátusokhoz és a centuriókhöz intézett beszédében – a köztársasággal együtt sértetlenül szeretnénk látni, akkor az ő megőrzésében, gyarapításában és ékesítésében ne saját érzelmeink ragadjanak és vezessenek minket, hanem igaz hittel és kegyességgel tartozunk azt erőssé tenni és segíteni.*” A venetusoknál a szenátorok között dicsérendőnek tartották azt a szokást, hogy amikor összegyűltek a Kúriában a közügyek megtanácskozására, szokás volt ajtó előtt letenni minden személyes ellenségeskedést és vetélkedést, ahogy – S. Marcusnál – mondani szokták, hogy lelkük mentes lehessen a privát érzelmektől a nyilvános tanácskozásokon. Mert erre akar figyelmeztetni az elegáns és kegyes felirat a bonni törvényhozó Kúrián, amely megtekinthető egy táblán, aranybetűkkel felírva: *Bármely szenátor vagy is, aki a Kúriába hivatalos ügyek miatt belépsz, ez előtt az ajtó előtt dobd félre minden privát érzelmeket: haragot, erőszakot, gyűlöletet, hízélgést, személyedet és gondodat rendeld alá az államnak; ugyanis ahogy másokkal méltányos és barátságos leszel, úgy fogod Isten ítéletét is elvárni és megtartani.* Az aragóniaiak királya, Alfonsus szokta mondani: *Ha valakinek osztályrészül jutott, hogy olyan időkből születhetett, mikor a római állam virágzott, és hogy magát a Kúriával szemközti JUPITER POSITORIUS templomot megépíthette, mielőtt a szenátus és az összeírt atyák elé járult, itt letette a gyűlöletét, szeretetét, és minden privát érzelmét.* Ezt említi: Camerarius. De ki tartja szemmel a pol-

gárok között ily módon, hogy a haza előjárói igazságosak és méltányosak-e? Keveset mondok: ahogyan ISTENNEK hálát adnak a halhatatlanok, és örökké vágnak épek és sértetlenek lenni, úgy a jók végül megfontolják, hogy az egyes polgárnak mi a kötelessége saját hazájában, lefektetni és megőrizni az államban – amelyhez mindenki hozzátartozik – mindent, kötelességnek és nem érdemnek megítélni, amit érte magára vállalnak; mivel ezt úgy hozták létre, hogy semmit sem szabad elvárni a közhaszon és nevének halhatatlan emlékezetén kívül. Akik másképpen cselekednek és éreznek, AZOK ELLENSÉGES ÉRZELEMMEL VISELTETNEK AZ ÁLLAM IRÁNT, és míg természetlől fogva polgárok, akaratauk szerint viszont ellenségek, a szó ellenségei és eszközök, utálatosak, igen gyalázatosak, ama eskü megsértői, amellyel magukat az isteni akarat iránti félelemből az állam számára lekötelezik. Nem annyira azok, akik a szenátusban vannak, ugyanis nekik kötelességük tisztességesen eljárni, a jogot mindenki számára egyenlő módon, az egyes személyekre tekintet nélkül kimondani, és amennyire tőlük telik, szolgálni. De az állam többi tagjai, akik úgy tűnnek, hogy rájuk tartozik a közjó gyarapítása, és Tacitus helyett mindenben felhozhatnám a mi Antoniusainkat, akiknek a nyelve gyakran esküdött, de a lelkükben esküszegők voltak, akiket semmi sem nevet ki inkább, mint Lüszaandrosz vagy Dionüsziosz ezen mondása: *A fiúkat úgy kell behálózni, mint a férfiakat az esküvel.* Kitérnék egyúttal Severusra, aki egyedül minden halandó között a leginkább kész volt szerelmet színlelni, nehogy bárki is kételkedjen az esküje megszegésében, és úgy követelte szokása, hogy messze másra volt kész szavaiban, mint amit rejtve szívében viselt – miként ezzel a kiváló dicsérettel Herodianus méltatta. Ezzel szemben kiemelném a hűséget a szavakban és a tettekben, amely által a többi erény is fényt kap, és amelyek nélkül viszont elhomályosodnának: s egyszersmind előhívnám az ősök legszentebb emlékezetét, amelyekről Cato Censorius ezt mondta: *Semmit sem lehet csak úgy, üres szavakkal megígérni, hogy hűséggel alá ne támasszák és tettekkel ne szentesítsék a szavakat.* Az eskütételben semmilyen bilincs nem akarhatta volna szigorúbban hűségre kényszeríteni a rómaiakat, ezt megszabják a tizenkéttáblás törvények, megszabják a szentségek, a szövetségek, a censorok gondossága, akik úgy ítélik meg, hogy semmilyen más dologban, mint az eskütételben, nincs nagyobb súly és nagyobb lelkiismeret. Ha valamely külső hatalomnak nagyobb jelentőséget tulajdonítottok, tanácsolom, hallgassátok meg Polübioszt: *A görögöknél, ha valaki közpénzzel foglalkozik, vagy csupán egyetlen talentumot is rábíznak, tíz nyugtát adnak neki, ugyanennyi pecsétet, dupla ennyi tanút, hogy hűségét megőrizze, és ne tudja megszerezni azt. Ugyanezt a rómaiaknál, midőn a hivatalokban és a követségekben nagy mennyiségű pénzzel foglalkoznak, egyedül az eskü adott szava biztosítja. És míg másoknál ritkán találnak valakit, akinek a nyilvánosság előtt tiszta a keze, és az ilyen fajta büntől mentes, a rómaiaknál igen ritkán történik meg, hogy valamely sikkasztás nyilvánvalóvá váljék.* Tisztelem P. Scipio Africanus Maiort, aki nemcsak hogy a karthagóiak fegyverszünetbe vetett bizalmát, de még a népjogot sem sértette meg a követeikkel szemben; ugyanis az elé járuló követeiket sértetlenül bocsátotta el, és nem tanúsított sem a római nép intézményére, sem a saját erkölceire nézve ellenük semmilyen méltatlan cselekedetet. Összehasonlíttam a többieket az összehasonlíthatatlan hőssel: Sigismundus uralkodó – Aeneas Sylviusnál – mondta, hogy inkább eldobja magától a legnagyobb dolgokat, mint minthogy tisztség viselésével eldobja a hűséget és a hírnevet – egyetértvén ugyanis Liviuszal, aki ezt mondja: *A hírnév és a hűség nagyobb a kárt okoz, mint hogy azt megítélni tudnánk.* Valójában ugyanis igen kevés olyan nyílt és igaz embert találunk a városban, akiknek a szavaival – a köz-

mondáshoz hasonlóan – fel lehet építeni egy tornyot. A legtöbb ember számára úgy tűnhet, hogy az eskü könnyű dolog, de amikor mindenféle teherrel súlyosbodik, istennek bűn, embereknek gyűlöletes. Mennyien ítélik meg úgy, hogy elég nekik, ha valamely akadály elől kiutat találnak, amellyel úgy értelmezhetik, hogy azonnal felszabadulnak az eskü alól. Ó hiúk! Ugyanis bizonyos, hogy a csalárdság széttépi, nem pedig feloldja a hamis esküt. És mit várhatnak, hacsak azt nem, hogy minden istenek haragra gerjedjenek, akiknek akarátát kijátszották? Bármilyen művészi szavakkal is, ha esküszik valaki, ISTEN, aki a lelkiismeret tanúja, úgy fogadja ezt, ahogy az érti, aki esküszik. *Nehéz a hamisan esküdő embernek becsapnia az isteneket – mondja Pausanias –, a hamis esküt megbosszulják, és olyan végkimenetelben részé- sítik, amelyet királynak és saját fejedelmeiknek szánnak.* Mindenkinek meg kell fontolnia, aki kötelességgel tartozik a saját hivatalának, hogy az esküvel előre elkötele- zik magukat, ne tanúsítsanak engedékenységet azokkal szemben, akik az ő kegyes és szívélyes tanácsait megvetik, akik semmibe veszik az atyai intéseket, akik sem az észnek, sem a vágyaik buján tenyésző kívánságait egy bizonyos norma felé irányí- tónak nem engedelmeskednek; akik megígérik, hogy a közjó érdekében fognak vitor- lát bontani, mégis inkább a saját kényelmükkel, mint a közjóval törődnek, és elfeled- keznek arról, amire a bölcsök figyelmeztetnek, azaz, hogy nyereszkedésre használni az államot nemcsak hogy rút, de bűnös és hitszegő magatartás is. Mondom, meg kell ezt fontolniuk azoknak, akik a név tekintélyét és hírét szidalmakkal rágalmazzák, és sehol nem szégyenkeznek. Amikor ennek sértetlenségéért és üdvéért fogadalmat ten- ni, és minden cselekedetüket a kedvező előjelek szerint folytatni tartoznának, mérge- zett élcelődést, tüskés szurkálódást okádnának ki szájukon, ezek az államra és a Kú- riára nézve legméltatlanabb fekélyek! Mert erre az elátkozandó gaztetre oly mérték- ben ragadtatnak el azok, akik nem uruk önmaguknak, hogy azt mondják, rájuk semmilyen törvény nem vonatkozik, és a kérkedő érzelmeiket, mint valami áradást, nem tudják elfojtani, sem megzabolázni. Ha valakinek a lelkében harag van, bárki le- gyen is az, nem fogja látni? A harag vak. Ha vágyat táplál is, bárki észrevenné? A vágy tudatlan. Ha valaki gyűlöletet akarna helyesen és igazságosan? A gyűlölet mindent megvet, ami emberi és isteni, hogy azt magának követelje! Hallgassuk meg *Senecát: Jóllehet az igazság ott van szemünk előtt, mégis szereti, és gondolzza a vétket, ám rá- bizonyítani nem akarja, a rosszul induló dolgokban tisztességesebbnek látszik szá- mára a csökönyösség, mint a bűnbánat.* Látjuk ezt mi magunk is, és ebből a tapaszt- alatból tanulunk, mert ha a füst szemeinket elborítja, azokat egyfolytában ingerli, fájdalmat okoz és zavarja a látást, és ráadásul úgy következik be, mikor a lélekben ezek az indulatok felkelnek, hogy mindenekelőtt megtámadják az egész lelket. Majd sötétséget terjesztenek el az észben és az ítéletben, az intézkedések megtanácskozat- lanok lesznek; amit fel kell oldani, fel nem oldottaknak tűnnek majd, melyek rút dol- gok, azokat a legtisztéletreméltóbbaknak ítélik meg. Úgy fognak kitűnni ezek az igen rossz tanácsadók, ahogy földre rogy az esküvel megerősített hűség, valóban hosszú ideig virulnak majd, és ha a maradék bizalmat magának akarja megszerezni majd a hivatal, szükséges, hogy a többi bizalmat visszaadja. A jó hivatalnak jó alárendeltjei lesznek, és saját dolgaik, illetve maguk között forgolódnak majd, akármerre is kíván- ja a parancsoló üdve. Ó boldog kétfogatú szekér! Amely összeköti oszthatatlan köte- lékkel a bizalmat, melyet a magisztrátus a polgároknak visszaad; a hittet, amellyel a polgárokat őrzik és megkötik, és mondom, az urat és az alávetettjeit egymás között összekötik. Tiszteli tehát a hivatal a bizalomnak ezt a tisztéletreméltó akarátát, amely ígéretét, segítő jobbát, mint az emberi üdvösség legbiztosabb zálogát mutatja

fel, és kezét fog, ha ezt boldogan kívánja. A hit, a bizalom ugyanis az emberi nem legszentebb java, amely nélkül semmi hatalmat nem erősítenek meg, semmilyen hatalom sem áll szilárdan. Mi nagyobb dolgot jelent az igazság, mint az ígéretért helytállni? Ez az isteni akarat felgyújtja a fényt a mágisztrátus alárendeltjeinek lelkében. Az államok megalkotója: ISTEN, a béke és az egyetértés ISTENE, aki szoros kötelékkel úgy kötötte össze azokat, akiken uralkodik, hogy minden szavukat, tettüket, gondolatukat úgy irányítsák, hogy azzal a közösségnek használjanak, saját hasznukat, amelyeket mindig a lehető legkevésbé vittek a közösségbe, minden vagyonukat a közös mögé helyezték, és nem másként születtek erre a jóra, csak hogy az állam és minden jó ember kívánságainak eleget tudjanak tenni.

Dalloul Zaynab fordítása

DISSERTATIO III.

De

Lemmatibus utriq̄ue portæ Civitatis interioris, & Curiaë forinfecus à LACKNERO adscriptis, quibus, quænam vera sint civitatum munita, indicare voluit, pronunciata

à

Michaele Pamero, Nobili Sempron. Hung.

SOcratem ferunt dicere de Archelao, Macedonum Rege, solitum fuisse: *Sumptus eum maximos in domum suam facere; in se verò nihil expendere: atq̄, inde fieri, ut multi longinquis è regionibus illius videnda gratiâ veniant: Archelai autem causâ nemo in Macedoniam proficiscatur.* Et Athenienses suos Demosthenes reprehendit, quod urbis suæ esse in eo positam felicitatem existiment, si tectoriis propugnacula inducantur, via reficiantur publica, fontes extruantur, incrustentur parietes, id genus alia curentur. Neque fanè res illa publica atque civitas fortunata censenda est, in quâ mœnia stant, mores corruant, aut interitu vel centuplex eam vindicare murus potest, ex quâ, ut Comicus ait, vitia non exulant. Verùm enim verò non idcirco & sedium & ædificiorum tam publicorum quàm privatorum cura abjicienda, aut horum ruinâ deformanda civitas est. Prohibet honestas, vetat utilitas, interpellat etiam rationis expertium animalium exemplum, quæ foveas, latibula ac lustra sua, cum ad necessaria paranda, tum conservandam vitam commoda quærunt. Et idem Demosthenes, qui non existimandam esse fortunam civitatis exstructionibus splen-

PAMER MIHÁLY

ÉRTEKEZÉS A BELVÁROS ÉS A KÚRIA KÉT KAPUJÁRA ÍRT FELIRATRÓL*

*Értekezés a Lacknerus által a belváros és a Kúria két kapujának
külső felére írt feliratokról,
melyekkel azt kívánta bemutatni, mik a városok valódi védfalai.
Előadja Michael Pamerus, soproni magyar nemes*

Szókratész állítólag azt mondogatta Archelaoszról, a makedónok királyáról: *Hatalmas vagyont költött palotájára, magára viszont semmit sem vesztegetett. Így esett, hogy sokan jöttek távoli vidékekről Makedóniába, hogy megcsodálják a palotát, Archelaosz miatt viszont senki sem jött. Démoszthenész pedig azért korholta az athéni polgárokat, mert azt gondolták, államuk boldogulása azon múlik, ha festményekkel látják el a bástyákat, állandóan javítják a közutakat, kutakat építenek, márvánnyal borítják a falakat és más efféle tevékenységekkel foglalkoznak. És valóban nem mondható szerencsésnek az az állam vagy város, ahol a falak állnak, az erkölcsök viszont megbomlanak, vagy ahogyan a pusztulástól száz fal sem tudja megvédeni azt a várost, amelyből, miként Comicus [Arisztophanész?] mondja, nem számúzik a bűnöket. Ugyanakkor nem szabad elhanyagolni sem a középületeket, sem pedig a magánházakat, vagy ezeknek romjaival elcsúfítani a várost. Megakadályozza ezt a tisztesség, tiltja a hasznosság, és ellene szól még a józan észnek hiján levő állatok példája is, amelyek kényelmes vermetek, odvakat és barlangokat keresnek, hogy szükségleteiket biztosítsák és megvédjék életüket. Ezért Démoszthenész, noha úgy vélte, hogy a város sorsa nem ragyogó épületektől függ, mégis nagyra becsülte a régi athéniakat, amiért oly sok és nagy díszes épületet hagytak hátra, hogy azok csillogásához az utódok már semmit nem tudtak hozzátenni. Mint ahogy kétségtelenül szükséges a várost falakkal, bástyákkal, sáncokkal és tornyokkal megerősíteni, azonban ha valaki azt hinné, hogy egy város minden ragyogása, minden védelme és minden ereje a házak és az épületek szépségében és nagyszerűségében, kövek felhalmozásában és falakkal való körülvételében áll és rejlik, arról bizonyára azt kellene feltételezni, hogy a magasabb rendű dolgokról igen halvány és bizonytalan elképzelése van. Azok ugyanis némán és élettelenül, egyformán dőlnek romba és épülnek fel: egy hely örök hírnevét és dicsőségét azonban a jeles férfiak dicsőségében és erényeiben kell keresni, amit aztán ők nem ünnepek megülésével, hanem buzgó tevékenykedéssel vagy legalább serény pihenéssel óvnak meg. LACKNER azonban egy másik, és bizony jóval biztosabb oltalmat mutatott be nekünk, mikor gondolatait egyrészt belvárosunk két kapujára, másrészt pedig elsősorban a Kúriá-*

* *B. Domini Christophori Lackneri (...) Vitæ curriculum.* Szerk. Johann Fridel. Ratisbona, 1714, 32-47. l. alapján. III. értekezés. (OSZK, App. H. 2396)

ban elhelyezett szellemes képekkel és emblémákkal fejezte és fejtette ki. Jóllehet, ezek elkerülték figyelmünket, mégis úgy vélem, felettébb méltók a felelevenítésre. Olyan dolog ez, mely senki számára nem kell, hogy idegennek tűnjék. Ugyanis szinte minden híres városban lehet látni efféle képeket. Az *emblémák* szerzője maga az ISTEN. Igen sok tanult férfi – régebbi korokban és a mi időnkben egyaránt – írt különféle könyveket a hivatalviselésről és az alattvalók kötelességeinek bemutatásáról, hogy ezekkel azokat segítsék, akik ISTEN akaratából egyrészt arra rendeltettek, hogy a népet irányítsák, másrészt hogy engedelmességet tanúsítsanak, mivelhogy nehéz, sőt egyenesen lehetetlen mindent saját gyakorlat és tapasztalat alapján el-sajátítani. Mások más módon mutatták be a polgári viselkedés szabályait, mégis mindenki ugyanarra az eredményre jutott. Az *egyiptomiak* a vallási és állami ügyeket *hieroglif jelekkel* jegyezték fel. Mind a régebbi, mind az újabb *érméken* különféle képmásokat látunk, amelyek sajátos jelentéssel bírnak. És manapság az *emblémán* ábrázolt jeles férfiak nem kevesebb gyönyörűséget okoznak. Ugyanis valamiféle szépséggel és hasznossággal bírnak, hiszen újra és újra emlékezetünkbe idézik kötelességeinket. Mikor LACKNER felismerte azt a hasznosságot, melyben e képek bővelkednek, nem késlekedett velük *a kapukat és a Kúria épületét* ékesíteni. Ha pedig az ékesség általában tetszik nekünk, és minden esetben dicséretet érdemel, hiszen nem vetik meg az ezüst serlegeket a lakomákon, nem ócsárolják a hímzett terítőket sem, és nem szólnak meg az értékes bútorokat sem, továbbá az embernek, ISTEN legnemesebb teremtményének szép és kellemes természete, mely nem annyira szükségszerűség és hasznosság, mint inkább szépség szerint teremtett, végül pedig a dolgok összessége is innen kapta a világmindenség elnevezést, minthogy semmi sincs, ami ennél rendezettebb és szebb és ékesebb lenne, miért ne dicsérnénk hát a szépséget egy jól felépített városban is, amely a világmindenségnek mintegy kicsinyített mása, és miért ne legyen a tisztviselőknek ugyanúgy gondja a Kúria ragyogására és szépségére, mint más dolgokra? LACKNER pedig egyebek mellett ezekkel a *díszítésekkel*, azaz a II. Mátyás király és császár tiszteletére a két kapura illesztett, sást formázó dombormű mellé írt felirattal kívánt figyelmeztetni, hogy melyek a város a legkiválóbb és legerősebb védművei:

A MEGBECSÜLÉS ÉS A BÜNTETÉS AZ ÁLLAM LEGMEGBÍZHATÓBB ÓREI.

Bizonyára azokról volt szó, akiknél a derék, igyekvő és szorgos ember nem kap több megbecsülést és elismerést, mint a lusta. Miért ne legyenek tehát dicséretekkel és jutalmakkal elhalmozva a derék és kitűnő férfiak, akiknek erénye a hazának támaszt, az államnak oltalmat, a polgároknak szabadságot, válságban és veszedelemben pedig mindennél biztosabb menedéket jelent. Ahol felhagynak a jutalmazásokkal és a büntetésekkel, az állam rendje felborul, mivel az a szellemiség, mely az államot óvja, táplálja és segíti, egyik nélkül sem maradhat sokáig sértetlen. A jutalom reménye ugyanis tiszteletre kötelez, a büntetéstől való félelem pedig az engedelmes-ségre, mintegy a természetes szabadságot helyezve szembe a szolgasággal. Ezért ábrázolták a régiek *szimbolikusan* ostorral a Birodalmat, miként az némely consuli pénzeken látható, és lett ez az uralom előjele, miután Cicero álmában azt látta, hogy Juppiter ostort nyújt neki: ő úgy értelmezte ezt a jósjelet, hogy az a Római Birodalmat ígéri neki, amely addig büntetés és jutalmazás révén növekedett és állt szilárdan. Ki tartaná magát távol a bűnöktől, ha nem lenne megtorlás? Ki tenné kocká-

ra az életét, ha nem remélhetne érte jutalmat? Szolón azt mondta, hogy az államot két dologgal lehet összetartani: *jutalommal és büntetéssel*. Démokritosz szerint pedig a világon két ISTEN létezik: *a büntetés és a jótétemény*. Meg volt ugyanis győződve arról, hogy ezek nélkül a világot nem lehet kormányozni. A kormányzat világának is ez a két sarkköve van, az államnak két csillaga, melyek ha elfogyatkoznak, az állam sűrű sötétségbe merül. E kettő támogatja a fejedelmek és tisztviselők hatalmát. Ezért utasította Ezékiel a királyt, hogy tegye le a koronát és a többi királyi jelvényt, mert méltatlannak tűnt azokra az olyan ember, aki igazságtalanul osztogatja a jutalmat. Amikor a tisztségviselő az érdemet ismeri el, a jutalmazást ismeri el. Mert ha csak magára gondol, és nem részesít abban másokat is, igazságtalan. Egykor egy igen dicsőséges, ausztriai császár, látva a rengeteg embert egy városban, akiknek száma némelyek vélekedése szerint már sok évvel ezelőtt is ötvenkétezerre rügött, és megkérdezte, miként lehet egy ekkora tömeget irányítani és egységben tartani, a következő választ kapta egy művelt férfitől: *jó szóval és még súlyosabb büntetésekkel*. Úgy vélem, hogy ez az igen okos férfi Titus császár ama híres tréfamesterére gondolt, aki, mikor megkérdezték tőle, mi illik jobban a kormányzathoz, ha jutalomban részesíti a jókat, vagy ha büntetésben a rosszakat, azt válaszolta: *ahogy az embernek egyformán természetes, hogy van jobb és bal keze, ugyanígy van a fejedelem vagy a kormányzat a jutalommal és a büntetéssel*. De mégse higgyük, hogy az államnak minden üdve ezekben rejlik. Legyenek a városban nagyszerű megépített falak, legyen számos polgár, legyen a város kormányzása és irányítása bölcs és mértékletes, amely szinte lelke a közösségnek, és amely gondoskodik a rend védelméről és megőrzéséről, továbbá legyenek büntetések és jutalmak. Mindezek azonban gyenge és hatástalan véderők. Biztosabbak, amelyeket valaha a város korábbi kapuján lehetett olvasni, és amely most nagyszerűen énekbe foglalva mindenki számára olvasható, ezekben a szavakban:

BÖLCS MEGFONTOLÁSUNK, VEZÉRÜNK,
VÉDŐBÁSTYÁNK ÉS ERŐS VÁRUNK AZ ISTEN.

Xenophón, a jeles történetíró és filozófus írta, hogy *nem a tömeg vagy az erő az, ami az államot vigyázza vagy a győzelmet megadja*. Azt állította, hogy azok szerzik meg a diadalt, akik ISTENNEL az oldalukon szállnak szembe az ellenséggel. Tisztviselőhöz és a haza polgárához igencsak méltó mondat ez, s ez olvasható a Szentírás könyveiben is. ISTEN segédelmével szerencsésen kormányozható és védelmezhető a birodalom, kedvezően alakul minden mind háború, mind béke idején, és sikerrel véghezvitt dolgok erősítik az államot. Reményünket tehát mindenkor a mindenható ISTEN segítségére kell alapoznunk úgy, hogy ne bizzunk túlságosan sem a fegyvereinkben, sem saját erőnkben, sem bölcsességünkben, sem pedig terveinkben, hanem minden bizodalunkat csakis a legfelsőbb gondviselésébe helyezzük. De mint ahogy ISTEN is eszközök által cselekszik, meg is parancsolja, hogy szerezzük meg azokat, ám nem várja el, hogy ezekben túlságosan bizzunk, és azokat sem támogatja, akik erejükben felfuvalkodottakká válnak, nem leli örömét sem a lovak erejében sem a férfiak lábában, hanem azt kívánja, hogy segítségéért könyörögjünk. És nemcsak a Szentírás bizonyítja, hogy ő erős, hatalmas és minden ellenséges támadást feltartóztató ISTEN, hanem példák is bőven igazolják. A királyi prófétát, aki megingathatatlanul bízott a rendíthetetlen ISTENBEN mint kimagasló sziklában, oly hősies elszánás tüzelte fel, hogy a veszedelem háborgó hullámai között a következő szavakban tört ki: *ISTEN a*

mi reményünk és erősségünk. Ehhez a biztos várhoz és toronyhoz menekült Luther is élete legveszedelmesebb pillanatában, és csodálatosan megmenekült, amikor szinte az egész világ gyűlöletétől, fenyegetéseitől és cseleitől sújtottan, ám szárnyaló és töretlen lelkülettel nem habozott gyönyörű himnuszt énekelni a legyőzhetetlen erősségről, a hatalmas és jóságos ISTENRŐL. Sőt, isteni csodák miatt tudjuk, hogy hatalmas jóindulata védelmezi a birodalmakat. *Liciniust* nem a számbeli fölény győzte le, *Maxentiuson* sem az erő diadalmaskodott, *Maximinianus* sem a rátermettséggel szemben maradt alul, végül *Maximiust* sem a hatalom veszejtette el, hanem a hadvezér ISTEN kegyelméből szórja szét, veri meg, gyűri és győzi le az ellenséget. Ez az isteni gondviselés pedig, noha máskor is megfigyelhető, *Constantinus* idején nyilvánult meg leginkább, amikor a derült égbolton egy lángoló KERESZT jelent meg. Olyannyira maga mellett tudta ISTEN jóindulatát, hogy amikor *Maxentius* ellen jogos háborút indított, feltűnt előtte ez a KERESZT, de nem titokban, hanem messze kiterjedően, alakja tündökletes ragyogással rajzolódott ki, a csillagok szivárványként vették körül, s mellette római betűkkel ez az írás volt olvasható: E JELBEN GYŐZZ. És valóban diadalt aratott. Ezután már győztesként, minthogy tudta, sikere ISTENTŐL ered, késedelem nélkül elrendelte, hogy Rómának a legforgalmasabb helyén állítsanak fel egy biztos talapzaton álló, bronz keresztet formázó szobrot, ilyesféle latin felirattal: [Constantinus] ezen üdvöt hozó jelben szabadította fel a zsarnok igájától megmentett várost. És ez az égi KERESZT nemcsak egyszer jelent meg neki, hanem még egyszer, amikor *Bizánc* elfoglalására készült, majd újfent a harmadik *szkíta* hadjáratban is feltűnt előtte ez a jel. Erre kívánt emlékeztetni minket LACKNER, amikor a város jelvényein látható keresztre ezt írta:

E JELBEN GYŐZZ.

Azaz ne a saját erőnkben bizzunk, hanem mindent úgy fogadjunk, mint ami ISTENTŐL ered, és higgyünk benne, hogy a megfeszített Krisztusban aratunk majd győzelmet. Eközben azonban nem törődve veszedelmekkel és a háborúval, nehogy leomló falra támaszkodjunk, mondván, mit számít nekünk, ha akár a szomszédos Ucalegon háza ég. Ugyanis tudjuk, hogy sem a háború, sem a béke időszaka nem tart örökké, hanem a Naphoz vagy a Holdhoz, vagy a természetnek ama hatalmas és rejtélyes részéhez – ahogy Lipsius az *Óceánt* nevezi – hasonlóan, váltakozva jön és megy. És jóllehet az állam méltó irányítóinak legfontosabb szempontja, hogy *külföldön a békére, odahaza pedig az igazságosságra és az méltányosságra törekedjenek*, mert a béke nyugalmat és gyarapodást hoz az emberiségnek, ezzel szemben a háború hatalmas zűrzavart és pusztulást, és békeidőben nemcsak azok tűnnek boldognak, akiknek a természet érzéseket adott, hanem az épületek és a földek is virulnak, mégsem pihenhetünk mindig *Minerva* termékeny fája alatt, mert megesisik, hogy béke idején sincs a legkevésbé sem nyugalom, és – ahogy a költő mondja – nem mosolyog ránk mindig derült ég, hanem feltámad a hatalmas tenger, körös-körül minden a sötétségtől reszket, és mindenütt a halál és a pusztulás képe tekint reánk. Ezért hát jellemző ránk, hogy – ahogy mondani szokták – fél szemünket nyitva tartva alszunk, és nem vetjük meg nemtörődöm módon a fenyegető zivatart, hanem a bölcsék tanácsait követve gondoskodunk róla, hogy az állam háború és béke idején is virágozzék, és jó előre előkészítjük a baj elviseléséhez és elhárításához szükséges és hasznos dolgokat. Mert ha nem törődve ezekkel halogatjuk mindaddig, amíg az ellenség már a kapukat döngeti, ágyúkkal töreti és rontja falainkat és

kardot szegez torkunknak, már későn eszmélünk fel, nemtörődömségünk miatt elbukunk és óvatlanságunkért joggal bűnhődünk. SZERENCSES AZ AZ ÁLLAM, AMELY MÁR BÉKÉBEN IS GONDOL A HÁBORÚRA. Ez a felirat a velencei *Arzenál* kapuja felett olvasható. És noha minden dicséretet megérdemel ez az előrelátás és gondoskodás, hiszen a város gondoskodhat arról, hogy soha nem fogyjon ki az elégségből, hogy a készletekből ne hiányozzon a gabona, hogy minden szempontból legyen szerelve és készítve a védelemre, s végül hogy a védekezésben részt vevők semmiféle eszközben ne szenvedjenek hiányt, mégsem remélhetnek semmit a szenvedésen kívül, ha az isteni segítség elhagyja őket. Hiszen *a halandók gondossága egyben gondatlanság, a hatalom gyengeség, a bátorság vakmerőség, ha fáradozásukat nem támogatja égi akarata.* Ez az [akarat], melynek ítélete megszabja dolgaink kimenetelét, melynek segítségével bármi fenyegető elhárítható, és melynek akarata szerint kívánságaink teljesülnek. Ezért van az, hogy valahányszor valami csapás fenyeget, vagy már ott tombol közöttünk, ha az isteni felség segedelméért és támogatásáért akarunk esdekelní, könyörögnünk kell, és forró imákkal kell ostromolni az Urat. Ugyanis Ő a *kikötő*, ahová felszedve a horgonyt, kifeszített és kibontott vitorlával menekülnünk kell, amikor fenyeget, vagy már ki is tört a vihar. S Ő a *torony*, ahonnan előhuzzuk fegyvereinket, hogy elűzzük az ellenséget. Sánc Ő és *bástya*, melynek fedezékében biztonságban és nyugodtan fellelegezhetünk. Ő az, aki távol tartja a rémületet, aki elhárítja a cselt és a veszedelmet. Hozzá kell menekülnünk, mint biztonságos kikötőbe, amikor lelkünket aggodalom gyötri, neki kell feltárni lelkünk titkait, mikor a balsors szorongat, szent szenvedéllyel őt kell ostromolni, hogy a szégyenteljes végzetet elhárítsa a hazától. Mert Ő szereti híveit, és kegyesen meghallgatja kéréseiket. Hatalma van, és habár olykor hagyja, hogy országát elnyomják, mégsem engedi soha, hogy teljesen elpusztítsák. Kiáltson csak fel szentségtörő szavakkal, ahogy akar, az istentelen *Mezentius*:

*Jobbom az ISTENEM, és ez a dárda, mi messzeröpítve
[célba találjon]¹*

a keresztényeknek, akik nem izmaikba, nem fegyvereikbe, nem a pénzbe és nem a vagyonba, hanem ISTEN jóságába helyezik minden reményüket, Dáviddal együtt kell mondaniuk: *Ezek szekerekben, amazok lovakban bíznak, mi pedig az Úrnak [a mi Istenünknek] nevéől emlékezünk meg.*² CSAKIS TŐLE ERED MINDEN ÜDV, ÉS MINDEN REMÉNY. ISTEN ugyanis legtöbbször olyképpen jár el, hogy híveit ugyan bajba és nyomorúságba taszítja, de mégis mindig kinyújtja értük a kezét, és közben próbára teszi türelmüket, egyszersmind ki is nyilvánítja irántuk szeretetét és jóindulatát, és előmozdítja üdvözülésüket, hogy mindig jó reménnyel legyenek, és kétségbe soha ne essenek. Ó mily sok számkivetettbe öntött bátorságot ez a *felirat*, akiknek városunk lett szállása és menedéke, mikor sok helyen azt kiáltották, akiknek könnyű volt: „Menjetek!”, és sokakat *pogányok* módjára meghajszolt a tömeg, hogy otthon és biztos lakhely nélkül szerteszaladtak, és akik, mondom, akár mert védelem nélkül maradtak, akár más okból elhagyták hazájuk földjét, és nálunk kerestek maguknak nyájas vendéglátást. Ezek, ahogyan a menedékből, úgy a reményből és azon óhajból is részesedtek, hogy: BÉKE AZ ÉRKEZŐNEK, ÜDV A TÁVOZÓNAK!

¹ Vergilius: *Aeneis*. X. 773. (Kartal Zsuzsa fordítása)

² *Zsolt.* 20,8

Még hozzá olyannyira, hogy sokkal jobb körülményeket találtak minálunk, mint övéik között. De hagyjuk most a kapukat, és fordítsuk szemeinket a Kúria épületére, melyeket [LACKNER] nem kevésbé nagyszerű *képekkel és jelmondatokkal* tett nevezetessé. Minthogy ennek az épületnek az Igazság templomának, az ártatlanok menedékének és az elesettek oltalmának kell lennie, LACKNER erre kívánta felhívni a figyelmet a külsejére illesztett alábbi felirattal:

SEM HESPERUS, SEM LUCIFER NEM SZEBB JUSTITIÁNÁL.

Justitia e helyén bántódást senki se szenved,

Jöjj idegen ide hát, ármány ha letiport.

Hogy milyen szép és tündöklő az *Igazság*, az a régiek felirataiból, melyekkel felékesítették, tudható. Ezek így hangzanak: Az *Igazság* nélkül még maga *Jupiter* sem tudna kormányozni; az *Igazság* nélkül az összes többi erények is elveszítik velük született, természetes szépségüket, melyet ettől a romlatlan, *Hesperusnál* és *Lucifernél* is ragyogóbb Szűztől, mintegy kölcsönbe kaptak. Ahogy a Nap vagy a *Hesperus* illetve *Lucifer* ragyogása beletűz a szemekbe, úgy ennek tündöklő csillogása a lelki szemekbe hatol, hogy az ő szentéjébe őt túlragyogó lámpást aligha vihetünk. Minden erény közül mindig az ő sorsa a legnehezebb. A *Hesperus* vagy *Lucifer* az égboltozat legszébb ékessége, messze a legjöndulatúbb csillag. Van-e dicsőbb, van-e szebb, mint ha az *Igazság* jóindulata megőrizt bennünket és szinte kisebb isteneknek számítottunk, és mindenki nyilvánvalóan jóindulatú csillagok módjára örömmel tekint reánk, ha Kúriánkból egyetlen szerencsétlen sem távozik vigasz, egyetlen elnyomott sem segítség nélkül? Akárki vagy hát, ha befönt az ármány, és igazságszolgáltatásra vágysz, jöjj ide. Annyira távol van ugyanis, hogy az *Igazság*, miként más városokból (ahogy a költők mesélik), úgy a miénkből is száműzessék, hogy méltán állíthatjuk, hogy az isteni kegyelem és gondviselésnek hála a jog és a törvényesség eddig sértetlen maradt nálunk. Hogy továbbra is virágozzék, serényen kell rajta örködnünk. LACKNER is azt parancsolja:

VIGYÁZZ HAZÁDRA,

bizonyára leginkább azért, mert egyedül az *Igazság* őrzi meg az ember életét, ez minden tisztviselő, akikre az államot bízták, hírnevének és dicsőségének legbiztosabb alapja, melynek oly nagy ereje van, hogy nélküle sem az egész emberi faj, sem a természet, sem maga világ nem maradhatna fönt. Ébren örködnünk kell tehát, kinek-kinek amennyire erejéből telik, hogy arra törekedjünk és azon fáradozzunk, hogy az egyszer létrehozott államot megőrizzük, ha megőriztük gyarapítsuk, és miután gyarapítottuk, utódainkra hagyjuk, mithogy ez sem kisebb erény. EGY HELYEN LAKNAK, ÉS UGYANAZ SEGÍTI ŐKET: A SZERZÉST ÉS A SZERZETEK MEGŐRZÉSÉT, mivel az egyiket gyakran a kedvünk szerint áradó, kedvező szerencse hozza meg, vagy valamiféle vakmerőség és önbizalom szüli, a másik viszont szorgalmat kíván, bátorságot igényel, bölcsességet vár el, törődést, odafigyelést és nem mindennapi iparkodást követel. Hogy tehát, amit nagyhírű őseink súlyos áldozatok és nagy veszedelmek árán példás érdemeiknek köszönhetően megszereztek, megőrizzük, növeljük és gyarapítsuk, ne pedig csorbítsuk és haszontalanságokra fecsérjünk el, ehhez törvényre és jogra van szükség. A leginkább pedig akkor kell éberesen örködnünk, amikor az államot az ellenség zsarnoksága szorongatja, és odavetett koncként roppant

veszélyeknek van kitéve. Miért láthattuk egykor Kúriánk épületében a Magyarországi jelvényeivel együtt megfestett KERESZTET, melyet tomboló víz és viharok ostromoltak, hogy szinte már-már elmerült, nem messze egy tengeri szörnynek pofájától, mely kitátva elnyeléssel fenyegeti? Jelkép ez, mely a balsors mindenféle csapásainak kitett állam és egyház szomorú helyzetét fejezi ki, mely szimbólumhoz a következőt fűzték hozzá:

SÜLLYED, DE NEM MERÜL ALÁ.

Az ilyen veszedelemben serényen kell örködni a derék tisztviselőnek, minden nehézséggel szemben megkeményítenie magát, nem szabad engednie a viharoknak, nem szabad ellankadnia, hanem bátran szembe kell szállnia az ellenséggel, rendíthetetlenül bizakodván abban a reményben, hogy ISTEN segedelmével, hiszen tudja, hogy minden siker és eredmény csakis tőle származik, megmentheti magát és az államot. Mert noha az államot és az egyházat gyakorta a bajok sűrű csapásai ostromozzák, ámde semmilyen zsarnoki ellenség hatalma nem válhat s növekedhet oly hatalmassá, hogy végül örvendezhessen azon, hogy a teljességgel feldúlt államot végre elsüllyesztette. Mert határtalan az isteni hatalom, nincs szüksége más segítségére, hogy a veszettet és a reménytelen ügyet nyomban, a maga erejéből megsegitesse, és korábbi boldog állapotába visszahelyezhesse. Az legyen tehát mindenkor a mi legszilárdabb reményünk és bizodalomunk, hogy él az ISTEN, aki a tragikus eseményeket bölcsen enyhít, aki egyházának a háborúk zord és rettentő szeleitől és viharaitól dobált hajójára rátekint, még ha azt hinnéd is, hogy alszik és behunyja szemét. Alá-alá bukik időről időre ez a csónak, és megbillen a bajok roppant hullánverései közepette, de nem merül el, szorongatják, de nem nyomják el. *Ahogy a kikötő menedék a tengeren hányódóknak, ugyanúgy [menedék] az ISTEN e földi életben az elesetteknek és a megszorítottaknak.* Eljön majd a nap, amikor a háborúk és a gondok felhői szétoszlanak, és a meggyötört emberekre ráragyog a béke és a nyugalom derült napsugara, a megtépázott hajó pedig végre partot ér a jó remény kikötőjében. *Ágoston írja az egyházzól: Az egyház hajója – mondja – hullámok közt hányódik a mélyben, de mivel Krisztus a hegytetőn áll, nem süllyedhet el. A viharos tengert tekintsétek a mostani évszázadnak; a hullám átcsap a hajó fölött, amikor elpusztítására tör, de e megpróbáltatás közepette felemelkedik az árboc, azaz Krisztus KERESZTJE, az őszinte beszéd és a tiszta hit, mint ragyogó vitorlák feszülnek ki. Bármennyire is tombol a tenger, támad a szélvész és hányódik a hullámok közt a hajó, éppen csak kissé megsüllyed, de halad tovább.* Ezért bárhogy alakul is a helyzet, soha nem szabad kétségbe esni miatta, hisz a legsűrűbb sötétben is felcsillan a fény, akkor is áttör tán egy derült fénysugár, és minden gondot és viszontagságot, mely annyi gyászt és szenvedést okozott nekünk, könnyedén eloszlatja és eltörli az ISTENBEN eljövendő öröm édessége. Ki ne tudná, hogy az ilyenfajta éberség a legfontosabb egy tisztviselő számára. *Ha derült az ég és nyugodt a tenger – mondja Lipsius –, kevesebb odafigyelés és gondosság kell a kormányzáshoz, szinte bárki alkalmas arra, ám ha az ég beborult s a tenger viharos, kormányzásban járatos férfi kell a hajóra; így azokban a zivatarokban és viharokban, melyekben a valóság és egyúttal az állam is hánykolódik, nagyon fontos, hogy lássuk, mennyire vagyunk biztonságban.* Más helyütt a magas torony, melynek legfelső emeletére örökös kutyákat helyeztek, az embléma, a fejedelem, vagy magisztrátus éberségét ábrázolva. Mert miként tornyokat és várakat is azért építenek, hogy elriasszák és távol tart-

sák az ellenséget, továbbá hogy azokból a közeledő ellenséget idejekorán észrevehessék és szemmel tarthassák, azonképpen a fejedelmek és a tisztviselők ébersége is egyfajta *torony*, mely polgártársait védelmezi és biztonságáról gondoskodik, csak-hogy ebben [a toronyban] az ő gondoskodásuk teljesít szolgálatot, elhárítsa a fenyegető veszélyeket és megvédje az államot. Akik ebben a toronyban *örködnek*, azoknak bizony józannak kell lenniük. Kótyagosan mit ér az éberség? Nem könnyű megtámadni, de kigúnyolni sem a józan embert – mondja *Arisztotelész*. Az éber és élénk embert sem, csak az álomittasat. A katonának szabad a legkevésbé italosnak lennie, különösen, ha őrségben van. Ezenképpen a kormányzó tisztviselőnek sem:

VESZTÉBE IRÁNYÍT.

Szükséges, hogy testi erejének, érzékeinek és tagjainak teljesen és kellőképpen ura legyen. Részegen hogyan lehetséges ez? Ilyenkor úgy tűnik, az ég összekeveredik a földdel, szédül a fej, a szem állandóan nedves és könnyezik, a kéz reszket, a láb minden izében inog, és szinte az összes többi testrész is mind remeg, és semmiféle tevékenységre nem alkalmas. A gyomor teljesítménye nem erény, és hiába várnak dicséretes tetteket olyan embertől, akinek teste olyan, mint a szivacs, mely megtelik, hogy kiürülhessen, és kiürül, hogy megtelhessen. Adjanak nekem egy részeges embert, helyezzék a világ mostani viszonyai közé, kérdezem én, miféle feladatok elvégzésére, milyen tisztségekre, milyen területek irányítására lesz alkalmas, ha már minden értelem elhagyta. Az államnak szenátorokra, praetorokra, consulokra van szüksége, de nem részegeseket kell választani, hanem józanokat, és a nehéz feladatok elvégzésére alkalmasokat, hogy amit jámboran javasol, arról hiven meg is győzzön, hogy amire józanul int, azt üdvösen teljesítse is. Miért ne tudna italosan cselekedni? Mert a részegség kioltja az értelem lángját. Az életnek ez a fertőzete elűzi az emberektől a bölcsességet, akadályt gördít a becsületes törekvések elé, eléri, hogy az ocsmányt a tisztességesnél többre tartsák, és az emberből állatot csinál. Ezen bűn csúfságát LACKNER a következő emblémával akarta bemutatni. Megfestetett egy *szőlőfürtökkel teli zablát*, ezek a fürtök a zabláról csüngnek alá, ezzel szemben pedig egy *lándzsát*. Azt szándékozván ezzel kifejezni, hogy a mámor annyira megvadítja az embereket, hogy semmiféle zabla nem képes visszafogni, féken tartani vagy visszatartani őket, sőt nyilvánvalóan mindennemű cselekvésre képtelenné és alkalmatlanná teszi őket. Ha az államot ilyenek kaparintják kezükbe

VESZTÉBE KORMÁNYOZZÁK.

A részegség ugyanis annyira elferdíti az elmét, hogy akik természettől fogva a legjámborabbak voltak, azokat is fékezhetetlenül kegyetlenné teszi. Nyilvánvalóan nem méltó arra, hogy másoknak parancsoljon, aki magának sem tud. Ha valaki vadaskutyákat tenyészt, igyekszik nem túltáplálni őket, hogy gyorsabbak legyenek. A kutyák aztán, amikor elkaptak valamit, még ha mardossa is őket az éhség, megtartóztatják magukat az orruk előtt levő zsákmánytól, és bevárják gazdájukat. Egy tisztviselőnek még sokkal mértékletesebbnek kell lennie, hogy elvégezhesse a legnehezebb feladatokat is. Mértékletessége miatt dicsérték a *thébai Epameinóndaszt* is, aki egyszer egy ünnepnapon, amikor mások ivászatba fogtak, egymagában vigyázta a fegyvereket és a falakat. Azt mondta, *azért józan, hogy mások részegek lehessenek és alhassanak*. A részegség bűnét már a pogányok is kárhoztatták, mégpedig azért, mert

egyetlen rövid órányi önfeledt mámor, hosszú ideig tartó csömört okoz. Ugyanaz történik ilyenkor, mint az olyan szekérral szokott, melyről leesett a kocsis, és nélküle eszeveszetten száguld tova. Aki mások őrzőjének vallja magát, arról a bölcsék úgy tartják, először is saját maga őrizőjének kell lennie. Emlékszem egyszer valaki azt mondta: *nincs veszélyesebb annál, mintha az őrző is őrzőre szorul.* De nem csupán a részegesek KORMÁNYOZNAK A VESZEDELEMBE, hanem mindazok is, akik derekasságukról nem tesznek egyértelmű bizonyosságot, és más bűnökkel szennyezik be magukat. A római törvényekben az is benne foglaltatott: EZ A REND ŐRIZKEDJÉK A BŰNÖKTŐL, ÉS A TÖBBIEKNEK PÉLDÁVAL SZOLGÁLJON. És nem ok nélkül. A gonosz emberek ugyanis nem kormányoznak, hanem dühöngenek. *Miként, akik valami szembajban szenvednek, homályosan látnak, úgy a gonosz lélek gonoszparancsol.* A hatalmasok vétkei pedig megfertőzik az egész várost. Ezért tartják az államra veszedelmesebbnek a bűnösöket, mert nem csak ők maguk követnek el bűnöket, de azokat az egész országban elterjesztik. Nemcsak azért ártanak, mert romlottak, hanem mert ők maguk terjesztik a romlást, inkább példájukkal, mint vétkeikkel bomlasztanak. Hogyan lenne lehetséges az, kérdezem én, hogy ha a magisztrátus nem teljesíti kötelességét, másokat jeles és tisztos dolgok elvégzésére ösztönözzön, vagy fegyelmezzon másokat, ha magát nem fegyelmezi meg: másokat orvosol, miközben maga tele van fekélyvel. Ha lehetőségünk lenne *Aszklepiósszal* tanácskozni, azt hallanánk, *ha a fej megbetegedett, a test minden részébe áttevődik a betegség, megráncosodik a homlok, összeaszik az arc, a fájdalomtól összeszorul a torok, elzáródnak az erek, megbénul a kéz, megrogyan a térd, az egész test bágyadttá és ernyedtté válik; épp ellenkezőleg azonban, ha a fő egészséges, az kicsattanó egészséget okoz, mikor is minden [testrész] erős és eleven.* De milyen állapotot várjunk a tagoktól, ha a fej hemzseg a kelésektől? A tisztviselő élete a naphoz hasonló, mert tőle kapja minden a színt és fényét. Miféle fényt várunk hát a földön, ha erős napfogyatkozás fedi el a napot. Nem bronzból, hanem aranyból való oszlopot érdemeltek volna *Platón* szavai, melyekkel azt állította, hogy *sok fárdozásra lenne szükség, ha meg akarná változtatni szülővárosa erkölceit. Mert akár az erényre, akár az ellenkezőjére akarná rávezetni polgártársait – mondotta –, először neki magának kellene rálépnie a többiek számára kitaposandó ösvényre, és előbb neki magának kellene példát mutatnia, hogy előírhasssa a polgároknak, mit kell tenniük.* Ugyanebben a szellemben szólt *Baszileosz* császár fiához, *Leóhoz: Ha magad nem vigyázol az erkölceidre, milyen alapon bízhatod alattvalóidat, hogy ügyeljenek arra? Mert látván, hogy te mit cselekszel, az fogják gondolni, hogy ugyanazt nekik is szabad.* De hogy az egészet röviden összefoglaljam: A legjobbak ügyelnek leginkább magukra, és ők élnek a legderekabban is, mivelhogy a tisztviselők legbiztosabb őrzője az ártatlanság, ahogyan ezt *Claudianus* aranyat érő [költeménye mondja]: *„Légy bár mindenén úr, hol a távoli India fekszik, / méd s a puhány arab is, meg a szér leborulhat előtted, / hogyha te félsz, s mire vágysz, csupa rossz, s a harag vezetőd csak, / szolgál vagy úgy, nem egyéb: hagyod élni szivedben a törvényt, / bár nem igazságos. De a mindenség ura léssz úgy, / hogyha URALNI tudod MAGADAT.”*³

Fülöp Réka és Kasza Péter fordítása

³ Claudius Claudianus: *Panegyricus de Quatro Consulato Honorii Augusti* (Magasztaló beszéd Honorius császár negyedik consulsága alkalmából). 257–262. (Nagyillés János fordítása)